

patika

8 Lira

www.patikaekoloji.org

Sayı 3/19

**YIKMADIKÇA
YARATAMAYIZ**

* Kerela'daki Anarşistlerin Örgütlediği Coca-Cola Karştı Eylem

12 Felaketler ve Mahşerin Dört Atlısı

22 Yaşamı Kurutan Santral: JES

44 Küresel Su Krizi ve 25 Litre Belgeseli

52 Küresel İklim Popülizmi

Gıda Tartışmaları: Sosyal Ekolojik Gıda **56**

Fişleri Çekme Zamanı **62**

Karadeniz'de Ekolojik Toplum Tahayyülü **69**

Yeşil Sendikalizm **74**

Antroparşi

İnsan Merkezietçiliğinin Siyaseti

Toprağımız ormansızlaşmayla birlikte gelen yaralardan kanarken, okyanuslarımız kanalizasyon nehirleriyle atık içinde boğulurken ve gökyüzümüz sonunda gezegendeki yaşamı söndürecek olan sera gazıyla dolarken umut, bulunması zor bir şey. Kapitalizm denilen küresel kan banyosunun sancılılarıyla tüketildik ve bütün iyi kara filmlerde olduğu gibi, düşmanın içeride olduğunu ancak son sahnede anladık. Bu son sahnede tüm ahlaki belirsizlik ortadan kalktı ve kendi yansımamızı bu ölümcül aynada gördük. Suçlu bizleriz. Antagonistlerden, cellatlardan olanlar...

Simon Springer
Çeviri: Özgür Oktay

İnsan merkezilik. İnsan üstünlüğü. Antroparşi. Öngöründen yoksun ve son derece şiddet içeren bu dünya görüşünün adını ne koyarsanız koyun dünya çapında zulümden başka bir şey anlamına gelmeyecektir. İnsanların bilim, endüstri ve emek adına diğer canlılara uyguladıkları şiddetin yoğunluğu göz önüne alındığında insan dışı varlıklara uygulanan şiddetin meşrulaştırılması sorunsalının çağdaş politik ekoloji söylemi içindeki tartışmalarda öne çıkmamış olması şaşırtıcı. Net tanımlanmamış olan bu araştırma alanındaki tartışmalar küresel ısınmaya, hava ve su kalitesinin düşmesine, toprağın verimsizleşmesine, ormansızlaşmaya, sera gazlarının yoğunlaşmasına, türlerin yok olmasına ve küresel nüfus artışına dair söz ürettiler. Buna rağmen politik ekoloji hareketinin genel görünümü ne yazık ki insan merkezci kalıyor. Hepsinin ötesinde bu yok edici süreçlere karşı hayıflanmalar, sürecin yalnızca insan topluluklarını etkilediğinden şikayetçi. Hareket içerisinde Gaia'nın iyiliği için gösterilen dikkat, ikincil bir endişe durumuna düşürülüyor ya da "derin ekoloji" alanına itilerek tartışma dışında bırakılıyor. Bununla beraber insan dışı varlıkların ölümü, genellikle biyolojik çeşitliliğin kaybıyla ve bunun insanlar için olası sonuçları olan gelecekteki potansiyel faydanın kaybı ile sınırlandırılıyor. Endüstriyel hayvancılığın ekolojik tahribatta oynadığı anahtar role çok az dikkat gösteriliyor.

Politik ekolojinin insan olmayan varlıkları çevreleyen kayıtsızlıktaki şiddetiyle, doğrudan bağ kurmaya belirgin bir şekilde ihtiyacımız var.

Dar Marksizan sınıf ve insan merkezci dünya görüşüne odaklanan, modern politik ekolojiyi çevreleyen sınırların ötesine geçmek için ısrarcı olmamız gerekiyor ve 'topyekün özgürleşme ekolojisi' diye adlandırdığım çok daha geniş bir anlayışı benimsemeliyiz. Eğer radikal politik ekolojinin birinci ilkesi insanı doğanın üzerine değil içine yerleştiren bir metafizik (Merchant 2005) ise türçülük kesinlikle sınıfsal, etnik, cinsiyete dayalı ya da diğer ayrımcılık kategorileri kadar dikkate değer olmalıdır. İnsanın doğa içindeki politik ekolojik konumu, açıkça doğanın içinde olduğu için "ırkçılık, ekonomik adaletsizliğe dayalı ayrımcılık, cinsiyetçilik, ataerki, gerontokrasi ve ableismin (engelli nefreti) temellerini anlamak için aynı zaman da türçülüğü de anlamak gerekir... Çünkü bu ideoloji ve pratiklerin hepsinin kökeninde hiyerarşi vardır, bir yanda üstün olanın diğer yanda da değersiz tebaanın yaratılması vardır." (Pellow 2014).

Böylesine derinlemesine kesişimsel bir yaklaşım, "ekoloji meselesini geçinme hakkı ve sosyal adalet için de geçerli bir harekete genişletme" sürecini amaçlayan Richard Peet ve Michael Watt'ın sözde "Özgürleşme Ekolojisi'nin" (1996) zayıflığını ortaya koyuyor. Bu bakış açısı ilk bakışta kulağa hoş gelse de daha yakından incelendiğinde basitçe yeterli olmadığını söyleyebiliriz. Marksist düşüncenin çoğuna da rehberlik eden aynı insan merkezci çerçeveyi yansıması nedeniyle, Marks'ın "tür emperyalizmini" sürdürüyor. Peet ve Watt diyalektiği özellikle geçim kaynağı olan sömürü üzerinden kurup,

adaleti de insanların sosyalliğine indirgediğinde bazı tahakküm biçimlerinin nasıl aynı şekilde sürdüğünü gözden kaçırarak bir hale geliyor.

Hayvanların yaşamları, kendine içkin ve vazgeçilmez değere sahip olarak kabul edilmek yerine insanların geçimi, refahı için ve insanlığın faydası bakımından kavramsallaştırılmaya devam edildiği sürece ötekileştirilmiş yaşamlar olarak kalmaya devam edecek. Bu yüzden politik ekoloji açısından topyekün özgürleşme perspektifinin tümüyle bütünleştirici yaklaşımını benimsemek çok önemlidir. Politik ekoloji, dikkat isteyen bir yaklaşım olarak başarılı olmak için "olabildiğince radikal bir şekilde diyalektik hale gelmek zorunda" (Clark, 2008). Aynı anda hem kapitalizme bakışında acımasız, hem insan merkeziliğin dar görüşlülüğüne karşı yıkıcı, bir yandan da bir bütün olarak biyosferin iyiliğine karşı duyarlı ve insanları doğanın kucağına geri yerleştirilmesiyle yaratıcı bir düşünce olmalı. Topyekün özgürleşme düşüncesinin ilişkisel etiği, Amerika'da köpekler, Hindistan'da inekler gibi küçük tür gruplarının etik denkliliğini insan seviyesine yükselterek insan olmayanların çoğunu sorunlu şekilde görmezden gelen ve bu yüzden insanın, insan olmayan varlıklarla kurduğu hiyerarşiye vurgu yapan söylemden kaçınır. Politik ekolojide söz konusu olan gezegenin kaderinden başka bir şey değildir. Sıklıkla bu yükün tek başına omuzlanması gerektiğini varsayarız. Ancak böyle düşünmekle bir kez daha üstlendiğimiz insanın üstünlüğü pozisyonu, Marksizm'den modernleşme teorisine kadar her şeyin eskiden beri dayandığı kibri tazeliyor. Böylesi bir antroparşi, kapitalizmin çürük kalbinde yatmaktadır. Solcuların çoğu, formülasyonlarının büyük bir bölümünü tanımlayan sınıf merkezli bakış açısı nedeniyle bu tahakküm biçimini aşmak konusunda yeterli araçlara sahip değildir. Buna kıyasla feminizm kesişimsel mekanlarıyla ve anarşizm de bütünleyici coğrafyasıyla böylesi bir türçülüğün reddi için kayda değer bir umut kaynağı. (Harcourt and Nelson 2015; Springer 2016).

Umut veren tek yol, insan medeniyetinin ileri yürüyüşünde kaybettiği birliği tekrar bir araya getirmekte. İnsanların, hayvanların ve dünyanın kaderinin ayrılmaz bir şekilde birbirlerine bağlı olduğu inkar edilemez bir gerçeklik. "İlerleme, artık hayvanların ve her bir türün pahasına insanın 'kazandığı' sıfır toplamı oyununu sürükleyemez." diyor Stephen Best (2011) "bunun yerine, insanlar, toplum ve doğa arasındaki zıtlığı ortadan kaldıran daha derin bir ilerleme kavramı ortaya çıkmalıdır" diyor. En temelde "küresel ekoloji hareketinin bütün taraflarının birbirleriyle derinden ilişkili olduğunu anlayacak" bir ilerlemeyi savunuyor. Topyekün özgürleşme ekolojisi, geleceğin sadece insan müda-

halesiyle belirlenemeyeceğini anlamamızı sağlıyor. Dünyanın kaderi kolektif; kaçınılmaz olarak bütün yaşam biçimlerinin, kimliklerin ve süreçlerin kesişimleri ve evrimi yoluyla bir ahenk içinde birbirlerine bağlı durumda.

Toprağımız ormansızlaşmayla birlikte gelen yaralardan kanarken, okyanuslarımız kanalizasyon nehirleriyle atık içinde boğulurken ve gökyüzümüz sonunda gezegendeki yaşamı söndürecek olan sera gazıyla dolarken umut, bulunması zor bir şey. Kapitalizm denilen küresel kan banyosunun sancılıyla tüketildiği ve bütün iyi kara filmlerde olduğu gibi, düşmanın içeride olduğunu ancak son sahnede anladık. Bu son sahnede tüm ahlaki belirsizlik ortadan kalktı ve kendi yansımamızı bu ölümcül aynada gördük: Suçlu bizleriz. Antagonistlerden, cellatlardan olanlar...

Yine de alçakgönüllülüğün zerafetinde, küresel bilincin radikal bir dönüşümü için bir potansiyel vardır. İçimize bakıp tüm ötekilerin dokunaklı yaşamlarıyla empati kurduğumuzda ve gezegendeki tüm yaşamların içinden geçen akıntıyı bulduğumuzda "insan nedir ve doğal olan nedir sorularının politika için her zaman, bir esas değil bir sonuç olduğunun" (Lorimer 2009) farkına varacağız. İnsanın çıkarının doğanın kilerle uyumlu olduğunun farkına vardığımızda ve böylece doğa ve insan birbirine bağlanarak tek bir fikir haline geldiğinde oldukça farklı düşünmeye başlayacağız. Önceki kuşakların yol açtığı zararları onarıyoruz ve bu süreçte "Dünya'nın bilinci" haline geliyoruz (Reclus 1894), ahengin güzelliğini görüyoruz ve sevgi ile yaşamın bölünmez bir bütün olduğunu anlıyoruz. Sevgi öncelikli durumdur, sadece geçici olarak sahte ayrılık düşüncesi yoluyla parçalanmıştır. Bu düşünümselelik, bu yaşamsal frekansa yeniden bağlanıp doğanın "öteki"sinin "kendi" olduğunu idrak etme girişimi çok önemlidir.

Politikamızı topyekün özgürleşme ekolojisi olarak belirlediğimizde insan/doğa arasındaki ayrılık/ikilik yıkılır. Bu ikiliğin yıkılması her şeyin değişmez olduğu varsayılan bölünmüşlüğünden, kendi doğasına içkin olarak ortak olan "simbiyoz" ve "karşılıklı oluş süreçlerine" dönüşmesine zemin hazırlar. Bu gelişim dansının asla bir koreografisi olmadı, bu dizilişin ne bir başı ne de bir sonu vardır. Havada iz bırakan bir coğrafi-şiir, varoluş ışığında bir bükülme, karşılıklı yardımlaşmanın evrim süreci yoluyla gerçekleşmesidir. Öyleyse dünyanın kaderini belirleyecek olan "insanlar" olarak yaptığımız eylemlere değil paradoksal olarak insanlığımızı terk etmeye yoğunlaşmalıyız. Egomuzu terkederek belki de sevginin, gezegenin iyiliğinin ve ilişkiseliliğin her yerde olmasının bir ve aynı olduğunun farkına varabiliriz.

KYOTO PROTOKOLÜ'NDEN PARİS ANLAŞMASI'NA KÜRESEL İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ

Selahattin Hantal

Küresel iklim değişikliği, etkilerini de yaşadığımız için dünyayı tehdit etmekte olan ve üzerine en çok konuşulan meselelerden biri haline gelmiş durumda. Zira ısınmakta olan dünyada yaşamın ciddi bir derecede olumsuz etkilenmesi söz konusu.

En başta birçok canlı türünün yaşamını sürdürmekte oldukları ekosistemlerin yapısı bozulacaktır. Doğanın dengesinin bozulmasıyla bitki ve hayvan türleri yok olacaktır. Aşırı sıcaklar insan yaşamını etkileyecek duruma gelecektir. Ayrıca yağış dengesizlikleri yaşanacaktır. Yağışların az olduğu dönemlerde yükselen sıcaklıklarla beraber kuraklıklar görülecektir. Dolayısıyla dengesiz yağış ritmi tarım yapılmasını etkileyecek, besin üretiminde aksaklıklar görülecektir.

Şurası bir gerçekliktir ki yaşayabileceğimiz

başka bir gezegen yok. Dolayısıyla dünyadan çıkış gibi bir "b planı"na sahip değiliz. Elimizde yalnızca dünyamızdaki doğal varlıkların doğru kullanılması kalmaktadır. Bunun yolu da bu varlıkların doğru maksatlar için kullanılmaları, kirletilmemeleri ve adaletli bir şekilde dağıtılmalarına yönelik bir yol haritası çıkarmaktan geçmektedir. Zira bu döngünün bozulduğu her hadise esasında dünyamızın doğal yapısına vurulan bir baltaya dönüşmektedir.

Çıkar İlişkileri Açmazındaki Küresel İklim Değişikliği

Küresel iklim değişikliğini önlemek için alınan önlemler temel olarak sera gazı salınımını azaltmaya yönelik alınmaktadır. Sera gazı salınımları bilhassa endüstriyelleşme oranı yüksek olan devletlerin gündeminde olan bir konudur. Fakat salınımın azal-

tilmasına yönelik yapılan uluslararası toplantılar sonunda alınan kararlara katılmayan, katılma sürecini sürüncemede bırakan, katıldığı halde şartları yerine getirmeyen devletlerin varlığı söz konusudur. Bilhassa birçok devletin sera gazı salınımının düşürülmesine yönelik oluşturulan Kyoto Protokolü ve Paris Anlaşması gibi ortak metinlere imza atmamaları yahut imza geciktirmeleri, birtakım ekonomik sebeplere dayanmaktadır. Zira anlaşmalara taraf devletlerin attıkları imzalar, onların sera gazı emisyonu tasarrufu oranını etkilemektedir. Emisyon oranlarının azaltılmasına yönelik yapılacak olan harcamalar sebep olarak gösterilmektedir. Dolayısıyla devletler sanayi hamlelerinde dezavantaj yaşamamak için doğayı daha fazla tahrip etmeyi tercih etmektedirler. Olumsuz kararların ve sürüncemede bırakılan imzaların en temel sebebi budur.

Peki sık sık duyduğumuz Kyoto Protokolü ve Paris Anlaşması nedir?

Uluslararası camiada iklim değişikliğinin ilk kez tartışılması, 1972 yılında Stockholm'de düzenlenen Birleşmiş Milletlerin "İnsan Çevre Konferansı" ile gerçekleşmiştir. Aynı yıl Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) kurulmuştur. Ardından sırasıyla 1979 yılında Birinci Dünya İklim Konferansı ve 1988 yılında düzenlenen Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli düzenlenmiştir. Süreç sonucunda net olumlu bir sonuç olarak 1992 yılında Rio'da gerçekleşen Yeryüzü Zirvesi'nde Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çevre Sözleşmesinin temelleri atılmıştır. Bu sözleşmenin somut hali 1997 yılında oluşturulan Kyoto Protokolü'dür. Bu protokolle gelişmiş devletler, genel hedef olarak, sera etkisine

neden olan gazların salınımını 1990'daki düzeye düşürmek üzere anlaşmışlardır. Protokolün yürürlüğe girebilmesi için onaylayan devletlerin 1990 yılındaki emisyonlarının yeryüzündeki toplam emisyonun %55'ini teşkil etmesi gerektiğinden protokol ancak 8 yıl sonra (2005'te) Rusya'nın katılımı sonucunda yürürlüğe girebilmiştir. Türkiye Kyoto Protokolü'ne 2009 gibi geç bir tarihte dahil olmuştur. Ancak salım sınırlandırma veya azaltım taahhüdü olmadan katılım göstermiştir.

Nihayetinde, Kyoto Protokolü başarısız bir süreç geçirerek verilen taahhütlerin yerine getirilmediği bir anlaşma olmuştur. Protokole dahil olan "gelişmiş devletler", sera gazı salınım düzeylerini 1990 yılı seviyesinin altında tutma sözlerini yerine getirmemişlerdir. Oranlara bakıldığında 1997 yılı sonrası karbon salınımları iki kat artmıştır. Ayrıca protokolün izin verdiği "Salım değiş tokuşu" meselesi de ayrı bir tartışma konusudur. Salım değiş tokuşu sera gazı salım düzeyini doldurmamış olan devletlerin kalan haklarını başka devletlere satmalarına denilmektedir. Özetle, temiz havanın başka devletler tarafından kirletilmesi için satılması haddesidir.

ABD'nin Kyoto Protokolü'ne katılmadığını ve günümüz sürecini ilgilendiren Paris Anlaşması'ndan da çekildiğini belirtmek gerekiyor. Dönemin ABD Başkanı George W. Bush'un, protokolü uygulamaya kalkmanın ABD ekonomisine ağır hasar vereceğini söyleyerek ABD'nin anlaşmadan çekildiğini ifade etmesi küresel iklim değişikliği meselesinde devletlerin tutumlarına dair en ciddi örneklerden biridir. Kyoto Protokolü'nden Paris Anlaşması'na dek

geldiğimiz günümüzde gaz salınımının düşürülmesi hususunda ABD'nin katılımı oldukça önemli görülmektedir. Zira ABD endüstri alanında dünyanın sayılı devletlerindedir ve Çin'le beraber dünyada en fazla sera gazı emisyonu yapan iki devlet olarak zirvede bulunmaktadır.

Burada karar alınan durumlarda yetkili üst mercilerin bağlayıcılıkları tartışma konusu olmuştur. Bilhassa Birleşmiş Milletler'in beş daimi devlet statüsünün tartışıldığı yakın dönemde Amerika Birleşik Devletleri'nin aldığı katılmama ve çekilme kararları tartışma konusu olmuştur.

2008-2012 yılları arasını hedef alan Kyoto Protokolü'nün devamında yükselen Küresel İklim Değişikliği'ne yönelik alınacak tedbirler bağlamında bir dizi toplantılar gerçekleştirilmiştir. Nihayetinde Kyoto Protokolü 2020 yılına dek uzatılmış ve 2020 yılında başlamak üzere yeni bir iklim planı tasarısı onaylanmıştır. Bu tasarının günümüzdeki karşılığı Paris Anlaşması'dır.

Paris Anlaşması'nın uzun dönemli bir hedefi vardır. Bu hedef dünyadaki sıcaklık artışı değerinin 2 derecenin altında tutulmasıdır. Anlaşmayı Kyoto Protokolü'nden ayıran en önemli nokta gelişmiş devletlerin ön planda olmalarından ziyade artık meselenin tüm devletler açısından değerlendiriliyor olmasıdır. Ayrıca hedeflerin uygulanması bağlamında devletlerin katkıları oldukça önemli görülmektedir. Konferans öncesinde 180'den fazla devlet karbon emisyonlarını keseceği veya azaltacağı yönünde taahhütlerini sunmuştur. Bu taahhütler Birleşmiş

Milletler çerçevesinde INDCs (Intended Nationally Determined Contributions – İstenilen Ulusal Olarak Belirlenen Katkılar) olarak adlandırılmaktadır. Paris Anlaşması ile INDCs tanınmıştır ancak hâlâ daha hukuki bir yaptırımı bulunmamaktadır.

Örnek verirsek Türkiye, 2030 yılı itibarıyla gerçekleşmesi öngörülen "Niyet Edilen Ulusal Olarak Belirlenmiş Katkı" (INDC) beyanını mevcut durumdan %21'e düşürülmesi olarak açıklamıştır. Velhasıl anlaşmaya göre her devletin kendince katkı payı vermesi planlanmıştır. Fakat bilim insanlarının aktardığına göre, bildirilen tüm devlet katkıları hayata geçirilse dahi %2'lik orana ulaşmak mümkün olmayacaktır. Ayrıca mesele hâlâ sürüncemede görünmektedir. Kyoto Protokolü ile kurtarılması düşünülen dünyanın geldiği duruma bakarsak Paris Anlaşması ile ne başarılabilir ki?

İnsanlık endüstriyel devrim sonrasında yaşadığı değişim ile doğaya şiddetli bir şekilde zarar vermektedir. Bu zararın azaltılmasına yönelik önlemler alınmaya çalışılsa da ciddi neticeler alınmadığına yönelik bir sonuca varılması mümkün değildir. Devletlerin "Daimi dost, daimi düşman yoktur." şiarıyla yürüttüğü uluslararası politik münasebetlerin yanında ekolojinin tahrip edilmesi olağan bir durum olarak ortada durmaktadır. Zira muhatap aktörler için başlıca öncelik şahsi politikalarıdır. Dolayısıyla bu durum doğanın ve insanlığın geleceğinin yok edilmesine yönelik uyarıların çözüme ulaşmasının önünde büyük bir engel teşkil etmektedir. Ekosistemimiz devletlerin fütursuz tutumları sebebiyle gün geçtikçe felakete sürüklenmektedir.

Sömürsü Bol Talanın Adı BOR

Coğrafyamızda çıkarılması yeni olmasa da işlenmesi ve farklı farklı sektörlerde çok amaçlı kullanılma ihtimalinin giderek artıyor/artacak olması sebebiyle bor potansiyel bir risk taşımaktadır. Kapitalist sistemde fosil yakıtların ve enerji sistemlerinin ihtiyaçlar çerçevesinde değil de, kapitalist sistemin ve devletlerin ihtiyaçları için çıkarılma ve işlenme durumu ekolojik sorunlara neden olmaktadır. Sorun genel itibariyle kitlesel üretim ve tüketim sisteminin yaratıcısı kapitalizmdir.

Doğaç İlbay

Devletin ekonomisini düze çıkaracak, hatta Türkiye'yi "uçuracak" bir maden olarak ilan ediliyor bor. Yaşadığımız coğrafyada Lozan'ın yüzüncü yılından itibaren serbestçe çıkarılabilecek ve geleceğin yakıt ihtiyacını karşılayarak TC'yi dünyanın en büyük ekonomilerinden biri haline getirecek bir maden olarak efsanelere konu olduktan sonra çokça abartılarak hala kurtarıcı gibi görülüyor olması da araştırmaya bir neden oluşturuyor.

Dünya'daki bor rezervlerinin yüzde 73'ünün TC sınırları içerisinde bulunduğu verisi de bu mitin oluşmasında bir etken. Aynı zamanda az kullanılan/işlenen bir maden olması sebebiyle rezerv ömrü Türkiye'de şimdilik hayli yüksek. Bor karbürün zırlı araçların üretiminde kullanılabilmesi ve borun alternatif enerji olarak adlandırılan hidrojen için önemli bir element olması, bu madenin Türkiye'de işlenirliğinin artırılmak istenmesinde bir etken haline geliyor.

Bor Nedir ve Nerelerde Kullanılır?

Toprakta, suda, bitkilerde ve diğer canlılarda da bulunan bir element olarak bor, dünya üzerinde var olan 109 elementten bir tanesidir. Doğada kendi halinde tek başına olarak değil de oksijen ve diğer elementlerle beraber bir tuz şeklinde bulunmaktadır. Kristalize bor, görünüm ve optik özellikleri açısından elmasa benzemektedir ve neredeyse elmas kadar sertlik gösteren bir elementtir. Oksijene karşı afinitesi/çekim gücü fazla yüksek olan bor madeni, suda çözülen, renksiz bir madendir ve ısıya maruz kalınca önce ısı kaybetmekte, sonra erime boyutuna geçmektedir. Bor yataklarında bor mineralleri; çamur taşı, kil taşı, şeyil, tuf ve ince bantlı kireç taşları gibi tortul kayalarla beraber çıkmaktadır. Bor madenleri, topraktan çıkarıldıktan (tüvenan cevher) sonra kırma, eleme, yıkama ve öğütme işlemlerinin ardından, ilgili sektörlerin kullanımına hazır hale getirilmektedir. Bor minerallerinden ticari değere sahip olanları ise; Tinkal (Boraks), Kolemanit, Üleksit, Probertit, Brosit, Pandermit, Szybelit, Hidroborasit ve Kernittir.

Doğada saf element şeklinde var olmasa da oksitlenmiş bor bileşiği olan boratlar, tarihin en eski zamanlarından beri kullanılmaktadır. Bor madeninin

seramik veya toprak eşyaların yapımında kullanıldığı görülmüştür. Uzak Doğu'daki insanlar 4000 sene önce bor madenini bulurken, altın işleme alanında kullanılmak için Babilliler, yine Uzak Doğu'dan bor madenini getirmiştir. Ardından Mısırlılar mumyalama işleri, Romalılar cam üretimi, Eski Yunanlılar ve Romalılar ise temizlik işleri için kullanmıştır. İlk olarak da M. S. 875 senesinde Araplar tarafından bor, ilaç yapımında kullanılmıştır.

Bor madeni, hafifliği, gerilmeye olan direnci ve kimyasal etkilere dayanıklılığı sebebiyle; plastiklerde, sanayi elyafı üretiminde, lastik ve kağıt endüstrisinde, tarımda, nükleer enerji santrallerinde, roket yakıtlarında da kullanılmaktadır. Bunların yanı sıra bor, dizüstü bilgisayarlar, cep telefonları, avuç içi bilgisayarları ve diğer mobil iletişim araçlarında kullanılan akım levhalarının ham maddelerinden biridir ve ayrıca insektisitlerde, seramiklerde, nükleer reaktörlerde, biyolojik gelişim düzenleyicilerde, fotoğraf, plastik, tekstil endüstrilerinde yangın söndürücülerde, yapıştırıcılarda, kofalarda, makyaj malzemelerinde, elektrik yalıtımında ve dezenfektanlarda kullanım alanı bulunmaktadır.

Dünya'da ve Türkiye'de Borun Önemi ve Piyasadaki Rolü

Bor bileşikleri, özellikle boraks yüzyıllardır bilindiği halde borun saf elementi ilk kez 1808 yılında kimyager Joseph Gay-Lussac, Baron Louis Thenard ve Sir Humphry Davy tarafından elde edilmiştir. Tam anlamıyla borik asit üretimi ise 1830 yılında ilk defa İtalya'da gerçekleşmiştir. 1864'te de ilk bor madeni ticareti Kaliforniya'da yapılmıştır. TC'deki bor işletmeleri ise 1978'e kadar özel sektör ve devlet eliyle gerçekleşirken; 1978 yılında çıkarılan bir kanunla özel sektördeki bütün bor madeni potansiyeli Etibank'a geçirilmiştir. Bununla beraber Etibank, bor madeni üretimine dayalı tesisler kurmaya başlamıştır.

Dünya bor üretim ve tüketimi 1970 yılından bu yana iki katından fazla artmıştır. Dünya'da sektörel bazda bor ürünlerinin tüketimi: %47 cam sektörü, %16 tarım-gübre, %15 seramik sektörü, %2 temizlik ve deterjan sektörleri ve %20 diğer sektörlerdir. Bor madeninin kullanıldığı sektörler coğrafyadan coğrafyaya farklılık göstermektedir. Batı Avrupa devletlerinde bor en çok deterjan sanayinde kullanılırken, ABD'de en çok fiber cam üretiminde, Rusya'da ise cam sanayinde kullanılmaktadır.

Türkiye'de Eskişehir Kırka, Kütahya Emet, Balıkesir Bigadiç ve Bursa Kestelek'te bor yatakları bulunmaktadır. Dünya'da toplam rezerv dağılımı

içerisinde %72,9' luk payla birinci sıradaki devlet TC iken, ikinci toplam rezervi 100.000 ton olan Rusya'dır ve toplam rezerv içinde %7,7'lik bir paya sahiptir. ABD ise, 80.000 bin ton rezervi bulunurken toplam rezerv içinde %6,1'lik pay ile 3. sıradadır. Türkiye'nin rezerv ömrü 567 yıl şeklinde belirlenmiştir. Türkiye'den sonraki Rusya'nın muhtemel bor rezerv kapasitesi 67 yıl olarak belirlenmiştir. ABD muhtemel bor rezervi kullanım süresi 53 yıl olarak üçüncü sırada yer almaktadır. Brüt ağırlık olarak 1992 yılından beri TC, ABD'yi geçerek bor minerallerinin en büyük üreticisi olmuştur. Ancak bor oksit (B2O3) içeriği açısından değerlendirildiğinde, ABD'nin üretimi Türkiye'ninkini geçmektedir. Parasal bazda ise Eti Holding pazarın %20-23'üne sahipken, US Borax %65-70'ine sahip durumdadır. Bu durum, büyük ölçüde Eti Bor A.Ş.'in pazarı yeterince kontrol edememesinden ve US Borax şirketinin pazarda sadece katma değeri yüksek rafine bor ürünleri satarken, Eti Bor A.Ş.'nin ürün portföyünde katma değeri düşük ham borun önemli yer tutmasından kaynaklanmaktadır. Türkiye'deki kapasitesi bir milyon yüzbin ton olan borun yıllık tüketimi yetmiş iki bin tondur.

İşte bu sebeple borun kullanılmasına ve işlenmesine yönelik projeler son dönemde bir hayli gündeme gelmektedir. Örneğin geçtiğimiz yıl Eti Maden ve bor teknolojileri alanında dünyadaki en büyük firmalardan birisi olarak bilinen Çinli Dalian Jinma şirketi, Balıkesir'de yüksek teknoloji bor karbür üretim tesisi kurmak için işbirliği protokolü imzaladı. Kullanım alanlarının oldukça fazla olması ve rezervlerinin TC'de yoğunlaşması sebebiyle bor madenini özellikle yakın gelecekte çokça duymaya başlayacağız. Bu da, çıkartılması için yok edilecek yaşam alanları, işlenmesi için harcanacak emek ve enerji, kirlenecek ve etkilenecek toprak, hava, su ve çok sayıda canlı demek.

Bor Madeni ve Ekolojiye Etkisi

Coğrafyamızda çıkarılması yeni olmasa da işlenmesi ve farklı farklı sektörlerde çok amaçlı kullanılması ihtimalinin giderek artıyor/artacak olması sebebiyle bor potansiyel bir risk taşımaktadır. Kapitalist sistemde fosil yakıtların ve enerji sistemlerinin ihtiyaçlar çerçevesinde değil de, kapitalist sistemin ve devletlerin ihtiyaçları için çıkarılma ve işlenme durumu ekolojik sorunlara neden olmaktadır. Sorun genel itibarıyla kitlesel üretim ve tüketim sisteminin yaratıcısı kapitalizmdir.

Bor doğada yaygın olarak bulunmakta ve genel olarak gıdalar yolu ile alınmaktadır. İnsanlar belli başlı dört temel kaynaktan bor almaktadırlar:

İçme suları, günlük beslenme, madencilik, üretim veya diğer endüstriyel aktiviteler sırasında solunum yolu ile, kozmetik, sabun, deterjan gibi tüketim malları yoluyla. Dünya Sağlık Örgütü (WHO) verilerine göre insanların günlük ortalama bor alımı için belirlenen güvenli aralık 1-13 mg B'dur. ABD National Academies Institute of Medicine verilerine göre ise yetişkin insanların alabileceği günlük maksimum bor miktarı 20 mg.B olarak belirlenmiştir.

Sağlıklı bir beslenme programı uygulayan her insan meyveler, sebzeler ve tahıllar yoluyla günde 1-3 mg. civarında bor almaktadır ve bu şekilde alınan dozlar, insanlarda ve hayvanlarda akut toksiteye neden olacak düzeyde değildir. Bor elementi, yaşayan organizmalar üzerinde zehirli etkiler yapabilmekte, suda yaşayan canlılara zehirli etkisi ile büyük zararlar verebilmektedir. Aynı şekilde bor, bitkiler için fazla miktarda olması durumunda da zehirli bir element olma özelliği gösterir ve bitki gelişmesini geciktirir veya tamamen öldürür. Bor ve insan sağlığı üzerinde yapılan çeşitli araştırmalar bor alımının metabolizmayı, kalsiyum, bakır, magnezyum, azot, glikoz, trigliseridler, reaktif oksijen ve östrojen emilimini, ayrıca kan, beyin ve kemik yapısı gibi birçok sistemin fonksiyonunu etkilediğini göstermiştir.

Saf bor elementinin etkisi bu düzeydeyken diğer elementlerle birlikte düşünüldüğünde zararı artmaktadır. Örneğin hidrojeni en iyi taşıyabilen element olması sebebiyle bor, hidrojen enerjisi için önemli bir madendir. Hidrojenin daha etkin kullanılabilmesine sebep olması sebebiyle fazlaca kullanılarak zararının boyutları daha da yükselecektir.

Ayrıca borun çıkarıldığı yerlerde yarattığı bir takım etkilere dair gözlem ve araştırmalar az da olsa bulunmaktadır. Kütahya Emet Ziraat Odası'ndan Sami Yüksel, ilçede bulunan bor ve borikasıit madenleri nedeniyle tarımın yok edildiğini ifade etmişti. Arsenik maddesi ve fabrikanın çıkarmış olduğu dumanın, atık barajların ve açık yıkama havuzlarının havaya bıraktığı kimyasal maddelerin buğday, arpa gibi hububatları; yonca, korunga, mısır v.s. gibi yem bitkilerini; meyve ağaçları (elma,armut,ayva v.s.) ile bağlara ve sebzelere büyük etkisi olduğu, oda ve halk tarafından çokça dile getirildi.

Eskişehir Kırka'daki bor işletmesinin etkileri üzerine de yapılan bir araştırmada da su ve toprak ortamlarında borun yanı sıra insan sağlığı üzerindeki olumsuz etkileri somutlaşmış arsenik derişimlerinin yüksekliği dikkat çekicidir. İşletme çevresinde suda ölçülmüş arsenik derişimleri 11.21-70.67

µg/l aralığında değişmektedir. Eskişehir Kırka'da yaşayan çocukların kan bor düzeyinin ölçüldüğü, bir başka araştırmada da işletmeye uzak yerleşim yerindeki çocuklara göre bu değerlerin hafif yüksek olmasının bora maruz kalmaya bağlı olabileceği düşünüldü.

"Fluvial (Nehrsel) Ekosistemde Bor Kirliliğinin Görünmez Yüzü" başlıklı bir çalışmada ise bölgedeki dört istasyondan numuneler alınmış. Türkiye'deki su kalitesi düzenlemeleri iç suları dört sınıfa ayırmaktadır. Sınıf I, basit dezenfeksiyondan sonra, rekreasyon, sulama ve evsel amaçlar için kullanılacak temiz suyla ilgilidir. Sınıf II, arıtmadan sonra, rekreasyon amaçlı veya balıkçılık, tarım vb. alanlarda evsel su olarak kullanılacak temiz su anlamına gelir. Sınıf III, yalnızca arıtmadan sonra endüstriyel su olarak kullanılacak kirli suyu içerir. Sınıf IV, hiç kullanılmaması gereken çok kirli suları ifade etmektedir. Tablo 1'de verilen bor konsantrasyonlarına göre, hem Emet'in hem de Orhaneli Çayı'nın suyu, hiç kullanılmaması gereken ağır kirlenmiş suyu ifade eden dördüncü sınıf kategorisine dahil edildi.

Mevcut çalışma sonuçları, sadece Emet ve Orhaneli akarsu suyunda değil, omurgasız türlerinde de bor seviyelerinin yüksek olduğunu göstermiştir. Her iki derenin suları sulama ve rekreasyon için kullanılmaktadır. Daha önce Devlet Su İşleri (DSİ) tarafından yapılan araştırmalarda, bazı akarsularda ve bölgenin bazı yeraltı sularındaki bor konsantrasyonlarının tehlikeli seviyelere ulaştığı gösterilmiştir.

Sonuç Olarak

Kapitalizmin kitlesel üretim sistemi için kullanışlı bir maden olarak görülen bor, hakkında çok fazla araştırma yapılmaması ve işlenmesinin coğrafyamızda yüksek miktarlarda olmaması sebebiyle zararsız olarak lanse edilmektedir. Kapitalist sistemin ekonomik iktidarların kar hırsıyla işliyor olduğunu, borun daha fazla kullanılıp işlenmesine yönelik projeler üzerinde çalışılıyor olduğunu göz önünde bulundurursak borun etkileri hakkında önümüzdeki süreçte daha fazla gündemin oluşacağını öngörebiliriz.

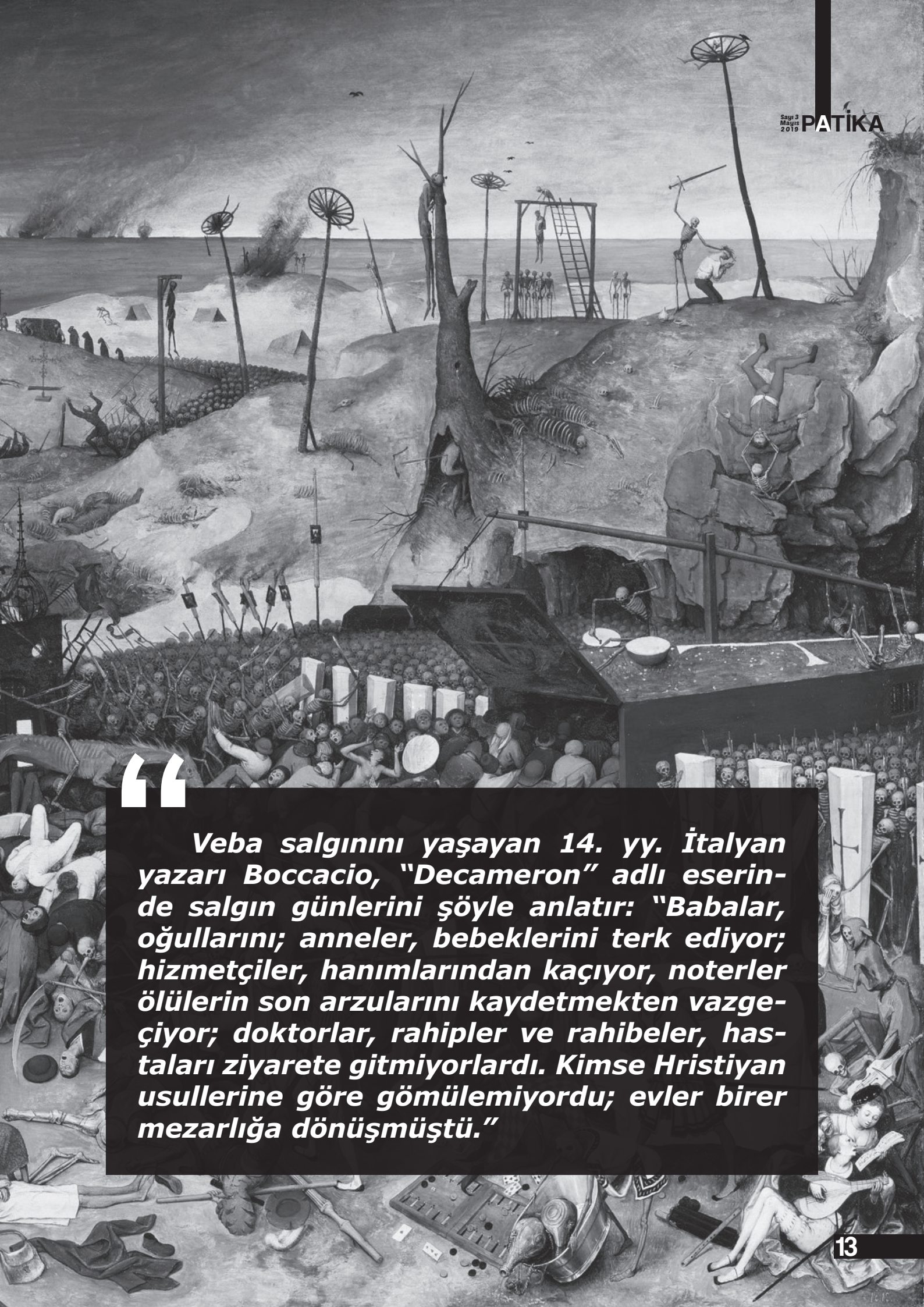
Dipnot:

<http://www.gazietmetgazetesi.com/Hbr-885-BOL-GEMIZDE-TARIM-VE-HAYVANCILIK-OLUYOR.html>

<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3758818/>

Felaketler ve Mahşerin Dört Atlısı

Betül Taylan

“

Veba salgınını yaşayan 14. yy. İtalyan yazarı Boccacio, "Decameron" adlı eserinde salgın günlerini şöyle anlatır: "Babalar, oğullarını; anneler, bebeklerini terk ediyor; hizmetçiler, hanımlarından kaçıyor, noterler ölümlerin son arzularını kaydetmekten vazgeçiyor; doktorlar, rahipler ve rahibeler, hastaları ziyarete gitmiyorlardı. Kimse Hristiyan usullerine göre gömülemedi; evler birer mezarlığa dönüşmüştü."

Tarihi nasıl bilirsiniz?

Yeni Ahit'e göre "tanrının kuzusu" İsa, boğazlandığı için yedi mühürlü kitabı alıp açmaya hak kazanır. Mühürlerin açılmasıyla mahşerin dört atlısı ortaya çıkar: Ölüm, Kıtık, Savaş ve Salgın Hastalık...

Oysa mutluluğa ve huzura ulaşabilmek, hırslarımızdan, önyargılarımızdan, kimliklerimizden kurtularak çıktığımız iç yolculuktan ve geçmişin acılarını affedip gelecek endişesinden kurtulduğumuz "şimdi"de olmaktan geçiyor.

'Hataya gömülen ve bilgisizliğin gizlediği "bilen", şaşırıldı ve korktu. Sonra, nefretle birlikte "ben" ve "diğerleri" kavramı ortaya çıktı.' Evans Wentz - Tibet Yogası ve Gizli Doktrinler

'Biz kimiz, neden dünyadayız?' gibi sorular yeni değil. Doğa dinlerinden semavi dinlere geçişle devletlerin kutsal kılınması, sorgulanmaması istendi. O dönemde iktidarı elinde tutanların, olan biten her şeyi özellikle felaketleri varlığımıza gerekçe gösterdiği tanrıdan göstermesi kolay olsa gerek. "Modern" denilen zamanlarda ise, başlangıçta dünyada canlı yaşamın ilerlemesini, dolayısıyla varoluşumuzu sağlayan bakterileri suçlamaya geçildi... Ne yazık ki çoğumuz, kendimizle hesaplaşmayı aklımızın ucundan bile geçirmiyoruz. Neden Dünyadayız? / Neden Oluştuk? / Birbirimize garezimiz neden?

Bilim insanlarına göre evrenin yaşı 14 milyara yakın, gezegenimizin ise 4,6 milyar. Yeryüzündeki yaşamın tam olarak nerede başladığı hala tartışmalı olsa da tüm canlıların ortak kökeni sayılan tek hücreli bakteri, 4 milyar yıl kadar önce oluştu; "4 milyar yıl önce henüz çok erken yaştaki dünyamızda, gezegenimizi diğerlerinde olmadığı kadar değiştirecek bir süreç başlar. Bu süreçte "kimya biyolojiye dönüşür". Okyanus derinliklerinde, sıcak su kaynakları çevresinde basit yapıllı maddeler gitgide daha karmaşık ve kompleks yapıllı maddeler oluşturmaya başlarlar. Zaman içinde bunlardan da ilk organizma oluşur. Bununla birlikte hayatın şartıcı hikâyesini başlatan ilk küçük hücre de..." Gezegenin oksijeni de bakteri ve planktonların fotosentez yapmasıyla 2,6 milyar yıl kadar önce oluşmuş. İnsan için 100-200 yıl bile bilinmesi kolay değilken, tahayyülü oldukça zor bir zaman dilimi...

Milyonlarca yıllık adaptasyon ve evrim süreciyle doğa kendi dengesini kurdu. Ve bir türün yok olması, bir başkasının aşırı çoğalması ve diğerlerinin yaşamını tehdit ederek dengenin de bozulması

anlamına geliyordu. Dengenin bozulması ise, çoğalan türün de nihayetinde yok olmakla karşı karşıya kalması demek. Çünkü yaşam bir yolunu bulur ve dengesini yeniden kurmak için gerekli koşulları hazırlar. Kimin yok olup, kimin hayatta kalacağı konusunda belirleyici ya da seçici olmaz. Evrim bir dönem için başlayıp, mükemmelliğe ulaşınca biten bir şey değil; kaldı ki, mükemmellik ne demektir, mükemmellik durağan olmayı gerektirmez mi? Koşulların değişimi ve dengenin yeniden oluşumu süreklilik gösteriyor. Her şey nasıl değişebildiğinize ve adapte olduğunuza bağlı...

Antik çağ ve öncesine ilişkin bilgiler kısıtlı ve el yordamıyla ulaşılan, alt okumalarla kendini hissettiren bilgiler. O dönemin en büyük kütüphanesi olduğu söylenen İskenderiye kütüphanesinin yakılmasına ilişkin çeşitli savlar öne sürülmektedir. Bunlardan en bilineni; Mısır'ın M.Ö 47 yılında Julius Sezar tarafından kuşatıldığı sırada kütüphane zarar görmüş, eserlerin birçoğu yok olmuştur. Bu olaydan kurtulan diğer kaynakların ise hristiyan inancına geçildikten sonra, paganizmi yayan nitelikte olmaları nedeniyle 391 yılında, şehrin hamamlarında yakıtıldığı söylenmektedir. Asıl sorun, belki de tarihi yalnızca insanlığın tarihi, sömürgeci 'beyaz adam'ın "gelişmesi-ilerlemesi" olarak görmekte ve sunmakta yatıyor. Hiç de masum olmayan, katliam ve tahakkümü meşrulaştırmayı amaçlayan tarih yazılımında... Ayrıca, "beyaz adam"ın anlattığı tarih, "kendini" tarafından sebep-sonuç ilişkilerini de öne çıkarıyor.

Hareket etmemizi sağlayan iç gücümüz/ yaşam enerjimiz (spiritüalistlerin ruh dediği) güneşten gelirken, beden olarak nihayetinde kan, kemik ve et yığınıyız. Yine de varlığımıza anlam aramamızı tetikleyen duygu, doğal yaşamda çıplak durumda en savunmasız canlı olmanın ezikliğiydi belki de...Peki, sonra ne oldu? Kendimiz gibi olmayı, kendimizden olmayı varlığımıza mı tehdit olarak algılayıp katlini vacip gördük? Her şeyi diğer türlerden öğrendik ama sonra, onları tahakküm aracı olarak bile kullandık. Varlığına anlam yüklemeye çalışan insan, varlığının anlamını yok etmekte mi buldu?

Doğal yaşamda hayatta kalma mücadelesinden, güç odaklarının ve devletlerin ortaya çıkışıyla işgal ve savaşın ortasında kalan insan, kıtlık ve hastalıklarla mücadele etmiş. Ama hastalıklar her zaman kendiliğinden olmamış. Yine sebep-sonuç ilişkileriyle kendini "üstün ve bilen" diye sunan "beyaz adamın", yarattığı Tanrıyı oynamasının temelini nereden aldığını görmek mümkün.

Biyolojik Silahların Tarihçesi

“İnsanlığın belleğinde tarihin derinliklerinden bugüne taşınan en etkin korku kaynaklarından biri salgın hastalıklardır. Enfeksiyon hastalıklarının ve etkenlerinin henüz tanımlanmadığı ve bilimsel çalışmaların başlamadığı çok uzun bir geçmiş boyunca kitle halinde ölümlere ve her türden toplumsal yıkımlara neden olan, çoklukla doğaüstü güçlerle ve tanrılarla ilişkilendirilen salgın hastalıklar her ortaya çıkışlarıyla birlikte ortak bellekte silinemez izler bırakmışlardır. Salgın hastalıkların yıkıcı etkisi ve yarattığı korku egemen güç ilişkisinde taraflarca farklı işlevler yüklenilerek geçmişten günümüze kadar kullanılmaya çalışılmıştır.”

M.Ö. 300 yıllarından itibaren Eski Yunan’da başlayan, Romalılar ve Perslerin de kullandığı savaş yöntemleri arasında yer aldığı bilinen, daha çok su kaynaklarının ya da kuyuların ölü insan ya da hayvan vücutlarıyla kirletilmeleri uygulaması 1863 Amerika İç Savaşı’na kadar sürmüştür. M.Ö. 184 yılında ise Hannibal komutasındaki Kartacalılar, “her çeşit yılanla” dolu toprak kapları Bergama gemilerine fırlatmışlar.

Ortaçağdaki savaşlarda ise kuşatmalarda kullanılmaya başlayan yeni bir teknolojiyle, yani mancınıklarla, cesetlerin kuşatma altındaki kent duvarlarından içeriye atılması uygulaması başlamış ve yaygın kullanım alanı bulmuştur. 1340 yılında, şimdilerde Kuzey Fransa’da bulunan Hainault’taki Thun L’eveque kalesinin kuşatılmasında ölü at ve başka hayvan cesetleri kaleye fırlatılmış, kale içinde birçok hayvan leşinin yarattığı hava kısa sürede bir ateşkes anlaşmasına varılmasını sağlamıştır (www.pbs.org). 1346 yılında Tatarlar Kırım Yarımadası’ndaki Kaffa (şimdi Ukrayna’daki Feodosiya) kentini kuşattıkları sırada ortaya çıkan veba salgınında ölen kendi askerlerinin cesetlerini mancınıklarla kentin içerisine yollamışlardır. Kimi yazarlarca ikinci veba salgınına Kaffa’dan kaçanların hastalığı İstanbul, Cenova, Venedik ve başka Akdeniz limanlarına yayarak neden oldukları ileri sürülmüşse de kimi yazarlar vebanın ekolojik ve epidemiyolojik özellikleri nedeniyle bu olasılığın zayıf olduğunu belirtmektedirler (Noah DL, Huebner KD, Darling RG, Waeckerle JF. The history and threat of biological warfare and terrorism). Bu yöntemin 1700’lü yılların ortalarına kadar yaygın olarak kullanıldığı bilinmektedir.

Biyolojik savaş tarihinde yeni bir aşamanın başlangıcı ise, bulaşıcı hastalıktan ölmüş cesetlerin kullanımından bilinen belli bir hastalığın bulaştırılmasına geçişle oluyor. Yeni Dünyayı işgal edenlerden İngiliz Kraliyet Kuv. Kom. Sir Jeffrey Amherst,

1760’larda Kuzey Amerika’da (İngiltere ve Fransa arasında İkinci Yüzyıl Savaşları olarak adlandırılan sömürgeci mücadelenin bir bölümünü oluşturan ve yedi yıl savaşları olarak bilinen) Fransa ve Yerli savaşı sırasında, çiçek hastalarını barındıran hastanelerden aldığı battaniyeleri ve çiçekten ölenlerin çamaşırlarını yerlilere hediye olarak göndermiştir. Yeni Dünya’ya Eski Dünya’dan getirilmiş bir hastalık olan çiçeğin Kızılderililer arasında salgınlar yapmasının, bu olayın ötesinde, işgalci Avrupalılarla Kızılderililer arasında çeşitli nedenlerle kurulan temaslara bağlı olması büyük olasılıktır.

On sekizinci yüzyılda belli bir hastalığa uyarlanma temelinde şekillenen biyolojik savaş anlayışı, 19. yüzyıl sonlarıyla 20. yüzyıl başlarında bakteriyolojideki gelişmelerle artık mikroorganizmalar ve onların ürünlerini merkeze alır olmuştur. Birinci Dünya Savaşı sırasında Almanların İtalya’da kolera ve St. Petersburg’da vebayı kullandığı, Romanya’da Rusya’ya gönderilecek at, koyun ve sığır sürülerini ruam ve şarbonla, Mezopotamya’da da katırları ruamla enfekte ettikleri iddia edilmekle birlikte kanıtlanmamıştır.

Tarihte Büyük Katliamlar ve Sonuçlarıyla Kara Ölüm/Veba

Veba, Yersinia pestis isimli bakteri tarafından meydana getirilen, öncelikle kemirgenleri etkileyen, insanlara ve diğer hayvanlara pirelerle yayılan, bulaşıcı ve öldürücü hastalık. Veba bakterisi insanlara, pire ısırmasıyla (bubonik= hıyarcıklı form), kontamine sıvı veya dokularla doğrudan temasla (bubonik=hıyarcıklı ve septisemik form), veba zatürresi olan kişinin öksürme esnasında havaya attığı damlacıkların sağlam kişiler tarafından solunum yoluyla alınmasıyla (pnömonik form) bulaşır. Damlacıklarla bulaşma insanlar arasında bakterinin en hızlı yayıldığı yoldur. Büyük salgın yıllarında vebaya verilen “Kara Ölüm” adı iç kanamanın vücutta oluşturduğu kara lekeler nedeniyledir.

Jüstinyen Vebası, Kara Ölüm ve 1800’lerin sonlarında tüm Çin’i kırıp geçiren büyük çaplı bulaşıcı hastalıklar da dâhil olmak üzere dünyanın en ölümcül salgınlarının sebebi olan Yersinia pestis bakterisinin yol açtığı vebanın kökeninin Tunç Çağı’na dayandığını gösteren araştırmalar var.

MS 541 yılında patlak veren ve sebebinin Hun göçleri olabileceği iddia edilen Jüstinyen Vebası’nın 25 milyona yakın insanın hayatına mal olduğu düşünülüyor. Veba salgınının başlangıcı Bizans İmparatoru I. Justinianus’un zamanında gerçekleştiğinden salgın Jüstinyen Vebası olarak adlandı-

rılıyor. Öyle ki İmparator Justinianus'un da vebaya yakalandığı, fakat daha sonra iyileştiği söyleniyor. Konstantinopolis'teki salgının şehre Mısır'dan gelen tahıl gemilerindeki farelerle taşındığı düşünülüyordu. Salgın Kuzeydoğu Afrika'da da mevcuttu, ancak yapılan bu yeni araştırma salgının kökenlerinin Orta ve Doğu Asya'ya uzanıyor olmasının daha muhtemel olduğunu gösteriyor. Araştırmacıların ifade ettiğine göre salgının Romalı tarihçilerin Hunlar olarak bildiği kabilelerin göçüyle batıya yayılmış olması muhtemel. Göç edenlerse tek bir halktan değil, güçlerini artırmak ve sahip oldukları toprakları genişletmek için tabiiyetlerini pekiştiren Hunlar ve İskitler gibi çeşitli göçebe gruplardan oluşuyordu. Yapılan araştırmalarda, veba bakterisinin (Yersinia pestis) bir suşundan alınan DNA'nın MS yaklaşık 200'de ölmüş, Orta Asya'da yer alan Tian Shian dağlarından bir Hun'da bulunan Jüstinyen vebasına yol açmış bakteriyle yakından ilişkili olduğu görüldü. Bu da vebanın genetik "soy ağacı"nın çok daha geriye dayandığını gösteriyor. Araştırma eş yazarı Peter de Barros Damgaard, "İncelediğimiz suşu MS yaklaşık 200'e, yani Jüstinyen Vebası'nın Avrupa'yı alt üst etmesinden birkaç yüzyıl öncesine dayanıyor." Ayrıca yoğun ticaretin de muhtemel bir etken olduğunu söylüyor.

Ortaçağ'da, 1347 ile 1351 yılları arasında Avrupa nüfusunun üçte birinden fazlasının, yani 25 milyon insanın (Norveçli tarihçi Ole Jørgen Benedictow'a göre %60-50 milyon kişi) hayatını aldığı düşünülen Kara Ölümün sorumlusunun, hıyarcıklı veba taşıyan fare kökenli pirelerin ısırığı olduğu düşünülüyordu. Ancak Oslo ve Ferrara üniversitelerinden araştırmacıardan oluşan bir ekip, Kara Ölüm'ün büyük ölçüde insan pireleri ve vücut bitine atfedilebilir olabileceğini açıkladı. Sıçanlar tarafından bulaştırılmış olsaydı, hızlı yayılma olasılığı oldukça düşük olurdu. Kaldı ki fareler de vebanın kurbanıydı ve yerleşim yerinde salgının ortaya çıkmasına yakın toplu fare ölümleri yaşanıyordu.

Vebanın yayılmasında iklim değişimlerinin de büyük bir payı olmasına rağmen insan hareketlilikleri esas rolü oynamıştır. 1330'larda dünya ikliminin değişimi ile sıcak ve kuru rüzgârların bakteri, pire ve hayvanları Moğolların yerleşim alanından sürmesiyle, hastalık Asya ve Avrupa'da yayılma fırsatı bulmuştu. Daha sonra Moğollar, veba salgınında ölen kendi askerlerinin cesetlerini 1346 yılında mancınıklarla Kırım Yarımadası'ndaki Kaffa kentinin içerisine yollamışlardı. Kaffa'dan kaçanlar da Avrupa'ya geçti. 1347 Ekim ayı başlarında on iki Ceneviz kalyonu Sicilya'daki Messina limanına girdi. Kent Eski İpek Yolu boyunca Kırım'dan Karadeniz'i geçerek Avrupa'ya Doğu'dan ipek ve baharat getiren kârlı ticaret rotası üzerindeki ana durak

noktalarından birisiydi. Oysa bu defasında Ceneviz'in Karadeniz'in kuzey kıyısında elinde tuttuğu Tana ve Kaffa ticaret istasyonlarından gelmiş olan gemilerden hiç ipek ya da baharat boşaltılmayacaktı. Liman yetkilileri on iki kalyonun bordosunda pek az kimsenin canlı kaldığını ve bunların da bariz bir uyuşukluk ve 'iliklerine kadar yapışmış' tuhaf bir hastalık sergilediklerini dehşetle anladılar. Kara çibanlardan ıstırap çekmekteydiler ve vücutlarından çıkan her şey -nefes, kan, irin- berbat kokmaktaydı. Kalyonların varlığı birinci dereceden halk sağlığı tehlikesi olarak kabul edildi ve yaklaşık bir gün içerisinde kalyonlar limandan çıkarıldılar, Messinalılar Ceneviz gemilerinin bordosunda buldukları şeyden çok korkmuşlardı. Önlemler makul biçimde koruyucu olduğu halde çok geçti: Cenevizli gemicilerin getirdiği hastalık birkaç gün içerisinde kenti ele geçirdi. Lanetli kalyonlar temas eden herkese hastalık bulaştırarak sürüklendiler. Avrupa'ya Kara Ölüm gelmişti." (Kara Ölüm-Sean Martin)

Tanrının Koru(ya)madığını Görmek

Bilimsel araştırmalar yapan ve tarih yazanların mekanik anlatımının dışında, hastalığa maruz kalanların yaşadıkları trajedi, ancak kendilerinde kalmış olsa da, yazdıklarıyla bugüne ulaşan sesler başka şeyler de anlatıyor.

Veba salgınına yaşayan 14. yy. İtalyan yazarı Boccaccio, "Decameron" adlı eserinde salgın günlerini şöyle anlatır: "Babalar, oğullarını; anneler, bebeklerini terk ediyor; hizmetçiler, hanımlarından kaçıyor, noterler ölümlerin son arzularını kaydetmekten vazgeçiyor; doktorlar, rahipler ve rahibeler, hastaları ziyarete gitmiyorlardı. Kimse Hristiyan usullerine göre gömülemiyordu; evler birer mezarlığa dönüşmüştü."

Ölümler, yalnızca ev mezarlıklarında değildi. Floransalı bir tarihçinin belirttiğine göre; "Tüm yurttaşlar, cesetleri taşımak dışında çok az şey yapabili... Her kilisede yeraltı su düzeyine kadar çukurlar kazıldı; böylece gece boyu ölen yoksullar, hemen sarılıp çukura atılıyordu. Sabahleyin çukurda çok fazla ceset yığıldığında, üzerlerine bir miktar toprak atılıyor; daha sonra üzerlerine başka cesetler atılıp, yine bir miktar toprakla kaplanıyordu. Başka yerlerde de benzer durumlar vardı. Toskanalı tarihçi Agnolo di Tura; "...Siena'da da çoğu yerde derin çukurlar kazıldı ve çok sayıda ölüyle dolduruldu... Ve bazılarının üzerine o kadar az toprak atılmıştı ki, köpekler onları açığa sürükledi ve kentin her yerinde pek çok cesedi yiyip bitirdi."

İngiltere-Londra, son büyük salgını (bir yandan ara ara İngiltere-Hollanda deniz savaşının da

“

Marsilya'da 1720'de veba salgını sırasında doktorların giydiği koruyucu kuş kafalı elbise. İri gagasının içinde hastalığın havadan bulaşmasını önlemek için güzel kokulu otlar vardı. Eldivenli ellerinde tuttuğu çubuğun ucunda ağaç sakızı yanar ve o zamanki inanışa göre havayı temizlediği sanılırdı. Gözler bile kristalden yapılmış merceklerle korunurdu.

olduğu) 1665 yılında yaşadı. Yüz bin kişinin öldüğü o yıl yaşanan en dikkat çekici olaylar, Londralı saraç H.F. tarafından günlük olarak kaydedildi ve yazar Daniel Defoe tarafından –Veba Yılı Günlüğü- adıyla 1722’de yayımlandı: “1664 yılının Eylül ayı başlarında sıradan bir sohbet sırasında ben de komşularıyla birlikte Hollanda’da veba salgınının yeniden başladığını öğrendim. Söylendiğine göre 1663’te, özellikle Amsterdam ve Rotterdam’da çok şiddetli bir salgın olmuştu, kimilerince İtalya’dan kimilerince de Doğu Akdeniz ülkelerinden mal getiren Osmanlı ticaret gemileriyle oralara yayılmıştı, kimileri de vebanın Kandiye’den (Girit’in en büyük şehri) veya Kıbrıs’tan geldiğini iddia ediyordu. (Vebanın çıkışı hakkında yaygında yaygın bir anlaşmazlık olsa da, 1665 salgınıyla ilgili olarak tıp yazarlarının çoğu, salgının Kahire, İskenderiye, İstanbul, İzmir ve Halep gibi kentlerden ithal edilen mallarla Hollanda üzerinden İngiltere’ye taşındığını düşünüyorlardı.)”

Haberlerin, yurtdışıyla yazışması olanlardan alınarak kulaktan kulağa yayıldığı ve her yere aynı anda ulaşmadığı bir dönemde, hükümetin neler olup bittiğinden haberdar olup, bir dizi gizli toplantılar yaptığı biliniyor. Bu yüzden söylentiler dinip konu unutulmaya başlamış. Ama 1664 yılı kasım sonu veya aralık başında Fransız olduğu söylenen iki adam Long Acre’da vebadan ölünce, (aileleri olayı gizlemek için ellerinden geleni yapmış olsa da) hükümet yetkilileri durumdan haberdar olup inceleme yapıyor ve onların ölümleri ve ölüm nedenleri haftalık ölüm listesinde yayımlanıyor: “Vebalı 2, Hastalıklı bölge 1”.

Halk, özellikle aralık ayında aynı evde bir kişi daha vebadan ölünce bir süre için telaşa kapılsa da, sonraki altı hafta vebadan dolayı başka bir ölüm olmayınca, hastalığın geçtiğine inanıyor. Ama şubat ayından itibaren, başlangıçta seyrek olan ölümlerin, daha sonra bir bölümü gizlenmeye çalışılsa da haftalık ölüm listelerindeki artış gözlemleniyor. Üstelik zaman zaman ölümlerin, veba değil, lekeli humma olarak gösterildiği anlaşılıyor.

Burada salgının başladığı döneme bakarsak; “Salgın başladığı sırada kent ve banliyölerin insanlarla dolup taşığını unutmamak gerekir. Londra’ya yerleşmek için akın akın gelen kalabalığı daha önce de bizzat gözlemlemiştim... Şehirde nüfusun önceye göre 100.000 kişiden fazla arttığı hesap ediliyor, hatta bazıları bunun iki katı olduğunu iddia ediyordu...”

Aklıma Kudüs’ün Romalılar tarafından işgali geldi: Pesah’ı (hamursuz bayramı) kutlayan Yahu-

diler toplanmış, müthiş sayıda insan hep beraber hazırlıksız halde yakalanmıştı. Hâlbuki bayram olmasaydı her biri başka bir yerde olacaktı. Aynı şekilde Londra’da da salgın, yukarıda belirttiğim koşullar nedeniyle nüfus akil almaz bir artış göstermişken patlak verdi...”

Haziran ayında havaların ısınmasıyla hastalık korkunç bir hızla yayılırken, hastalanan pek çok kişi, yalnızlaşmamak ve yetkililer evlerini kapatır korkusuyla hastalığını gizliyormuş. Bununla birlikte vebanın daha çok kalabalık ve yoksul dış muhitlerde hapsoldüğü gözlemleniyor. Durumu iyi olan zenginlerse kentten kaçmaya başlıyorlar. Temmuz ayında yavaşlayan kaçış ağustosla birlikte yeniden hızlanıyor; “Bu öyle bir kaçıştı ki kentte hâkimler ve hizmetliler dışında kimsenin kalmayacağını düşünmeye başlamıştım. Şimdiyse artık bu memur ve hizmetliler de kentten kaçıyordu. Kral ve maiyeti daha önce, haziranda Oxford’a giderek kenti terk etmişti, Tanrı onları o şehirde himayesine almayı uygun görmüştü. Duyduğum kadarıyla veba yanlarından bile geçmemişti. Buna minnettar olduklarına dair herhangi bir belirtiden söz edemem... .. ama apaçık kusurlarının bütün bir ulusun mahkûm olduğu bu cezada büyük payı olduğunu iştikten memnun kalmadılar...”

Korkunun pençesindeki halksa sanrılar yaşayarak kurtarıcı bekliyor. Din konularında da kırılmaların yaşandığı bir dönemde, bir yandan astrologların anlattığı gezegenlerin uğursuz hikâyeleri, bir yandan da insanlara dehşet veren kitaplar, ayrıca vaazlarında halka moral verecekken umutsuzluğa düşüren rahipler... “Bir kötülük her zaman bir başkasına yol açar... bu da kara hüner dedikleri, benim ne olduğuna dair fikrim olmayan büyü sanatını bildiğini iddia eden kötü niyetli birçok sahtekârın türeyip şehre hücum etmesine ve hatta şeytanla onların bu yaptığından bin beter türlü işbirliğine neden oldu. Bu ticaret öyle yaygın hale geldi ki, kapıların üzerine “Burada bir falcı oturuyor”, “Burada bir astrolog oturuyor”, “Yıldız haritanız çıkarılır” gibi yazılar ve simgeler konur oldu.” Kimi fırsatçılar da, sahte ilaç, iksir, tılsım pazarlarken insanların şifa bulmak yerine hastalığa daha çok davetiye çıkarmasını sağlıyorlardı.

Belediye başkanı ve meclis üyeleri veba salgınıyla ilgili hazırlayıp yayımladıkları emirlere gelince; her bölgeye müfettiş atanmasıyla, müfettişlerin, bekçilerin, arayıcıların, cerrahların ve hasta bakıcıların görevleri belirlenmişti. Yine hastaların bildirilme zorunluluğuyla hastaların tecridi, evler, eşyalar için talimatlar, evlerin işaretlenmesi ve ölümlerin gömülmesine kadar ayrıntılı olarak yer almış.

Ayrıca temizlik kuralları talimatları dışında, açık alanda oyunlar, eğlence, akşam dokuzdan sonra içkili yerlere gitmek yasaklanmış.

“Genel olarak bakıldığında tedbirli ve titiz olan herkes evlerini havalandırmak ve arındırmak için az veya çok bir şey yaptı; pencereleri ve kapıları sıkı sıkıya kapayıp kokular, tütsü, günlük ağacı, reçine ve kükürt yaktıktan sonra barut patlatarak havanın hepsini dışarı atmasını sağladılar, bazıları da günlerce söndürmeden odalarında gece gündüz güçlü ateşler yaktılar. Bunu yapanların evlerinde yangın çıktığı oldu, yani evi yakıp kül ederek her şeyden arındırmış oldular.”

Bu arada vebanın başladığı yılın ilk zamanlarında, donanmaya zorla adam toplanmış. “O dönemde halk Hollanda ile savaştan hiç memnun değildi, denizciler de askere gönülsüz gitti ve çoğu kaba kuvvetle sürüklenmiş olmaktan şikâyet ediyordu. Ancak gördükleri bu şiddetin onlar için bir şans olduğu ortaya çıktı...”

Özetle, yas tutanların, sokaklarda delirerek koşanların, acı veya üzüntüden kendini defin çukurlarına atanların, ailelerini kurtarmaya çalışanların, Tanrıya küfredenlerin, evlerin yağmalananların ve kurtuluş için başka kentlere gitmek üzere kentten kaçma çabalarının olduğu kaos dönemi. Vebanın en kötü dönemi eylül ayında yaşanmış ama sonra salgın etkisini kaybetmeye başlamış. Salgının bitimindeyse insanlar (günlüğü tutan H.F.’nin, kimilerinin farklı yaşamaya çalıştığını ama çoğunun günahkâr yoluna dönerek hiç ders çıkarmadığını serzenişle gözlemlediği) günlük hayatlarına dönmüşler.

Büyük Veba Salgını “Kara Ölüm”ün Sonuçları

Verilere göre Kara ölüm, dünyanın her tarafındaki insan nüfusunu kısa ve uzun dönemli olarak etkiledi. Dünya, özellikle Avrupa tarihinin gidişatında derin etkileri olan biyolojik, sosyal, ekonomik, politik ve dini değişimler yaşandı.

McNeill, vebanın yarattığı ilk şokun toplumsal yaşantıya etkisinin hedonizmden mistisizme uzanan bir yelpaze içinde çeşitlilik gösterdiğini belirtmektedir. Vebanın neden olduğu şiddetli sarsıntı nedeniyle tanrının gazabı ve insanların günahına karşılık bir bela olarak algılanması, bazı insanları sınırsız yaşamaya yöneltirken, diğer bir kısmını da diğer uca, münzevilliğe itmişti.

Öte yandan veba Avrupa’da yayıldıkça, korku dolu insanlar öfkelerini Yahudileri yakarak çıkartmaya çalıştılar. Orta Çağ’da, birçok meslekte

çalışmaları yasaklanmış olan Yahudiler, rehinecilik, tefecilik gibi işler yapıyorlardı. Veba kurbanları, Yahudileri kuyu sularını zehirlemek ve havayı bozmakla suçladığında, borçlular ve yoksullar Yahudi’leri topluluklar hâlinde öldürmeye başladılar. Yahudi katliamı 1348 yılının baharında Güney Fransa’da başladı. Strasbourg’ta 100.000, Mainz’da 12.000 Yahudi öldürüldü. Zürih’te yaşayan bütün Yahudiler şehirden kovuldu. Yahudilerin cesetleri şarap fıçılarında Ren nehrine atılıyor, diri diri yakılıyor veya evlerinin kapı ve pencereleri örülerek ölüme terk ediliyorlardı. Avrupalı Yahudilerin çoğu Rusya’ya ya da Polonya’ya kaçtı (Andrew Nikiforuk).

Veba, Ortaçağ toplumunda yaşamı her yönden değiştirdi. Alaşağı edilen ilk kurum feodalizm oldu. Köylülerin toplu ölümleri emek kıtlığına yol açtı ve işsizliğe son verdi. Korkuya kapılan toprak sahipleri ücretleri iki katına çıkardılar. Topraklarını böldüler ve daha önce ömür boyu emeğine sahip olduklarını düşündükleri insanlara kiraladılar. Bazı iş kollarında çalışan işçi sayısının azalması ve sanayi mallarına talebin artması, saatlere ve programlara yepyeni bir önem kazandırdı. Veba sonucunda Brandenburg’da hayatta kalan işçilerin maaşları öylesine yüksekti ki haftada iki gün çalışarak geçinebiliyorlardı. Bazı Hollanda kasabalarında ise tekstil işçilerinin sayısı o kadar azdı ki kendi çalışma saatlerini kendileri belirliyorlardı (Andrew Nikiforuk).

İşçi ücretlerinin artmasının yanında kilisede de yozlaşma artmıştı. Aile fertlerinin ölmesiyle birlikte, aile yapısı da bozulmaya başlamıştı (Kohn).

İnsan faaliyetlerinin anormal sonuçlar üretmesinden en çok etkilenen şüphesiz doğal dengedir. Vebanın yol açtığı insan faaliyetlerinin sekteye uğraması, doğanın kendi ritmine geri dönmesine neden olmuştur. Kara Ölüm, Avrupa’nın harap edilmiş ormanlarına kendilerini toparlama fırsatı verdi. Avrupalılar, 1200 yılına dek o kadar çok ormanı yok etmişlerdi ki kıta neredeyse çöle dönmüştü. 1300’lerde ise odun kıtlığı öyle ciddi bir boyuta erişmişti ki ağaç kesmek ölümle cezalandırılır olmuştu. Veba ile birlikte ağaçlar tarla ve otlakları yeniden doldurmuş, toprak dinlenip iyileşmişti (Flinn). Huberman’a göreyse, köylülerin ve serflerin özgürleşmesinde Kara Ölümün etkisi çok fazla olmuştur. Tarihte görülen her felaketin sağladığı değişimlerin olumlu yönleri de olduğu söylenmektedir. Kilisenin itibar kaybı, düşünsel boyutta din ve dünya işlerinin yürütülmesi konusunda Kilisenin yerini merkeze alan teolojik ve siyasal derin tartışmalara kapı aralamıştır.

Veba, ulusal sınırların keskinleşmesini ve salgınlara karşı korunmada merkezî ve disiplinli önlemler alınmasını sağlayarak bir yandan otoriteyi de yerleştirmiştir. Kaldı ki günümüzde insanlar hala, salgın, virüs, istila gibi olasılıklarla korkutularak-tehdit edilerek otoriteye bağlı kalmaları sağlanmaya çalışılıyor.

Veba salgınından iki kere canı yanmış İngiltere'nin, Yeni Dünya yerlilerine çiçek hastalığını göndermeyi pek sorun etmemesi ironik gibi görünse de acıyı yaşayan özellikle yoksul halkla iktidar sahiplerinin ve hırsla kapılmış komutanlarının durumunu ayrı değerlendirmek daha sağlıklı olsa gerek.

Çiçek Soykırımı

"Yeryüzünde bunlardan daha iyi bir ulus bulunmadığına Majestelerin önünde ant içebilirim. Komşularını kendileri kadar seviyorlar, konuşmaları son derece tatlı ve kibar, konuşurken hep gülümüyorlar. Elli adamla bu halkın hepsini boyunduruk altına alabilir ve onlara her istediğimizi yaptırabiliriz." (Kristof Kolomb'un İspanyol Kraliçe'sine Mektubunda Yeni Dünya yerlilerini tanımlaması)

Bugün Kolomb'u lanetle anan yerlilerin ba-

rışçıl ve yerleşik hayattan çok avcı-toplayıcı olarak yaşayan ataları, Wikipediye göre nüfuslarının %80-90'ını Avrupalıların "hediye ettiği" salgınlar, özellikle çiçek hastalığı yüzünden kaybetmişti. Bugünse hastalığın hala tam olarak nasıl çıktığının bilinmemesi de ilginç.

İnsanın mücadele ettiği en kötü bulaşıcı hastalıklardan olan çiçek, tıp tarihinde özel bir yere sahip. Aşıyla tedavi edilen ilk hastalık, aynı zamanda da aşıyla yeryüzünden silinen tek insan hastalığı olduğu biliniyor. Bilinmeyen ve yeni olan, çiçek hastalığının sanıldığı gibi antik bir hastalık değil, gayet "modern" olduğu bilgisi. Binlerce yıl önce Mısır, Hindistan, Çin gibi antik toplumlarda görüldüğü düşünülen hastalığın, MÖ 1145'te ölen Firavun V. Ramses'i etkilediği de yazılı metinlerden yola çıkarak öne sürülmüştü.

Dr. Ana T. Duggan öncülüğünde sürdürülen araştırmaya dair detaylar geçtiğimiz günlerde Current Biology dergisinde yayımlandı. Araştırmacıların, çiçek hastalığına yol açan variola (VARV) virüsünün evrimiyle ilgili yaptıkları çalışmada, Avrupa'da salgınların yaşandığı dönemde, 1643-1665 yılları arasında öldüğü düşünülen Litvanyalı bir çocuğa ait mumyadan alınan VARV suşu kilit rol oynuyor. Bu suş, çiçek aşısında kullanılan virüslerle

karşılaştırdığında, 20. yüzyıl virüsleriyle aynı gen bozulmasının izlerini taşıyor. Dolayısıyla virüsün atasının 1580 yılından daha yaşlı olamayacağı ortaya çıkıyor.

Araştırma başka soruları da gündeme getiriyor. Örneğin, hastalığa yol açan variola virüsünün ilk nerede ve ne zaman ortaya çıktığı ve aşılamayla birlikte kendini nasıl geliştirdiği... Makalenin yazarlarından Dr. Hendrik Poinar, "Virüsün nereden geldiği ve insana ne zaman, nasıl sıçradığı gibi konular hâlâ karanlıkta. Bu araştırma, hastalığa dair algımızı değiştirirken, hastalığın yaşına dair farklı olasılıkları ortaya koyuyor" diyor. Yazarlardan Prof. Eddie Holmes de virüsün ana kaynağının hangi hayvan olduğu konusundaki belirsizlikleri vurguluyor.

Tüfek, Mikrop ve Çelik kitabında Jared Diamond; "Çağdaş dünyayı fetihler, salgın hastalıklar ve soykırımlar yoluyla biçimleyen şey eşit olmayan halklar arasındaki karşılıklı ilişkilerin tarihidir." der.

Sonuç Olarak

Antropolog Jack Weatherford 'Vahşiler, Barbarlar ve Uygarlık'ta, "İnsanların hayvanları evcilleştirmesinden sonraki birkaç bin yıl boyunca hayvan kaynaklı hastalıklar hiç durmadan insan nüfusunu kırdı" diye yazar. Hâlâ da kırmaya devam ediyor. Dünya Sağlık Örgütü verilerine göre yaşanan salgın hastalıkların yüzde yetmişe yakını hayvanlardan kaynaklanıyor. Bununla birinci dünya savaşı sonrası 1925 Cenevre protokolü ile "Boğucu, Zehirleyici ve Benzer Gazların ve Bakteriyolojik Araçların Savaşta Kullanımı" görünüşte yasaklanmış olsa da, 'barış halinde' biyolojik silahla ilgili bir yaptırım olsa da ne kadar geçerli? Günümüzde ilaç tekellerinin, moleküler biyoloji ve genetik mühendisliğin varlığı bir yana, Batı ülkelerinin ve özellikle ABD'nin biyolojik savunma (!) kurumlarının içinde kimi Nobel ödüllü (J. Lederberg gibi) araştırmacılar bulunmaktadır.

Son 30-40 yılda (hatta belki öncesinde de) çıkan menşei belirsiz kimi hastalık ve olgular var. Aids-hiv, Çin gribi, kuş-tavuk gribi, domuz gribi, kırim-kongo kenesi gibi ister laboratuvarında üretilmiş, isterse ekolojik dengeyle oynanması nedeniyle ortaya çıkmış olsun bunların biyolojik silah olmadığını söyleyebilir miyiz? Felaketlerin "Tanrı/göksel-akıllı bir varlık" tarafından cezalandırmak için dünyaya gönderildiğine inananlar az değil ve kendilerini -dinden çıkaracak şeyleri- görmezden gelmeyi ne kadar daha sürdürecekleri belli değil. Yine de doğanın kurduğu dengede, yarattığı tanrıyı oynayan beyaz adam tahakküm ve ilişkilerinin, çıkışından bu yana kutsal addedilen devletlerin ve

iktidarının sonsuza dek sürmemesi için daha çok çatlak gerekiyor.

"Kozmosumuzun bir şekilde akıllı bir varlık tarafından "kurulduğu" fikri, tümüyle çatlak olmasa bile ilkel bir düşünce gibi görünebilir. Ama bu düşünceyi tümüyle bir kenara bırakmadan önce, kozmosumuzun nasıl işlediğini açıklama konusunda başka bilim insanlarından çok daha fazlasını yapmış olan Andrei Linde'ye danışmanın ilginç olabileceğini düşünüyorum. Felsefi bir bakış açısıyla yaklaşıldığında, Linde'nin kısa hikâyesi eğer varsa, evrenimizin ardındaki yaratıcı kuvvetin, her şeye kadir, her yerde hazır ve nazır, sonsuz derecede iyi vs. geleneksel Tanrı imgesine tekabül etmesi gerektiğini varsaymanın tehlikesine işaret eder. Evrenimizin nedeni akıllı bir varlık olsa bile, pekâlâ acınacak derecede yetersiz ve kusurlu bir varlık olabilir, tümüyle orta halli bir yaratım ortaya çıkararak kozmojenik görevde falso yapabilecek çapta biri.

Hiçbir sebep olmaksızın var olan bir dünya (akıl dışı, kazara, "orada oluveren" bir dünya) insanın sınırlarını bozan bir dünya olurdu. En azından, Amerikalı filozof Arthur Lovejoy böyle olduğunu ileri sürmüştür. Lovejoy, Harvard'da 1933'te "Büyük Varlık Zinciri"yle ilgili verdiği konferanslardan birinde, böyle bir dünyanın "hiçbir istikrarı ya da güvenilirliği olmayacağını; belirsizliğin bütüne bulaşacağını; (kendi kendisiyle çelişen dışında) her şeyin var olabileceğini ve her şeyin olabileceğini, kendi içinde hiçbir şeyin başka bir şeye kıyasla daha olası olmayacağını" ileri sürmüştü." (Dünya neden var/Jim Holt)

Kaynakça

- <https://evrimteorisonline.com/2011/01/09/kimyasal-evrim/>
- http://www.floradergisi.org/getFileContent.aspx?op=html&ref_id=100&file_name=2003-8-4-257-261.htm&_pk=da98268c-c08b-4bdb-9c21-559dbab5edcc
- <http://arkeofili.com/en-eski-veba-genomu-cozuldu/>
- <https://www.historytoday.com/archive/black-death-greatest-catastrophe-ever>
- <https://dergipark.org.tr/download/article-file/461752>
- <https://kurios.ku.edu.tr/haberler/cicek-hastaligi-antik-degilmis/>
- <https://www.history.com/news/colonists-native-americans-smallpox-blankets>

Yaşamı Kurutan Santral

JES

Küresel ısınmaya ve yüksek karbon salını-
mına dikkat çekilmeye başlandığından bu
yana "sürdürülebilir bir kapitalizm" için fosil yakıtlara
karşı yenilenebilir enerjinin gündeme taşındığını
biliyoruz. Ayrıca kapitalist sistemin artan enerji ih-
tiyacı ve enerji politikalarında yeni doğal varlıklara
yüzünü dönmesi farklı farklı pek çok coğrafyayı he-
def almasına neden olmuştur.

İşte bu coğrafyalardan biri Aydın ve yeni
enerji sisteminin adı jeotermal. Toplu arı ölümle-
ri, kuruyan incir ağaçları, göçmen leylek sayıları-
nın azalışı, çürük yumurta kokusu ve daha nicele-
ri. Hepsi Jeotermal Enerji Santralleri'nin saldırısına
maruz kalmış Aydın'da yaşananlardan sadece bir-
kaçı. Aydın'da tarımsal üretimi kötü etkileyen; incir,
zeytin ağaçlarına ve pamuk üretimine zarar verip
Aydın'ın coğrafyanın en kirli havasına sahip olma-
na neden olan ve kanser oranlarının artışında etkiye
sahip JES'lere odaklanmak, zararlarını ortaya koy-
mak gerekiyor.

Jeotermal Nedir Ve Nerelerde Kullanılır?

Jeotermal enerji jeolojik yapıya bağlı olarak
oluşan, doğrudan ya da başka enerji türlerine dö-
nüştürülebilir, yeryüzüne su, buhar ve gaz ile de
taşınabilen yerkabuğunun ulaşılabilir derinliklerin-
deki ısı enerjisidir. Ayrıca herhangi bir akışkan içe-
memesine rağmen bazı teknik yöntemlerle ısısın-
dan yararlanan "Sıcak Kuru Kayalar" da jeotermal
enerjidir. Magmatik rezervuara yakın bulunduğu
veya fay hatlarının yarattığı süreksizlikler boyun-
ca, yüksek ısıya maruz kalmakta ve enerji seviyesi
yükselmektedir.

Derin rezervuarlarda yer alan jeotermal akış-
kanın yer yüzeyine çıkarılması için bulunduğu re-
zervuar kayasının üst kesimlerinde yer alan tatlı
su akiferlerinin güvenli bir şekilde geçilmesi gerek-
mektedir. Bu esnada tatlı su akiferlerinin korunması
hayati önem taşımaktadır. Gerekli önlemler alınma-
dığına sıcak ve soğuk akışkanın birbirine karışması
söz konusu olabilmektedir.

Jeotermal enerji elektrik üretiminde, termal
tedavide, seracılıkta, kentsel ısıtmada; odun, ağaç,
kereste ve balık gibi ürünlerin ve yiyeceklerin kuru-
tulmasında kullanılmaktadır.

Jeotermal Enerji Yaşamı Yok Ediyor

Jeotermal sıvıdaki kimyasallar havayı, yüzey
ve yer altı sularını kirletmektedir. Bu kimyasalların
aynı zamanda hayvanlar, tarımsal ürünler ve insan-
lar üzerinde olumsuz etkileri oldukça yüksektir.

Kimyasal maddeler jeotermal sıvılara ya
araştırma sırasında ya da jeotermal enerji üretimi
sirasında eklenebilmektedir. Kostik soda, sülfürik
asit ve bakteri oluşumu ya da çökelmeyi ve ka-
buklaşmayı önlemek için pek çok farklı toksit ya da
korozif kimyasallar kullanılmaktadır. Ayrıca üretim
sirasında oluşan iyon denge değişiminin de büyük
etkileri bulunmaktadır.

Jeotermal sıvıların kullanılarak elektrik ener-
jisi üretimi sonucunda oluşan ekolojik sorunları ka-
baca tariflersek; sondaj süresinde ekosistemin bo-
zulması, kuyu sondajları boyunca jeotermal sıvı ile
su ve toprağın kirlenme ihtimali, tesisin işletilmesi
süresince CO2 ve H2S emisyonları, jeotermal sıvının
ekstraksiyonu nedeniyle arazinin çökme ihtimali.

Jeotermal santraller, kuyulardan (sondaj ve
test sırasında) kondenser ile silencerlerden ve sant-
ralin gaz boşaltıcısından boşalan gazlardan dolayı
hava kalitesini büyük ölçüde etkiler.

Jeotermalin bir etkisi de sulara yöneliktir.
Tüm atık sular arazide tamamiyle reenjekte edilse
bile, kirleticiler yüzey sularında yeraltı suları sis-
temi ya da gaz deşarjın ikincil etkileri aracılığıyla
bulunabilir. Örneğin, yeraltı suyu kirlenmesi atık
su ya da yoğunlaşmanın reenjeksiyonu boyunca ya da
kuyu deşarjı ve sondaj sıvısı için havuzlarda tutulan
suyun sızması şeklinde olabilir. Jeotermal kirletici-
ler suyu kullanara, sıvı ekosistem ve karasal ortamı
etkileyerek nehir ya da akarsuların içine karışarak
su kimyasını değiştirir. Yüzey suları, ayrıca kimyasal
atıkların işletme süresince atılması ya da sızma ne-
deniyle kirlenilebilir.

Jeotermal alanın araştırılması, geliştirilmesi
ve uygulanması önemli fiziksel etkiler de yapa-
bilir: gürültü, hidrotermal püskürme, zararlı atık,
atık ısı, çökme ve deprem... Üretim ve reenjeksi-
yonu direkt etkileyen mikro depremler Geysers'de
gözlemlenmiştir. Fakat dünyada herhangi bir yerde
sismiğin neden olduğu üretim zararı kanıtlanma-
mıştır. Sıvının derin formasyonlara enjeksiyonunda
depremlere neden olmuştur. Bu olay, Colorado'da
Rock Flats alanında 3000 m derinliğe atık suyun
enjeksiyonundan sonra bölgeye yakın şehirlerde
pek çok sayıda depremin hissedilmesi ile saptan-
mıştır. Benzer şekilde, Wairakei'de jeotermal saha-
sında yüksek basınç altında reenjeksiyon bölgede
depremlerin hissedildiğinde durdurulmak zorunda
kalmıştır.

Ayrıca jeotermal çalışmalar önemli miktarda
zararlı atık üretebilir. Jeotermal sular ağır metal –
özellikle arsenik- içerir ve zararlılar sınıfına sokulur.

Coğrafyamızda Yaşanan Etkileri

Jeotermalin, böylesi etkileri görülmezsizin çıkarılan bir yasayla, Aydın için büyük bir tehlike haline getirildiğini biliyoruz. Jeotermal akışkanların da bor normalin 190, arsenik 250 katına varan fazla değerde bulunduğunu ve akışkanların yüzeysel sularda arsenik, bor, lityum yönünden kimyasal kirlenmeye neden olduğunu da...

25'i Aydın'ın batı bölgesinde, 7'si ise doğu tarafında olmak üzere, yaşadığımız coğrafyada JES'lerin yüzde 58'i Aydın'da bulunuyor. Aydın için sökülen zeytin ağaçları, verimliliği düşen tarım ürünleri, kuruyan incir ağaçları suların ve havanın etkilenmesiyle ilişkili. Ayrıca açık sistemlerde havaya hidrojen sülfür, karbondioksit, amonyak, metan ve bor yayılıyor. Çürük yumurta kokusuna benzer bir koku Aydınlıları rahatsız ediyor. Aydın'da JES'ten kaynaklanan ekolojik sorunlar da, bu sorunlara karşı yaşamı savunan mücadeleler de büyüyor.

Küresel İklim Değişikliği Ve Jeotermal

Jeotermal sistemlerden enerji üretilmesiyle büyük oranda atık ısı oluşmaktadır. Oluşan bu atık ısının bitkisel yaşamı etkilememesi için yüzey sularına değil atmosfere deşarjı da küresel çerçevede olmasa da bölgesel ısınmaya etki ettiği bilinmekte-

dir. Kısacası Jeotermal enerjinin termal etkisi küresel ısınma açısından da önemlidir.

Sistemin Motivasyonlarına Karşı Yaşamın Direnişi

Bu süreçte JES'in zararlarını haykıran ve kurulmasını engelleyen Aydınlı köylülerin direnişlerini gördük. Bu direnişler de JES'in zararlarını, JES'in kurulması için devlet şirket işbirliğini gözler önüne serdi. Fosil yakıtlarla çok ileriye gidemeyeceği söylenen enerji sektörünün bulunduğu her yeri ve her enerjiyi kendine "kaynak" olarak gördüğü de iyice ortalığa serilmiş oluyor. Bir iktidar biçimi olması sebebiyle sermayenin mekansal olarak genişleme eğilimi, sürdürülebilir kapitalizm projelerinin yeni enerji sistemlerini kurma arzusuyla buluşuyor. Bu buluşmanın bedelini ise o enerji santrallerinin kıyısında yaşayan insanlara, hayvanlara, bitkilere ve orada bulunan suya, toprağa ödetilmek isteniyor.

Dipnotlar:

http://www1.mmo.org.tr/resimler/dosya_ekler/91aece1163477df_ek.pdf

<https://www.gazeteduvar.com.tr/gundem/2018/07/27/insanlarin-jesin-zararlarini-bilmesi-gerekir/>

Nergis Şen

Bundan yaklaşık 350 milyon yıl önce... Tam olarak Karbonifer dönem içerisinde bitkiler soylarını sürdürmenin ve daha büyük alanlarda var olmanın bir yolunu buldular: Embriyolarını bir kılıf içine gizlemek. Sert kılıf içerideki döllenmiş yumurtayı dış etkenlere karşı koruyacak, bitkinin kendisi uygun koşulları bulup kabuğunu kırıncaya dek onu koruyacaktı. O bir tohumdu!

Bu tohumlar ve tohumlu bitkiler milyonlarca yıl içerisinde değişti dönüştü ve tüm dünyaya yayıldı. Bu geçen zaman içerisinde yeryüzünden bir çok tür geldi geçti. Toprağa düşen tohumlara, kabuğunu kıran filizlere, boy veren bitkilere eşlik ettiler.

İnsanlık ve Tohum

Bu türlerden bir tanesi yaklaşık 200.000 yıl önce Afrika'da boy gösterdi ve vakit kaybetmeden bütün dünyaya yayılmaya başladı. Mezopotamya'dan Çin'e, Çin'den Avrupa'ya kadar ayak basmadık yer bırakmadılar.

Muazzam bir gözlem gücüne sahip olan bu türün bireyleri, hayatlarını avcılık ve toplayıcılık yaparak sağlıyorlardı. Fakat bir gün Mezopotamya dolaylarında bir insan ya da insan topluluğu tohumun kudretini fark etti. Bitkiden toprağa düşen tohum milyonlarca yıllık evrimin getirdiği kolaylıklarla rahatlıkla doğuyor büyüyor ve bir şekilde hayatta kalıyordu. Hayatta kalan bu bitki ise doğadaki diğer türlerin hayatta kalmasını sağlıyordu.

İnsan bu döngüyü fark etti ve bitkinin yaptığı şeyi o yapmaya başladı. Bundan yaklaşık 10.000 yıl önce insan eliyle toprağa bırakılan ilk tohum -kendisine benzer karmaşık birçok nedenle beraber dinin ortaya çıkışı gibi- toplumların hayatını kökünden değiştirdi ve toplumları bugüne kadar taşıyan olaylar silsilesini başlattı.

İlk önce birkaç küçük deneme yapıldı. Sonra göç güzergahlarında kurulan geçici bahçeler kalıcı bahçelere dönüşmeye başladı. Kalıcı bahçeler yavaş yavaş tarlalara dönüşürken komplike sulama sistemleri geliştirildi. Bu arada kurumsallaşmış dinler, rahipler, kolluk kuvvetleri ve devletler geriye kalan insanların tepesinde büyüyüp serpilmeye meyletteler.

Toprağa tohumu ilk defa bırakan çiftçinin torunları ve torunlarının torunları o tohumları melezleyerek bitkileri daha verimli hale getirdi. Yüzyıllar hatta bin yıllar boyunca -her ne kadar sırtlarında yukarıda saydığımız kamburları taşımak zorunda kalsa da- çiftçi topraktan toprak çiftçiden öğrenmeye devam etti.

Aradan binlerce yıl geçti. Günümüze kadar emekleyerek daha fazla üretim, daha az zaman şıartı hakim olmaya başladı. Sanayide kullanılan makineler, tarlalara transfer olurken zenginlerin zaman ve mal hırsı kimya sanayisini gübre ve ilaç olarak toprakla buluşturuyordu. Bu buluşmadan kimileri için zenginlik kimileri için de zehir çıkıyordu.

Tohumun Devletler ve Şirketler Tarafından Kontrolü

Bir toplumu kontrol etmek ve yönlendirmek gıda temelli başlar ve gıdayı kontrol etmek de tohumu kontrol etmekle... Tarımsal üretimi en başından beri kontrol altına alabilmek ve dönüştürmek, çiftçinin elinde bulunan yerel tohumu yok etmeyi amaçlar. Bu gıda iktidarını elinde bulundurmak için dünyanın genelinde şirketler ve devletler türlü stratejiler geliştirmişlerdir.

1950-1970 yılları arasında, ABD ve kapitalist devletlerin çoğunun yaptığı, tarımda kimyasalların üretimi, kullanımı ve tohum üzerindeki genetik araştırmalar elde edilen mahsulün artışına yol açmıştır. Bu süreç, "birinci yeşil devrim" süreci olarak adlandırılır.

Dünya Savaşı sonrasında tarım olarak verimi çok yüksek bölgelere yönelik çalışmalarla "ikinci yeşil devrim" süreci başlatılmıştır. Bu süreçlerle tohum yetiştiriciliğinin merkezileşmesi sistematik bir şekilde başlamış bulunmaktadır.

İlk olarak Nelson Rockefeller ve ABD'nin eski tarım bakanı Henry Wallace tarafından Meksika bölgesinde, Meksika devletinin de desteğiyle gerçekleştirilmiştir. Buğday üzerinden işleyen bu süreçte Meksika, buğdayda kendine yeterli bir bölge haline gelmesinin yanı sıra ihracat yapmaya da başlamıştır. "Yeşil devrim" uygulandığı bir sonraki bölge ise çok verimli toprakları ve kalabalık nüfusuyla Hindistan'dır. Burada da Ford Vakfı ve Hindistan devletiyle birlikte pirinç üretimi arttırılmıştır. Devamında ise Filipinler, Pakistan ve Çin'deki tahıl üretiminde artış yakalanmıştır.

Bu olayların etkisiyle; 60'lı yıllarda, Filipinler'de ekimi yapılan 3000'nin üzerinde pirinç türü varken yirmi sene sonra bölgenin %98'inde iki tür pirinç kaldı. Yani; devletler ve şirketler birbiriyle anlaşmalı bir şekilde, yerel tohumların tükenmesi ve geleneksel tarım yöntemlerinin dönüştürülmesi için üretimini kontrol altına aldıkları, hibrit veya GDO'lu tohumların ekimini dayatmaktaydı.

Hibrit tohumlardan, yerel tohumlara göre bir ekimde daha fazla mahsul elde edilebilmektedir. Ancak bu traktörlerle, sulama araçlarıyla, kimyasal gübrelerle, aşılarla ve ilaçlarla sağlanmaktadır. Hal böyle olunca, toprağın verimi aşırı düşüş yaşamaktadır. Bir başka dezavantajı ise sonraki dönem için tekrar tohum elde edilememesidir. Hibrit tohumlar çiftçiyi sürekli şirketlere mahkum eden bir pozisyonda bırakarak, ekonomik açıdan oldukça zorlamaktadır ve çiftçilerin kendi arasındaki dayanışma ilişkisini de sonlandırmayı amaçlar.

Monsanto, DuPont Pioneer, Syngenta, Dow, Land O'Lakes ve Bayer; dünya çapındaki bu şirketler dünyadaki tohumların yarısından fazlasını kontrol ediyor. Tohumun yarısından fazlasını kontrol etmelerine rağmen daha fazla kar hırsıyla, daha fazlasını elde etmek için birbirlerini desteklemekten geri kalmıyorlar. Syngenta, 2000 yılında ilaç şirketi olan Novartis'in tarım bölümü ile tarım kimyasalları şirketi Zeneca'nın birleşmesi sonucu oluşmuştur. Birbirlerini desteklediklerini gösteren şirketlerden bir diğeri ise Monsanto ve Bayer'dir. Bu iki dev şirket 2016 senesinde birleşerek genel olarak tohum meselesinde birinciliği garanti altına almışlardır. Bu birleşme öncesinde 2013 verilerine göz attığımızda; tohum satışlarında %26 pay ile birinciliği Monsanto elinde bulunduruyorken Bayer ise %3 pay ile altıncı sırada yer alıyor. Aynı yıl tarım ilaçlarına ait verilerde birincilik %20 payla Syngenta bulunmaktadır. Bu sıralamada Bayer %18 payla ikinci, Monsanto ise %8 payla beşincilikte. Bu tablonun ardından Bayer, Monsanto'yu satın alarak hem tohumda hemde tarım ilaçlarında birinciliği garantilemiş bulunuyor. Yani kendisi genetiği bozulmuş tohumlarını üretiyor, tohumun verimini arttırmak için ilaç üretiyor; bu kimyasal müdahalelerle insan sağlığı bozuluyor; bozulan insan sağlığının tedavisi için ilaç üretiyor. Tam bir kapitalist strateji; tam bir "kazan-kazan".

Tohumu kendi tekellerinde bulunduran bu şirketler, bulunduğu bölgeye ait tohumları oralarda bulunan çiftçilerden toplamıştır. Buradaki amaçsa bu tohumları saklayıp, ıslah etmek, tohum üzerinde araştırmalar yapabilmek ve belki de en can alıcısı gelecekte kendilerinin yani şirketlerin iktidarını yaratacağı bir düzenin planları doğrultusunda kullanabilmektir. Bu tohumları saklamak içinse tohum şirketleri tarafından tohum bankalarını oluşturulmuştur. Devletler ve şirketler ellerinde birçok tohumu bulundurarak tohumlar üzerinden endüstriyel patentlere sahip olmayı amaçlamaktadırlar.

Patent Hırsızlıktır

Patent hakkı bundan 30 yıl kadar önce sadece makinalar -cansız varlıklar- için kullanılıyorken, günümüzde genetik yapısı değiştirilmiş organizmalar yeni bir tür olarak tanımlanıp patentlenmektedirler. İlk olarak 1980'de genetiği değiştirilmiş bir mikrop ABD tarafından patentlenmiş ardından ise 1982'de Münih Avrupa Patent Bürosu "insan eli değmiş her şey patentlenebilir" diyerek genetiği değiştirilmiş mikroorganizmaları patentlemiştir. 1985 yılında bitkiler, 1988 yılında hayvanlar, 2000 yılındaysa ilk defa insan embriyosu patent altına alınmıştır. Özellikle; çok yoğun oranda ekimi gerçekleşen buğday, mısır, pirinç gibi temel ihtiyaçların genetik oynama-

larıyla yeni bir ürün olduklarının düzeni yapılarak şirketler bu ürünlerin patentlerini almışlardır. Monsanto, Washinton'da bulunan patent kurumundan 1989 yılından 2005'e kadar 647 adet patent hakkı aldığı verileri bulunmaktadır. Böylesi bir durumda çiftçi kendi yaşadığı bölgeye ait olan yani kendisinin olan tohumu ulaşmak için o tohumun patentlendiği şirketlere bağlı bir duruma gelmiş bulunuyordu.

İlk olarak Meksika ve Hindistan'da başlatılan yeşil devrim süreci devletlerin ve şirketlerin yararına olduğundan dünyada yayılmaktaydı ve bu süreç Türkiye'yi de içine çekmişti. Bu süreçte Türkiye'de ilk olarak "Sonora 64" isimli buğdayın ekimi gerçekleşti. Rockefeller Vakfı'nın kuruluşunda aktif olarak yer aldığı Meksika'da bulunan bir araştırma enstitüsünde geliştirilen bu hibrit olan buğdayla, Türkiye'deki tarım süreci de artık temizlenmesi zor ve sonlandırılmayacak bir yola girdi. Hibrit tohumlar artık çeşit çeşit ekilip biçilmeye, aynı zamanda çiftçiyi ekonomik açıdan dara sokmaya başladı.

2006 yılında 5553 sayılı Tohumculuk Kanunu'nun çıkmasıyla çiftçinin artık yerli tohumu satması yasaklanmıştı. Ayrıca yerli tohumla üretim yapan çiftçi ise desteklenmeyecekti. Bu kanunla birlikte tohum şirketlerinin birliği olan Türkiye Tohumcular Birliği kurulmuş ve devlet tarafından tohumdaki kontrol bu birliğe ait olmuştu. Bu yapılar sonucunda artık temiz gıda da iyice ortadan kalkma riskiyle karşı karşıya kaldı.

Bir takım çiftçi hibrit tohumlarla üretim yaparken bir takım çiftçi ise tüm yasaklamalara rağmen bir şekilde devletlerden ve şirketlerden saklayarak ellerinde bulunan yerel tohumla üretimlerine devam etti. Tabi yerel tohumlarla elde edilen gıdaların piyasadaki satışının yasaklanma durumuyla ekonomik varlıkları zora giren çiftçiler, son senelerde adlarını sıkça duyduğumuz gıda topluluklarıyla, kolektiflerle ve kooperatiflerle tanışmış oldu. Çiftçiler için hem ekonomik bir alternatif yol olan gıda toplulukları, kolektifler ve kooperatifler hem yerel tohumun dilden dile aktarılmasının, unutulmamasının önünü açmış bulunuyorlar.

19 Ekim 2018 tarihinde Tarım Bakanlığı tarafından "Yerel Çeşitlerin Kayıt Altına Alınması, Üretilmesi ve Pazarlanmasına Dair" yeni bir yönetmelik yürürlüğe girdi. Yönetmelikle birlikte çiftçiler ellerinde bulunan yerel tohumlara dair patent almak zorunda bırakılıyor. Bunun sonucunda da tohumlar patentlenerek şirketlerin malı haline gelmişken bireylerin de mülkü olabilecek ancak devlet talep ettiği yerde vermek zorunda olacaktı.

Tohum bankalarının tohumu saklama şartları da çok zordur. Tohumun saklama ortamındaki nemine, ısı değişikliğine oldukça dikkat etmek gerekir ayrıca verimliliğini sağlaması amacıyla belli zaman aralıklarıyla ekilerek yenilenmesi gerekmektedir. Elde edilen ürünün hiçbir zaman kendi yetiştirdiği bölgede gibi olmayacağı da unutulmalıdır tabi. Biyoçeşitliliği sağlamak adı altında yaşadığımız topraklarda 2010 yılında Türkiye Tohum Bankası kurulmuş ve ellerinde 30.000'den fazla tohum bulunmaktadır.

Tohum Yaşamdır, Yaşamı Savunacağız!

Yerel tohumlardan elde edilen gıdalarla beslenmek gıdanın temizliğinden ve lezzetinden dolayı diğer tür tohumlara göre oldukça üstündür. Yerel tohumun doğayla ilişkisi de daha az su kullanılması, suni olmayan ve az gübre kullanılması, kimyasal ilaçlar olmamasından ve toprağı verimsiz bırakmamasından dolayı oldukça uyumludur.

İnsanların yaşamlarını sürdürebilmesi için ihtiyaç duydukları gıdayı kendi kontrollerinde buldurmak isteyen devletler ve şirketler insanları üretim alanında büyük oranda kendilerine bağımlı hale getirmeye çalışıyor. Bu da ekonominin her alanında (üretim, tüketim, dağıtım) devletlerin ve şirketlerin iktidarlarını büyütmesi demek.

Tohuma devletlerin ve şirketlerin böylesine saldırıları varken bazı çiftçiler veya kendilerince balıklarında, bahçelerinde ufak tefek üretim yapanlar bu saldırılara karşı direniş gösteriyorlar. Tohumun hiçbir şekilde patentlenemeyeceğini, yaşam olduğu savunular; kendi buldukları bölgelerde veya düzenlenen festivallerde kendi aralarında tohum takası yaparak yerel tohumun varlığını sürdürmeye devam ediyorlar. Bizler, doğasına ve yaşam alanlarına yönelik saldırılara karşı direniş olanlar, üretim faaliyetlerimizin temelini oluşturan tohumlara karşı gerçekleştirilen saldırılara da direniş göstermeye, alternatifler yaratmaya devam edeceğiz. Ve bu tohumu -yaşamı- korumaya, üretmeye ve nesilden nesile aktarmaya, bu geleneği her daim sürdürmeye kararlıyız.

Kentlerin Yapısı ve İklim Değişikliği

İlyas Seyrek

Doğa ile uyumlu bir yaşam sürmek aynı zamanda doğal şartlarla, coğrafik/iklimsel koşullarla uyumlu yaşamak anlamına gelmektedir. Bu sebeple doğanın bir parçası olduğumuzu unutmadan, yaşam alanlarımızı coğrafyanın ve oradaki ekosistemin özelliklerine göre planlamamız gerekmektedir. Yerleşik hayata geçişle birlikte daha sistematik bir biçimde yapmaya başladığımız bu deneyimler ise kentlerin ortaya çıkıp gelişmesiyle, kentleşmeyle birlikte farklı bir boyuta doğru evrilmiştir. Kentlerin iktidarlı yapıların ortaya çıktığı, doğanın tahakküm altına alınmaya çalışıldığı o ilk dönemlerde gelişmesi, onların doğayla uyumlu olmayan yerleşim yapıları olduğunu anlamada önemli bir veridir.

Doğayla uyumlu bir şekilde oluşturduğumuz toplumsal yaşamla birlikte insanlık türünü devam ettirmiş, düşünsel ve fiziksel ihtiyaçlarını geliştirebilme yetisini elde etmiştir. Tüm toplu-

mun ihtiyaçları değil de yaratılan iktidarlı yapıların çıkarlarına göre planlanan yerleşim alanları/kentler ise bugün yaşadığımız iklim değişikliğinin ve ekolojik sorunların büyük bir bölümünün nedenini oluşturmaktadır.

İklim Değişikliği

Dünyada milyarlarca yıldır çok sayıda iklim değişikliği meydana gelmiş; buzul çağları, kuraklıklar yaşanmıştır. Güneşte yaşanan değişimler, büyük meteorlar ya da volkanik patlamalar dünyanın sıcaklığını değiştirebilecek güçte iken bugün konuştuğumuz ısınma ve iklim değişikliği daha önceki nedenlerle ilgili değildir.

1750'den bugüne dünyanın atmosferinin metan gazı yoğunluğu %150 oranında artmıştır ve metan gazı, sera gazlarının %20'sini oluşturmaktadır. Diğer yandan ise 1880'li yıllardan

İtibaren yapılan küresel meteorolojik kayıtlara göre, en sıcak 20 yıl 1996'dan bu yana olan 23 yıl içerisinde yaşanmıştır. IPCC (Birleşmiş Milletler Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli) 1.5°C Küresel Isınma Özel Raporu ise 2006-2015 yılı sıcaklıklarının, sanayi öncesi döneme göre 0.87°C arttığını ortaya koymaktadır. Son 10 yıl (2009-2018) ortalama sıcaklık değerleri de sanayi öncesi döneme göre 0.93°C artış göstermiştir. Yapılan araştırmalar, dünyanın 2°C daha ısınrsa okyanusların akciğeri niteliğindeki mercan resiflerinin tamamen yok olacağı anlamına gelmektedir. Böcek türlerinin %40'ının yanı sıra birçok başka türün de yakın gelecekte tükenmesi de beklenen olaylardan. İklim değişikliği sebebiyle daha hızlı yayılacak olan salgın hastalıklar sebebiyle milyarlarca insanın yaşamını yitirmesi; kuraklık sebebiyle su savaşlarının, devasa iklim göçlerinin gerçekleşmesi de yapılan öngörüler arasında. Araştırmaların ortaya koyduğu bir baş-

ka veri ise 2050'ye kadar olan otuz yılda sıcaklığın 3-5°C yükseleceği yönünde. 2080'e kadar ise 9°C yükselebilir ki bu canlı türlerinin çoğunun yok olması anlamına geliyor.¹

Daha önce de bahsettiğimiz gibi bu gerçekliklerin ya da bu gerçeklerin var ettiği olasılıkların nedeni, içinde bulunduğumuz sistemin kendisidir. Bu sistem de doğadan kopuşla, insanın kendi arasında ve doğaya yönelik uyguladığı tahakküm ilişkileriyle başlayıp endüstriyel kapitalist üretim ilişkilerinin küresel boyutta etkisini göstermesiyle günümüzdeki şeklini almıştır.

Kentler ve İklim Değişikliği

İklim değişikliğinin sebeplerinden biri olan ve değişikliğin etkisinin insanlar tarafından en çok hissedildiği mekansal birim ise hakim yerleşim birimi olmaları sebebiyle kentlerdir. Dünya

nüfusunun %54'ü kentlerde yaşıyorken Türkiye'de bu oran %90'lardadır. 2050'de kentsel nüfusun %66'ya varacağı tahmin ediliyor.² Hal böyleyken kentsel yaşamın sistemle ve sistemin de iklim değişikliği ile olan ilişkisi iyice gözler önüne seriliyor. Kısacası kentlerin iklim değişikliği ve ekolojik sorunlar üzerindeki etkisini küresel kapitalist sistemle birlikte okumak gerekiyor.

Günümüz küresel kapitalist sistemin aktörlerinden şirketlerin tüketim odaklı politikalarının ve siyasi iktidarların ihtiyaç duyduğu gücün kaynağı "enerji"dir. Bugün üzerinde en çok durulan ve sistemin enerji ihtiyacını en çok karşılayan yöntem ise fosil yakıtlar. Kentler de en çok fosil yakıtların üretimi ve tüketiminin yoğunlaştığı mekanlar olması sebebiyle iklim değişikliğine kaynak olan mekanlar olarak biliniyor. Fosil yakıtların ve yarattığı karbon salınımlarının ekolojik felaketlere ve iklim değişikliğine olan etkisinin üzerinde durulsa da bu anlayışın görmezden geldiği başka başka sorunların olduğu da gerçek.

Kentler, yapılaşma ve inşaat faaliyetleriyle, ulaşım ağlarının genişlemesiyle arazi kullanımında da değişime neden oluyor. Bu durum, tarım ve bitki örtüsü kaybına neden olurken aynı zamanda ısı adası etkisi yaratıyor. Özellikle "plansız" şekilde büyüyen kentler daha fazla asfalt ve beton yoluyla güneşten gelen ısıyı emerek sıcaklık artışını şiddetlendiriyor. Kısa vadede yerel iklim koşullarını değiştiren ısı adaları, özellikle yaz aylarında kentin soğutma ihtiyacı sebebiyle enerji tüketimini de aşırı derecede arttıran bir etmen oluyor. Küresel ölçekte yapılan bir araştırmaya göre bina merkezli soğutma ve ısıtma kaynaklı sera gazı salımları %40 civarında.³

Kentlerin sera gazı emisyonlarının %70'inden ve yoğun karbon salınımindan sorumlu olması sebebiyle iklim değişikliğinin en büyük kaynağı ve mağduru olarak kabul edilmesi üzerinden araştırmalar ve çalışmalar da artıyor. Bölgesel sıcaklık yükselmeleri ve atmosferde biriken metan, CO2 gibi gazların artışı gibi nedenlerle kentlerdeki hava kirliliğinin daha da artması, kuraklık ve sel olaylarının artışının kentsel su kaynaklarını ve altyapısını olumsuz etkilemesi, kentsel altyapının zarar görmesi, aşırı iklim koşullarının (aşırı sıcaklar, aşırı soğuklar, sel felaketleri, kasırgalar vb.) halk sağlığını tehlikeye sokması ve kıyı bölgelerindeki yerleşimlerin su altında kalma riski ile karşı karşıya kalması en çok üzerinde durulan olası sonuçlar.⁴

Tüm bu olası sonuçlara karşı da yerel yönetimlerin çoğu kez birer şirket gibi işlemesi göz ardı

edilip iklim değişikliğini önlemede önemli roller oynayabileceği düşünülerek binalardaki enerji verimliliğinin artırılması, kent merkezlerinin trafiğe kapatılarak bisikletli ulaşımın artırılması, taşkınların ve ısı adalarının önlenmesi için yapılacak önlemler ve kent/topluluk bahçelerinin kurulması öneriliyor.

Kentlerin ısınmaya etki etmemesi için yapılan böylesi önerilerin yanı sıra kentlerin planlanmasına ve rüzgar akış yönleriyle ilişkili önerilerde de bulunuluyor.

"İklim Dirençli Kent"

İklim değişikliğinin, ısınmanın konuşulduğu bir dönemde nüfusun yoğun olduğu yerlerin daha sıcak olması önemli bir veri durumunda. Büyük şehirlerin hızı artan rüzgârlara da hazırlıklı olması bir gereklilik halini alıyor. Bu sebeple de şehir planlamacıları eskiden önem verilmeyen iklim faktörlerini de hesaba katmak zorunda kalıyorlar.

Şehrin daha planlı bir şekilde düzenlenmesi anlamında da temiz hava koridorları öneriliyor. Temiz hava koridorları "şehir dışından kent merkezlerine uzanan ve binalarla kesintiye uğratılmayan yeşil kuşaklar" olarak niteleniyor ve bu güzergâh üzerinde yolların da olması gerektiği yoksa kent dışından esen rüzgârların egzoz gazlarını da doğrudan merkeze taşıyacağı vurgulanıyor.⁵ Rüzgarı kesmeyen ve şehrin içinden akıp geçmesine fırsat veren böylece de ısınmanın önüne geçen yerleşim planları öneriliyor. Dağınık ve rüzgarı kesmeyen bir planlama, coğrafik koşullara ve iklime uyumlu yaşamak için önemli bir noktada dursa da bu durumun kapitalist sistemde yaratacağı etkiyi dile getirmek gerekiyor. Ayrıca kentin sahip olduğu nüfus yoğunluğunun getireceği etkiler üzerinde durulmadan kentin geniş alanlara yayılmaması gerektiği vurgulanıyor. Saçaklanmamış, kompakt kent önerisi yapılıyor ve bu önerilerin gerçekleştirilmesi için kentsel dönüşümden daha aktif yararlanılması gerektiği söyleniyor. Fakat günümüz kapitalist sisteminde ve yoğun nüfusuna sahip merkezleşmiş kent yapılarında bu önerilerin ekolojik ve toplumsal sorunları çözemeyeceğini görmek gerekiyor. Çünkü sadece kentin yayıldığı alan ve ulaşım araçları sebebiyle fosil yakıtlar üretilmiyor. Kapitalizmin yarattığı tüketim kültürü ve kitlesel üretim yapısı sistemin enerji ihtiyacında kökten bir değişiklik yaratmaya engel oluyor.

"Yenilenebilir Enerji" ve Kent

Kentte tüketimi görece azaltmak ve karbon

salınımına sebep olan fosil yakıtlar yerine hidroelektrik, termik ve güneş enerji sistemleri gibi yenilenebilir enerji sistemleri olarak adlandırılan sistemleri kullanmayı salık veren anlayış da yükselen başka bir trend.

Küresel ısınmayı ortalama 1,5 °C sınırında tutabilmek için, 2050 yılına kadar kentlerde binalardan kaynaklı sera gazı salımlarının bugünkü seviyesinin %80 - %90 altına çekilmesi, toplam elektrik üretiminin en az %75-%80'inin yenilenebilir enerji yoluyla elde edilmesi ve ulaşımda enerji kullanımının en az %30 azaltılması bu trendin hedeflerinden. Ayrıca Avrupa Birliği sınırları içerisinde bulunan 885 kentin 2/3'ü de bu yönde adım atmak için salım azaltım ve iklim değişikliğinin etkilerine karşı uyum çalışmalarında bulunuyor. Tüm bu çalışmalar da sürdürülebilir kapitalizm anlayışıyla benzerlikler ya da aynılıklar barındırıyor. Kentlerin sahip olduğu merkezilik, yoğunluk ve kapitalist sistemle ilişkisi görmezden gelinerek mesele bütünsellikten uzak bir şekilde fosil yakıtlara kadar indirgeniyor.⁶

JES, GES, HES gibi enerji sistemlerini öneren yaklaşımların bu sistemlerin ekolojide verdiği zararı görmezden geldiğini vurgulamak gerekiyor. Küresel iklim değişikliğinin veya ekolojik sorunların kaynağını sadece fosil yakıtlara yükleyen bu anlayış aslında yeni enerji sistemlerinin sermaye ve devletler tarafından tercih edilmesinin yolunu da hazırlıyor. Bu yaklaşımların yine kapitalist sistemin içinde bir seçenek olduklarını belirtmek gerekiyor.

Patika Ekoloji Dergisi'nin ilk sayısındaki "Rüzgar da Güneş de Kapitalizme Yetmez" yazısında da değinildiği gibi bu enerji sistemleri hiç de "temiz" değil. Bu enerjilerin ekolojik zararları oldukça fazla. Örneğin RES (Rüzgar Enerji Santralleri)'in iklim değişikliğine yol açan rüzgar yönü ve şiddetine etki ettiği biliniyor. RES'lerin pervaneleri hava akışının hızını yavaşlatarak rüzgarı azaltır, hatta uzun mesafede yok ederler. Bütün yeryüzündeki hava koridorları birbirleriyle bağlantılı olduğundan bunlardan herhangi birindeki tıkanıklık büyük ölçekli değişiklikleri de tetikler. Ayrıca normalde yeryüzüne düşen ışınların büyük kısmının uzaya geri yansması gerekirken GES(Güneş Enerji Santralleri)'ler sebebiyle yeryüzünde kalmakta ve ısı yoluyla dağılarak yeryüzünün sıcaklığının artmasına neden olmaktadır. Bu enerji sistemlerinin iklim değişikliğine etkisi, kullanımı fosil yakıtlardan daha yaygın olmadığı için daha azdır. Fakat aynı şekilde yoğun kullanımları büyük değişimlere de neden olacaktır. Kentin ihtiyaçları uğruna kentin çok uzağındaki yaşam alanları bu enerji santrallerinin alanına dö-

nüştürülmeye başlanıyor. Güneş tarlaları ile kaplanması planlanan "çorak alanlar", sürüngenlerden eklem bacaklılara, mikroorganizmalardan bitkilere kadar pek çok varlığa ev sahipliği yapıyor. Bu alanların çorak olarak nitelendirilmesinin nedeni kendini doğanın sahibi ilan eden ve onu çıkarları uğruna yok etmeyi göze alan insanların bu alanlar üzerinden de "fayda" etmek istemelerinden kaynaklanıyor.⁷ İnsan kendi yaşam alanları için başka canlıların yaşam alanlarını yok ediyor.

Planlı ve Kompakt Kentler İklim Değişikliğine Çare Olur Mu?

Günümüzde iklime dirençli, yenilenebilir enerjiyle donatılmış kentlerden çokça bahsedildiğine değinmiştik. Aynı zamanda küresel boyutlardaki iklim değişiklikleriyle mücadele edebilmek için dile getirilen bu önerilerin arkasındaki düşünce yapısını inceledik. Kapitalizmin ve devletlerin çıkarlarından kaynaklanan ama bu kurumların ve sistemlerin neden oldukları hakkında söz etmeden küresel boyutta iklim değişikliği ile mücadele etmenin mümkün olmadığını tekrarlamak gerek. Caddelerinden rüzgar akışının sağlandığı, rüzgar ve güneşten elde edilen enerjiyle beslenen, bisikletlerin kullanıldığı kompakt kentler, kent oldukları, yani ekonomik ve siyasi merkezler oldukları müddetçe hem iklim değişikliğine etken hem de iklim değişikliğinden en çok etkilenen alanlar olmaya devam edeceklerdir. Özetlemek gerekirse daha önce de dünya küresel ölçekte ısınıp soğumuştur fakat insanlık kentli olmadığı ve doğaya uyum sağlayabildiği için böylesi zamanlarda türünü koruyabilmiştir. Kentler, kentlerin enerji ihtiyacı ve o ihtiyacın karşılanması kapitalizmden bağımsız değildir.

1. <https://meydan.org/gundem/2019/04/kuresel-iklim-degisikligi-mercan-dogan/>
2. http://ipc.sabanciuniv.edu/wp-content/uploads/2017/06/Iklim-icin-Yesil-Ekonomi-Politikalari_May%C4%B1s-2017.pdf
3. <https://350turkiye.org/kent/#warming2>
4. https://www.ipa.gov.tr/assets/uploads/files/climate_change_261217.pdf
5. <https://t24.com.tr/haber/iklim-degisikligi-ve-sehir-planlama,73036>
6. <https://www.enerjigunlugu.net/iklim-icin-kentler-kampanyasi-basladi-32338h.htm>
7. <http://patikaekoloji.org/ruzgar-da-gunes-de-kapitalizme-yetmez/>

COOPERATIVA POPULAR N°1

Paylaşma ve Dayanışmanın Ekonomisi

KOOPERATİF

Kooperatifler ve kooperatif ekonomisi, ekoloji mücadelesinin içerisinde olanlar için son süreçlerde tartışılan, üzerinden stratejiler belirlenen ana başlıklardan biri haline geldi. Doğayla uyumlu bir ekonomik işleyişin bir türü olarak kooperatifler, yaşadığımız coğrafyadaki birkaç on yıl önceki biçiminden farklı bir şekilde karşımızda.

Bunda en çok payı olan durumlardan birisi de içerisinde bulunulan ekolojik krizin bir sonucu gibi düşünmemiz gereken gıda krizi. Özellikle 2018 yılında, ekonomik krizle orantılı bir şekilde gıdaya yapılan zamlar başka bir alternatif olarak kooperatifleri daha yakıcı bir şekilde gündemimize sokuyor. Ancak gıda krizini konuşurken devletin fiyat politikasından çok daha büyük bir sorunla karşı karşıya olduğumuzu bilmek, kooperatifler ve kooperatif ekonomisinin gıdanın niteliğine ilişkin de bir tartışma, çözüm önerileri mecrası olduğunu akılda tutmak gerekiyor.

Kapitalizme Karşı Kooperatif

Yeni bir üretim-tüketim ilişkisini örgütlemeye yönelik bir çabadan bahsediyorsak, bunun içerisinde bulunulan ekonomik sisteme karşı bir çaba olduğunu akılda tutmak önemlidir. Kapitalizmin en vahşi biçimiyle kendini var ettiği sanayi devrimi sürecinde ve sonrasında, bu sürecin sömürü ve tahakkümü hissettirdiği coğrafyalarda bir çözüm arayışı olarak ortaya çıkar kooperatifler. İlk kooperatif örneği Rochdale'dan günümüze, paylaşma ve dayanışma ilişkilerine dayanarak ihtiyaçların karşılanmasının mücadelesi, kapitalizmin dayattığı ilişki biçimlerine karşı gerçekçi bir çabadır.

Kooperatifler ve kooperatif ekonomisinin kökenlerini, sanayi devrimi sonrası yaygınlaşan toplumsal hareketlerin örgütlenme biçimlerinde de görmek mümkündür. İşyerlerinde ve özellikle sanayide ortaya çıkan bu hareketler, daha sonra üretim yerlerinden şehirlere geçtiler. Kapitalizmin 1840'taki ilk krizi sonrasında ilk kooperatif hareketin gelişmesinde, 1871'deki Paris Komünü'nde, 1910'daki Meksika devriminden sonra gelişen topluluklarda, Sovyetlerin oluşum aşamasında, Orta Avrupa'da işyerleri kolektifleri denemelerinde, İspanya Devrimi (1936-1939)'nin

anarşist komünlerinde, Güney Amerika'daki dayanışma yapılarında, 1950-70 arası ABD'de Siyah Özgürlük Hareketi'nde, Hindistan'daki sivil itaatsizlik hareketinde ve diğer pek çok örnekte kendi özgün deneyimlerini yarattılar. Özyönetimin pratik uygulamalarının ve insanın insanı sömürsünü ortadan kaldırma denemeleri çok yerde devlet baskısı ve zorbalığıyla bastırılmaya çalışıldı. Ancak bunlar yeni deneyimleri engelleyemedi, "çatlaklar" da denilen bu yaratıcı direnişler esin kaynağı oldular. 1960'larla birlikte kooperatif ve kooperatif ekonomiler çoğaldı. 1980'li yıllarla beraber karşısında mücadele edilen kapitalist üretim-tüketim-dağıtım ağları ve devlet gibi merkezi iktidar mekanizmaları yardımlar ve büyük sorumluluklar yoluyla bu yapıları yutmaya çalıştı.

İçinde bulunduğumuz süreçte, kooperatifler ve kooperatif ekonomilerinin kapitalizmin bu içerme hamlesine karşı dikkatli olması önem taşıyor. İnsanın insanı sömürsüne ve küresel kapitalizme karşı direnen, dayanışma ve karşılıklı yardımlaşma temelinde işleyen kooperatiflere yönelik bu stratejinin en büyüğü, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 2012 yılını "Kooperatifler Yılı" ilan etmesiyle gerçekleşmişti. Sistemin dışındaki çabaları, sistemin içine çekebilmek için gerçekleştirilen hamlenin tek hedefi, farklı birçok mücadele alanında olduğu gibi "kendine eklemleyip mücadelenin altını boşaltma" stratejisidir. Bu kapitalist stratejinin kendisi bile kooperatifin öz örgütlülük ve toplumsal dönüşümle doğrudan ilişkisini anlamak açısından önemlidir. Kapitalist sistem kendisine tehlike saydığı bir örgütlenme biçimini yutmaya çalışmaktadır.

Kooperatifler ve kooperatif ekonomiyi savunuların gözden kaçırılmaması gereken şey işte tam da bu yutma stratejileridir. Devlet ve kapitalizmin, dolaylı hamleleriyle gerçekleştirdiği saldırılar, sadece bu alanın değil tüm ekoloji mücadelesinin başat sorunlarındandır.

Yaşamsal Olan Politikadır!

Üretim-tüketim-dağıtım mekanizmalarını kapitalizmin sömürücü, kar odaklı ve doğanın yok olmasına neden olan işleyişine karşı olarak; merkeziyetçi, hiyerarşik ve otoriter olmayan; federe

bir şekilde örgütlenme imkanı olabilir mi? Bu imkan kooperatif olabilir mi?

2012 yılında çıkan ve kolektif/kooperatif ekonomi deneyimlerini inceleyen Özgürlüğün Birikimi isimli kitapta Uri Gordon kooperatiflere ilişkin şöyle der: "Üretim, tüketim ya da barınma için kurulabilen, demokratik olarak çalıştırılabilen birliklerdir. Bu şekilde işçilerin kooperatifleri, işçilerin sahip olduğu ve yönettiği işletmelerdir. Üretim, harcama ve ücret hakkındaki kararları yöneticilerin otoriter olarak verdiği ve işçilere zorla kabul ettirildiği, normal özel firmalardan farklı olarak kooperatiflerde bu kararlar demokratik olarak, her bir işçinin eşit söz hakkı olan toplantılarda alınır. Tüketici kooperatifi ise düzenli olarak toptan mal almak (çoğunlukla gıda) ve düşük fiyatla üyelerine dağıtmak için bir araya gelen bir grup insandır. Barınma kooperatifleri genellikle üyelerinin odalarda kaldığı ve komünal kaynaklarını paylaştıkları bir binaya sahiptir. Kooperatifler genellikle İngiltere'deki ilk tüketici kooperatiflerinden Rochdale Eşitlikçi Öncüler Cemiyeti'nin 1944'te kabul ettiği yedi "Rochdale Prensipleri"ne benzer prensiplere bağlı kalırlar. Güncel örneklerinden birinde şöyledir: Açık ve gönüllü üyelik; üyeler arasında eşit kontrol; faiz ya da temettü olarak sınırlı yatırım getirisi; karın üyeler arasında adaletli dağılımı; ticari amaçlara ek olarak eğitim ve toplumsal amaçlar; diğer kooperatiflerle işbirliği ve toplumsallık."

Yani geleceğin işleyişini şu anda gerçekleştirmenin imkanı...

Kooperatif üretim, bir ya da birkaç kişinin karını maksimize etmek için yapılmayan üretimdir. Patronlar yoktur; sadece üretim dahilinde olanların değil üretileni kullanacak olanların ihtiyaçları göz önünde bulunarak bu üretim gerçekleşir. Yani ihtiyaçların üretimidir. Bu üretim planlamasında kararların bir ya da birkaç kişi tarafından değil, kolektif olarak verildiği bir işleyiş esas alınır.

Tüketim kooperatifleri aracılığıyla, tüketim alanlarının örgütlenmesi sağlanır. Tüketicilerin kendi tüketim alanlarının örgütlenmesini sağlaması, ihtiyaç olanın belirlenmesinde önem taşır. Sistemin ihtiyaç olarak sunduklarını, gerçek ihtiyaç olarak görmemeye başlamak toplumsal ilişkilerde dönüştürücü bir etkiye neden olur. Sistemin dışında bir işleyişin parçası halinde olmayı hissetmeyi sağlar. Tüketicileri sadece tüketici olmaktan çıkarır, üretimin örgütlenmesine katkıda bulunmasına olanak verir. Üretilenlerin niteliksiz hale gelmesinin, üretimin tekelleşmesinin ve merkezi bir yapıya bürünmesinin önüne geçer, yerel üretim-tüketim-dağıtıma olanak verir. Kentlerin gıda tüketim ihtiyacının kolektif

tarzda örgütlenme mekanizmalarının geliştirilmesi, bir yandan da kırdaki örgütsüz üreticinin örgütlenmesine katkı sunabilir.

Bu tarz bir üretim ve tüketim ilişkisi, ilişki içerisindeki bireylerin ihtiyaçlarını gözetken bir örgütlenmeyi teşvik eder. Bu üretim ve tüketim ilişkisiyle, kapitalist pazarın döngüsünün dışına çıkabilme imkanı yaratır. Kapitalist üretim ve tüketim ilişkilerinin dışına çıkabildiğinden, kapitalist ilişki biçimleri üretmez.

Üretim ve tüketim kadar, dağıtım sürecinin örgütlenmesi de kapitalizmin ekonomi üzerindeki tahakkümünü kırabilmek adına işlevseldir. Üreten ve tüketeni birbirinden ayırıştıran kapitalist dağıtım, bir yandan üreticiyi araçlara muhtaç kılarken öte yandan tüketicinin ihtiyacını üreticiden çok daha fazlasına satan şirketler vasıtasıyla; hal-market-pazar zincirini kurar. Bu işleyişte üreticiyi de tüketiciyi de pazar içerisinde sınırlayan (yani neyi ne kadar üreteceğine karar veren, tüketicinin bu üretilenlere nerede ulaşacağı, nasıl bir ilişki biçiminde edineceği vs.) çerçeveyi yaratır. Dağıtım, kapitalist ekonominin koordinasyonu açısından çok önemlidir. Bu koordinasyon, en büyük karın tekellerin (devlet de bu tekellerden biridir) elinde kalmasına olanak sağlar.

Dolayısıyla, kooperatif bir üretim ve tüketim sürecinin kaçınılmaz parçası aynı zamanda dağıtımdır. Üretici ve tüketicinin ihtiyaçlarının karşılıklı karşılanması temelinde kurulan bir dağıtımın piyasanın dışında olmasına olanak verir. Hal-market-pazar zinciri, dağıtımın üretici ve tüketicilerin birlikteliğiyle koordine edildiği bir düzlemde kırılır. Devlet ve şirketlerin belirleyiciliğinden tüketim kooperatif mekanları aracılığıyla kurtulunabilir. Üretici ve tüketiciler arasındaki aracısız ilişki, kent ve kır arasındaki kapitalist sınırları ortadan kaldırabilir.

Bütüncül ve Federatif Bir Ekonomi Yaratmak

Halihazırda, dünyanın farklı coğrafyalarında üretim-tüketim-dağıtım ilişkilerinin kooperatif bir şekilde örgütlendiği birçok deneyim mevcuttur. Üretici ve tüketici arasındaki ilişkilerde, artık paranın olmadığı (bazen ikame değer sistemlerinin kullanıldığı) bazen de ona dahi ihtiyaç hissedilmediği) ilişki biçimleri gelişmekte ve yaygınlaşmaktadır. Bu durum, ihtiyaçların üretimi ve tüketimini devlet ve şirket tekelinden kurtarmaktır.

Bu örneklerden bazıları, yerellerdeki kooperatifleri daha büyük bir ilişki içerisinde bütünleştirerek sadece gıda bazlı ihtiyaçların değil, eğitimden hizmete farklı alanlardaki ihtiyaçların üretim

ve tüketimini kapitalist ilişki biçiminden çıkartmaktadır.

Daha bütüncül bir ilişki ağı içerisinde bir ekonominin oluşmasındaki en önemli unsur, kapitalizm karşısı karakterinin yanında; yerel örgütlenmedir. Kooperatifler ve kooperatif ekonomi, yerel bazlı bir işleyiştir. Devlet gibi herhangi bir merkez tarafından yönlendirilemez konumda bulunan kooperatifler, federatif bir ilişki biçiminde kendi özgünlüğünü korur. Kolektif kararlar da, kooperatiflerin ortaklaşacağı daha büyük birlikteliklerdeki kararlar da ancak bu tarz bir örgütlenmeyle alınabilir.

Yasal Sınırlar

Kooperatifçilik, sadece içerisinde bulunduğumuz coğrafyada değil, dünyanın farklı yerlerinde yasal sınırlamalarla ve yönetmeliklerle zorlanmakta; kooperatif tarzı örgütlenmenin önü alınmaktadır. Böylelikle, ekonomi (üretiminden tüketimine, dağıtımından pazarına) sistem sınırları içerisinde tutulmaktadır.

İçinde yaşadığımız coğrafyada, kooperatifçilik yasasının kooperatif kurmanın önünde bariyer olduğu sıklıkla vurgulanan durumlarda biridir. Ancak özellikle son dönemde, meselenin bürokratik ayağını aşacak deneyimler kendini göstermekte.

Resmi olarak kooperatif olmayan ama fiili olarak kooperatif gibi işleyen biçimler mevcut. Kooperatifleri ve kooperatif ekonomiyi oluştururken, isim ya da yasallık kısmını çok da önemsemeyerek; farklı yerelerde benzer ekonomik ve ekolojik kaygılarla deneyimler oluşturuluyor. Bu deneyimler, başka yerlerdeki başka deneyimlere yol açıyor. Özellikle dağıtımın bu şekilde koordine ediliyor olması, dağıtımın aynı zamanda kooperatif ilişkiyi toplumsallaştırmasına olanak veriyor. Öte yandan, tüm üretim ve tüketim sürecini, şirket ve devlet baskısının dışında tutulmasını sağlıyor.

Bunun yanı sıra, bu yasal-bürokratik zorunlulukları aşmak için, üretim ve tüketim kooperatiflerinin oluşmasına olanak sağlayan daha kolay prosedürler de mevcut. Kooperatif yasallığının yerine edinilecek başka yasallıklarla, ekonomik ve bürokratik zorunlulukları aşmak daha mümkün hale geliyor. Hatta, gıda toplulukları ve ağlar üzerinden kurulan ilişkilerle kooperatif mekanlarına ihtiyaç hissedilmeksizin doğrudan üreticiden tüketiciye bir bağ kuran deneyimler de mevcut. Bunun için güçlü bir dağıtım ağı ve lojistik destek şart.

İhtiyaç Uğruna Mantiğının Terkedilmesi

Kooperatif bir ilişki içerisinde "ihtiyaç"ın üretimini ve tüketimini konuşuyorsak, ihtiyaç tartışması bu kooperatif ilişkinin tam temelinde yatıyor. Bireyin kooperatif ilişki içerisinde, kapitalist alışkanlıklarını terk etmesinin, ihtiyaçlarının baştan tanımlamasının aynı zamanda önemli bir yöntemi kooperatif. Kapitalist sistem içerisinde, ihtiyaç diye sunulan metaların tekrar tekrar sorgulanması kooperatif ilişkinin önemli bir parçası.

İnsan ihtiyaçları yalanyla, bir yandan tüm bireyleri müşteri/tüketicisi haline getiren kapitalist sistem; öte yandan bu yapay ihtiyaçlar uğruna sonsuz üretim-sonsuz tüketim döngüsü içerisinde ekolojiyi bir kaynak olarak kullanıyor. İçinde yaşanan ekosisteme verilen zarar, "insan ihtiyaçları" adı altında meşrulaştırılmaya çalışılıyor. Doğayı kaynak olarak gören bakış açısıyla kapitalizm, üretim-tüketim-dağıtım ilişkileriyle canlı-cansız tüm varlıklara geri dönüşü olmayan bir zarar veriyor.

Kooperatifleri ve kooperatif ekonomileri, yaşadığımız coğrafyada konuşmaya ve pratiklemeye başladığımız yakın zaman içerisinde; kooperatif kavramının ekolojiyle uyumlu bir şekilde örgütlenmesi ekolojiye ilişkin duyarlılıkla ilişkili değildir. Bu yaşamsal bir zorunluluktur. Canlı ihtiyaçlarının, ekolojiye uyumlu bir şekilde karşılanması; üretim-tüketim-dağıtım ilişkilerinin bu bakış açısıyla örgütlenmesi önemlidir.

Sonuç

Paylaşma ve dayanışma ilkeleriyle örgütlenmiş bir topluma, bugün her zamankinden fazla ihtiyacımız var. Kooperatifler ve kooperatif ekonomi; üretim-tüketim-dağıtım ilişkilerinin iktidar mekanizmalarından ve ilişkilerinden uzak bir şekilde örgütlenmesidir. İçinde bulunduğumuz ekolojik kriz ve onun sonuçlarına ilişkin düşünmeden önce, ihtiyaç kavramına ilişkin yapılması gerek sorgulamayla doğrudan ilişkilidir. İhtiyaca göre toplumun örgütlenmesidir. Ancak bunu gerçekleştirirken ekolojik sistemin ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak...

Dayanışma ve karşılıklı yardımlaşmanın pratik bir örgütlenme biçimi olarak kooperatif, bir dizi olanağı bünyesinde barındırmaktadır. Ancak ısrarla altı çizilmesi gereken; kapitalizmle iç içe geçmiş mecraların kooperatif yapıları yutma stratejilerinden, devlet gibi merkezi yapılanmaların kooperatif yapıları içermeye politikalarından uzak bir şekilde planlanmadığı takdirde kooperatif yapıların ve kooperatif ekonomilerin neye dönüşeceğini görmemiz gerektiğidir.

Buğday Dünyayı Doyurdu İktidarların Gözünü Doyuramadı

Gürşat Özdamar

Buğday. Buzul çağıının sonlanması ve iklimin yaşama daha elverişli olmaya başlamasının ardından yerleşik yaşama geçiş yapan insana besin kaynağı olan, nüfusun ve yaşam alanlarının çoğalmasına etki eden, bu sayede birçok uygarlığın kurulmasına yol açan, bir çok inanışta kutsal sayılan, bolluğun ve bereketin simgesi sayılan, unundan önce bulamaç yapılarak ardından da tandırlarda pişirilerek ekmek olan buğday.

Buğday. Bir yandan sanayileşmeye yapılan övgüyle tarım alanları ortadan kaldırıldığı için daha az üretimi yapılan, artan nüfusun açlık yaşamaması için geleneksel tarım yöntemlerinin yetmediği iddiasıyla endüstriyel tarım yoluyla elde edilmeye çalışılan, daha kolay üretilsin ve daha çok verim alınsın diye genetiğiyle oynanan, bin yıllardır ekilen biçilen tohumları birkaç büyük şirket tarafından patent yoluyla gasp edilen, ununa eklenen kimyasal ve diğer katkı maddeleriyle sofralarımıza zehir olarak gelen buğday.

Evet, poaceae familyasından gelen ve bilimsel ismi triticum olan buğday, yalnızca bir gıda maddesi değil aynı zamanda insan yaşamını belirleyen temel bir gereksinime dönüştü. İktidarlar ise tarih boyunca bu gereksinimi kendi güçlerini pekiştirmek, varlıklarını sürdürmek için kullandılar ve kullanmaya da devam ediyorlar.

Buğday Tarih Boyunca Gücün Simgesi Oldu

Buğdayın güç ve iktidarla ilişkilendirilmesine Yunan mitolojisinde de rastlıyoruz. Efsaneye göre Zeus, tanrılar arası bir problem yüzünden kuraklık baş gösterince, gücünü kullanarak hem adaleti sağlamaya çalışıyor hem de buğdayların yeniden yeşermesi için bir çözüm buluyor. Toprağın ve bereketin

tanrısı Demeter'in kızı Persephone'nin yeraltı tanrısı Hades tarafından zorla toprak altına çekilmesine Demeter kızar ve Olimpos'tan çıkar. Bu durum kıtlığa ve kuraklığa yol açar. Devreye Zeus girerek Persephone'nin kışlarını (buğdayın ekim zamanı) Hades'le yeraltında, bahar ve yazda da (başakların çiçeklenme ve hasat zamanı) yeryüzünde Demeter'le geçirmesini kararlaştırır ve böylece toprak yeniden bereketlenir. Bundan dolayı Yunan sanatında Persephone buğday demeti olarak tasvir edilir.

Tek tanrılı çağlara gelindiğinde de buğdayın izlerini farklı alanlarda görmek mümkündür. İsa'nın kendi bedenini ekme olarak nitelemesinde hem ekmeğin kutsallığı hem de güç simgesi öne çıkarılmaktadır. Ayrıca kimi kutsal kitaplarda yer alan inanışlara göre ilk insanın öldürülmesi hikayesinde de buğdayın adı geçmektedir. Çiftçilikle uğraşan Kabil tanrıya bir demet buğday, hayvancılıkla uğraşan Habil bir koyun kurban eder. Ama Kabil'in kurbanı kabul olunmaz ve bu duruma öfkelenen Kabil kardeşinin ölümüne neden olur.

Buğdayın iktidarla ilişkisi yalnızca dinlerle sınırlı değil. Kralların, imparatorların, sultanların güçlerini göstermek için buğdaya ya da ekmeğe sık sık başvurduklarına rastlıyoruz. Boğazköy'de bulunan tabletlerde çivi yazısıyla yazdığına göre yaklaşık 3 bin 500 yıl önce Hititlerin kurucu kralı Labarba ünvanlı I. Hattuşili'nin vasiyetinde "Benim sözlerimi koruyun. Ancak böylelikle Hattuşa yücecek, siz de ekme yiyeceksiniz, su içeceksiniz" demektedir.

Ekmeğin, Osmanlı'da devlet kademesinde hiyerarşiyi somutlaştırdığına tanık oluyoruz. Sarayda Nan-ı Has, Nan-ı Fodula ve harci şeklinde üç ayrı ekme hazırlanırdı. Elbette en kaliteli buğdaydan yapılmış Nan-ı Has padişah ve paşaların yemesi için

has fırında üretilirken Nan-ı Fodula daha alt mevkidekilerin yediği başka bir fırında pişirilen ve şekli günümüzdeki pideye benzer yassı ekmeklerdi.

Bir çok dinde "kazandığının belli kısmını yok-sullara dağıtmak" anlamında zekat olarak nitelense de dini otoriteler ya da bizzat devlet tarafından ver-giye dönüştürülen öşür, Osmanlı'da üretilen buğ-dayın en az %10'una devletin el koyması anlamına geliyordu. Bu oranın savaş dönemlerinde %50'yi bulduğu oluyordu. Osmanlı, topraklarına kattığı bölgelerde yaşayan yerel halka bu ağır vergiler karşılığında "yaşam hakkı" veriyordu, şefkatli bir yönetim olduğu için değil.

Buğday Yalnızca Tarlada Değil Politikada da Önemli

Yakın tarihe yaklaştığımızda, buğdayın yalnızca tarladaki değil politikadaki konumuyla da kendinden söz ettirmeyi sürdürdüğünü görüyoruz.

Yıllar süren ve etkileri hemen her kıtada hissedilen İkinci Dünya Savaşı boyunca buğday başta olmak üzere tahıl üretimi neredeyse imkansızlaştığı için savaşın ölümcül etkilerinin yanı sıra kıtlık da kendisini gösteriyordu. Savaşa aktif olarak girmeyen bir çok devlette dahi ekmeğe o dönemde karneyle verilmek zorunda kalındı.

Savaş sonrası Almanya yenildi ve İngiltere, Fransa, ABD ve SSCB tarafından dört parçaya ayrılarak işgal edildi. SSCB dışındaki üç devlet Berlin'deki işgal bölgelerini birleştirip bu bölgede ortak para birimini uygulamaya sokunca SSCB bundan rahatsız oldu ve bu oluşumu bozmak amaçlı Batı Berlin'i ablukaya alarak gıda dahil tüm ihtiyaçların kente girişini engelledi. Bu abluka boyunca Batı İttifakı, ekmeğe dahi bulamayan Batı Berlin'e uçaklarla gıda yardımı taşıdı.

15 ay süren bu erzak operasyonu iki farklı Almanya devletinin kurulmasına dek devam etti. SSCB'nin ekmeğe ve gıda ambargosu Berlin'in ikiye bölünmesiyle sonuçlandı. Batı Berlin'de oluşan ittifak daha sonra Nato'nun kuruluş fikrini oluşturdu.

Açlıktan Öldüren Buğday Kotası

Ekim Devrimi sonrası Lenin "çalışmaya ekmeğe yok" diyordu. Nitekim bu gerçek de oldu. Sovyetler Birliği iki kutuplu dünyada batı ile her alanda rekabetteydi. Bu rekabet askeri olduğu kadar ekonomik alanda da kendisini gösteriyordu. O yıllarda SSCB dışarıya buğday ithal eden en önemli ülkelerin başında geliyordu. Bu veri özellikle gündemde tutuluyordu çünkü bu rakamlar devrim sonrası işlerin iyiye gittiğini dosta düşmana göstermiş oluyordu. Ama gerçekte işler hiç de yansıtıldığı gibi değildi. İthalatı yüksek tutmak için buğday hem iç ihtiyaca yeterince sunulmuyordu, hem de tarımla uğraşanlar daha çok üretim yapmaları konusunda müthiş bir devlet baskısıyla karşılaşıyorlardı. Nihayetinde tarımsal arazilerin tamamen devlet kontrolüne alınırsa üretimin artacağı yolundaki resmi görüş halkta olumlu karşılık bulmadı. Kıt kanaat geçinen özellikle Ukrayna'daki çiftçiler ve köylüler ellerinde kalan arazilerine el konmasına karşı çıktılar, topraklarını devlete teslim etmediler.

Toprağını teslim etmeyen ya da devlet için üretmek istemeyenler çalışma kamplarına ilk gönderilenler oldu. Haliyle 1932'de hasat beklenenin çok altında oldu. Ama dışarı satılan buğday miktarı azaltılmadığı gibi daha da çoğaltıldı. Bu, Sovyetler'de yaşayanlar için daha da az buğday, daha da az ekmeğe demektir. Ukrayna'da ise devlet her bir tane buğdaya bile el koydu. Devlettten bir buğday başağı bile saklamanın cezası ölüm olarak açıklanmıştı. Bölgede yaşayanlar açlıktan fare, karınca ve solucan yemek zorunda kaldılar. Ukrayna ve Kuzey Kafkasya'da yaşayanlar başka bölgelere göç etmesin diye bir iç-pasaport uygulaması devreye sokuldu ve insanların en azından karınlarını doyurabilecekleri yerlere gidişi engellendi. Bir sonraki yıl da devletin tutumu aynen devam edince açlıktan ölümler başladı.

Bu konuda rejimin görevlendirdiği biri olan Hatayevich "buranın efendisinin kim olduğunu göstermek için bir kıtlığın yaşanması gerekti ama sonunda kazanan biz olduk" diye övünüyordu ama tablo korkunçtu: O yıllarda 7-8 milyon kişi devletin buğday politikası yüzünden açlıktan ölmüştü. Bugün o yılları hatırlayanlar yaşadıklarını soykırım (holodomor) olarak değerlendiriyorlar.

Ukrayna köylüsünün topraklarını ve ürettiklerini devlete vermeme isteğinin arkasında 1918-1920 yıllarında verdikleri toprakların kolektifleştirilmesi mücadelesinin de büyük etkisi var. Anarşist Nestor Makhno, toprağı elinden alınmış köylülerle birlikte silahlı küçük birlikler kurarak toprak sahiplerinden toprakları geri aldı, toprağı işleyen köylülere dağıttı. Bir yandan köylüler özgürleşiyor, bir yandan da toprağı özgürleştiriyorlardı. Şirketlerin, patronun, devletin olmadığı bu üç yıllık süreçte kimse açlık çekmedi. Buğday herkese yetti, ekmek de. Sovyet iktidarında çöl haline getirilen bu topraklar Makhno döneminde dünyanın en bereketli topraklarından biriydi.

Sovyetler Birliği'nde bir işçi devriminden söz edilirken komşu ülke Çin'de nüfusun büyük kısmı kırsal alanda yaşadığından köylüleri esas alan bir devrim başlatılıyordu. Tiananmen Meydanı'nda Çin Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşunu ilan eden Mao Zedung'a büyük umutlar besleniyordu. Ama neticede bir devlet kurulmuştu ve sanayisi geri olan bu devletin bir an önce diğer devletlerle rekabet etmesi isteniyordu. Böylece "üretimde 15 yıl içinde İngiltere'yi geçme" iddiasıyla "Büyük Atılım" ilan edildi. Çiftçilere belli miktarlarda buğday üretme zorunluluğu getiren kota uygulaması devreye sokuldu, başka bölgelere gitmeyi engelleyen iç pasaport uygulaması getirildi. 1959'a gelindiğinde Çin kıtlıkla karşı karşıyaydı. Kesin bir sayı bilinmemekle beraber 30

milyon insanın açlıktan öldüğü tahmin ediliyor.

Büyük devletlerde durum hiç de hoş değilken küçük devletlerde de farkedilen bir şey yoktu. Örneğin Zimbabve'de diktatör Robert Mugabe ülkesinde çöken tarıma, kıtlığa ve açlığa rağmen şiddet ve korkuyla seçimlerden galip çıkmayı başardı. İşsizlik %85, tarımsal üretim %20'lerin altında, enflasyon %100 binleri aşmışken girdiği haziran 2008 başkanlık seçimlerinde rakip adaya oy vermeyenlere gıda yardımıyla bulunacağı dayatmasıyla oy topladı.

Afrika'nın en yoksul ülkesi Sudan'da ekmek 1 Sudan Poundu'ndan 3 Sudan Poundu'na çıkarılınca 1989'dan beri ülkeyi yöneten darbeci başkan Ömer El Beşir koltuğundan oldu. 2018'in son günlerinde patlayan ve "Ekmek İsyanı" ya da "Ekmek Devrimi" olarak adlandırılan olaylar, IMF'nin buğday üreticisine devlet desteğini kesmesi yönündeki tavsiyesine Beşir'in uyması sonucu başlamıştı.

Buğday Şirketlerce Patentleniyor

Küreselleşmeyle beraber buğday bir silaha dönüşmüş durumdadır artık. Elbette bunlar yalnızca totaliter rejimlerde değil batılı demokrasilerde ve özellikle özgürlükler ülkesi diye lanse edilen ABD'de de yaşanıyor.

1970'lerde ABD'nin diğer ülkeleri kontrol edebilmesi yöntemlerinden biri olarak tarım ürünleri devreye sokuldu. Yani resmi raporda "hedef ülkelere gıda maddesi akışının önlenmesi" ile ifadesini bulan gıda krizi tamamen ABD'nin planladığı bir şeydi. Nüfusun fazla olduğu yerlere ait isyan ve cinayet görüntülerine medyada genişçe yer verilerek nüfus artışını engellemenin olumlu olduğu algısı topluma yerleştirildi. Böylece iç kamuoyu gıda akışının kesilmesini sorgulamadı, tersine kabullendi.

Plan adım adım uygulandı ve dünya üzerinde buğday başta olmak üzere tahıl kıtlığı çekilmeye başlandı. 1972’de 209 milyon varken 1974’te bu sayı 25 milyon tona düştü. Oysa buğday vardı ancak Cargill ve Continental Grain gibi Amerikan şirketleri bunu ellerinde tutuyorlardı. Böylece piyasayı yönlendirip fiyatları istedikleri gibi yükseltebiliyorlardı.

Tabi bu planın bir başka tarafı daha var ki o bundan da beter. O da dünya üzerinde kıtlığı önlemek adına başta buğday olmak üzere tohumların genetik yapılarını değiştirmek ve ekim-biçimin her aşamasında kimyasallar kullanmak.

Rockefeller’in Meksika’da elde ettiği hibrit buğday tohumlarının, aralarında Türkiye’nin de olduğu bir çok ülkede ekiminin sağlanmasıyla adına Yeşil Devrim denen proje duyulmuştu. (Türkiye, Sonora 64 diye bilinen buğdayların geldiğinin ertesi yıl olan 1969’da 850 bin ton buğday ithal etmek zorunda kaldı) Ama 1980’lerde biyoteknoloji şirketleri tohumların genetik yapılarını değiştirmekle kalmadı, ABD Patent Bürosu’nun izin vermesiyle tohumların mülkiyet haklarına da sahip oldu. Yani artık buğday bir şirketin elindeydi, mısır başka bir şirketin. Üstelik bu şirketler insan ve hayvan genlerinin de patentlerine sahipler artık.

Binlerce yıl içerisinde gelişen ve o bölgenin iklim ve diğer koşullarına uygun özellikler taşıyan buğday yerine daha az dayanıklı tohumların kullanılması beraberinde kimyasal gübre kullanımının miktarının artmasını da getirmişti. Hibrit tohumlar ilk başta daha verimli gibi görünür ama toprağı aşırı tükettiğinden mutlaka kimyasal gübre kullanmak zorunda kalınır. Toprağı yabancı olan hibritler hastalıklara daha kolay yakalanmakta ve ilaç kullanmayı zorunlu hale getirmektedir. Ayrıca hibrit tohumlarla elde edilen buğdaylar ertesi yıllar için tohum olma

özelliğinde olmadıklarından, üretici her yıl buğday tohumunu satın almak zorunda kalmaktadır.

Monsanto ve DuPont gibi şirketlerin “doğal tohumların verimsiz olduğu, artan insan nüfusunu doyurma ihtiyacını karşılayamadığı, ancak GDO’lu tohumlardan elde edilen buğdayın hem daha sorunsuzca, hem de daha çok miktarda ürün verdiği”ni öne sürmesi ve bunu devletlerin desteklemesi sonucu, günümüzde ekili alanların en az yarısı GDO’lu tohumlardan oluşuyor.

GDO elbette başka bir yazının konusu. Ama Beyaz Saray’ın bahçesinde organik tarım yaparken resim veren Obama’nın, GDO’lu gıdaların insan vücuduna olumsuz etkileriyle ilgili şirketler aleyhine dava açılmasını engelleyen H.R. 933 isimli bir kanunu çıkardığını söylemeden geçmeyelim. Romalı Tarihçi Tacitus zamanında şöyle demiş: Devlet yozlaştıkça yasalar bollaşıyor.

Anadolu ve Mezopotamya topraklarını da içine alan coğrafya bin yıllar boyunca su yatakları, verimli ovaları, zengin bitki örtüsü ve florasıyla bereketli hilal olarak adlandırıldı. Bir çok kavime, bir çok halka yer, yurt oldu bu topraklar. Doyurdu, besledi, yeri geldi başaklar bire bin verdi. Toprak bir şey beklemedi bunun için. Vermeye devam etti. Ama iktidarların hırslarını hesaplayamadı. Şirketlerin kar için her şeyi mübah gören tutumlarını daha fazla karşılayamadı. Şirketlerin yoksul, devletlerin göçmen ettiği insanlar bir dilim ekmeğe muhtaç bırakıldı. Bir zamanların bereketli hilali gitti; karınlarını çöpten doyuranların, daha da kötüsü, paraları olmadığı için “çaldıkları” ekmeğe yüzünden dayak yiyen insanların yeri oldu.

Buğday dünyayı doyurdu, iktidarların gözünü doyuramadı.

1980
EKOLOJİK UYUM
YAŞAMIN
KURTULUŞUDUR
POTİKA

1980
NÜKLEER
İŞİ
BERABER
POTİKA

1980
ÇATLAR PATLAR
NÜKLEER
DİRENELİM
BERABER
POTİKA

1980
NÜKLEER
HAYATTA
OLMASINI
İSTİYORUZ

SÜREY
ADALET İLMİ
DARÜSS
TEBERRÜ

1980
2. SARAĞCI KISA FİLM
YARIN GİLERİ
FİLM

GÜNEŞ DE RÜZGARDA
KAPİTALİZME
YETMEZ
P@TİKA

YASAM İÇİN
DİRENMEK
YASAKLANAMAZ
P@TİKA

NÜKLEER
ÖLÜM
DEMEDİR
P@TİKA

DE HAYAT
NÜKLEER
LMAZ

25 Kuruşla Kurtarıla(maya)cak Dünya

Ahmet Soykarcı

Plastik hayatımızın her alanında olan bir maddedir. Ekolojik tahribata, birtakım hastalıklara sebep olan plastik aynı zamanda bir kazanç maddesidir. 19. yüzyılın başlarında gelişen mühendislik uygulamaları ile birlikte doğada saf halde bulunmayan bu ürün hayatlarımıza entegre edildi. Doğada ayrık halde bulunan karbon, hidrojen, oksijen ve azotun inorganik veya organik elementlerin monomer bağlarını uzatıp polimer bağlara dönüştürdüler. Hatta yapılan araştırmalar gösteriyor ki yeryüzündeki petrolün %4'üne yakını bu yolda harcandı. Hem üretim maliyeti düşük hem de kullanım alanı geniş bu polimerler ile sadece insanlığın yaşam alanları değil başta okyanuslar olmak üzere birçok biyohabitat tahrip edildi. Sadece 2017 yılında neredeyse 250 milyon ton plastik üretimi yapıldı. Bu üretimin %90'ına yakını fosil yakıtlar ile gerçekleşti. Dolayısıyla küresel iklim değişikliği de plastik üretiminden payını aldı.

Peki düşük maliyetli plastik karşısında ödediğimiz bedel nedir?

İşçiler bunun bedelini kanser, üreme ve solunum sistemi rahatsızlıkları gibi meslek hastalıklarıyla ödemiştir ve ödemeye devam etmektedir. Biyohabitatlar ise bunda hiçbir payları olmamalarına rağmen türlerinin yok oluşuyla ödemektedir. Bugün baktığımızda birçok su kenarı plastik çöplüğü halin-

dedir. Bu görüntüler hem gözümüze kötü gelmekte hem de daha ciddi sağlığımızı olumsuz etkilemektedir.

Okyanuslara her yıl ortalama 8 milyon tona yakın plastik karışmaktadır ve plastik üretimi her geçen yıl artmaktadır. Tüm bunların dışında bugüne kadar dünya üzerinde üretilen plastiğin %9'unun geri dönüştürülebilir. Peki sanayilerde üretilen bu polimerler nasıl oluyor da son yolculuklarını okyanuslarda tamamlıyorlar? Plastiğin doğaya karışmasının birkaç yolu var aslında. Ayşe teyzeyi ele alalım mesela; Ayşe teyze marketten aldığı diş fırçasıyla dişlerini fırçalarken lavabosuna düşen mikro plastik parçacıkları gider borularıyla okyanuslara taşınabilir. Bir başka yolla ise Ayşe teyze kullanım ömrü biten diş fırçasını atık kutularına atar ve bu diş fırçası atık toplama merkezlerinden okyanuslara taşınabilir. Yahut en çok karşılaştığımız seçenek Ayşe teyzenin diş fırçasını direkt olarak okyanus sularına bırakması.

Petrol bazlı polietilenden üretilen plastik poşetler, plastik sorunun büyük bir bölümünü oluşturmaktadır. Her yıl ortalama 4-5 trilyon adet üretilen plastik poşetlerin geri dönüştürülmesi, maliyeti karşılamadığından dolayı sonları geri dönüşüm merkezleri değil okyanuslar olmaktadır. Günümüzde

İngiltere, Almanya, Çin, ABD, Norveç gibi devletler plastik poşet tüketimine bazı sınırlamalar getirmiş durumda.

Geçtiğimiz günlerde Türkiye de bu kervana katıldı. Dört bir yanımızı saran, nasıl nefes almamız gerektiğinden nasıl yaşamamız gerektiğine kadar her şeye bizim adımıza karar veren bilmem kaç sayılı kanunun bilmem kaç sayılı düzenlemesine bir yenisi daha eklendi.

"Geri Kazanım Katılım Payı"

Peki 10 Aralık 2018 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 7153 sayılı Kanunla Çevre Kanunu'na eklenen ek 11. maddeyle hayatımıza giren bu "geri kazanım katılım payı" nedir?

Bu vergi, uygulanacak taban ücret 25 kuruştan (15 kuruş vergi, 10 kuruş maliyet) az olmamak üzere her yıl bakanlar kurulu tarafından güncellenecek olan ekolojik tahribatın bedelini, tahribatı üretenlerden değil onu asgari düzeyde tüketenlerden alınmasına yarayacak olan yeni bir vergidir.

Yani basit bir matematikle her 130 plastik poşetten 20 lira olmak üzere Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın hazinesine aktarılacak olan ve nereye

kullanılacağı meçhul sözüm ona çevre vergisi. OECD verilerine göre Türkiye bugüne kadar toplam çöpünün sadece %1'ini geri dönüştürmüş durumdadır.

Buna rağmen "Yıllık ortaya çıkan 6 milyon ton plastik çöpün 3,5 milyonunu biz topluyoruz. İngiltere Çevre Ajansı'na ihracatçılar tarafından bildirilen verilere göre, 2018'in ilk 3 ayında İngiltere Türkiye'ye gemiyle 27 bin 34 ton plastik çöp gönderdi. Türkiye'nin plastik ithalatı ise Doğu Asya raporuna göre 2016 yılının başında aylık 4 bin tondan 2018'in başında aylık 33 bin tona yükseldi. İthalat 2018 yılının ortalarında aylık 20 bin tona geriledi ve sabit kaldı.

Doğayı korumakta kararlı devletlerin plastik tüketiminden aldığı vergiler çoğu zaman kısmi olarak bile olsa üreticilerden talep edilmiyor. Hal böyle olunca dünyanın en çok plastik atık üreten Coca Cola, Pepsi, Nestlé, Danone, Mondelez International, Procter & Gamble, Unilever, Perfetti van Melle, Mars Incorporated, Colgate-Palmolive şirketleri kendilerini yeşile boyamakta ısrarcı oluyorlar. Doğayı önemsemekte olduklarını göstermeye çalışıyorlar. Fakat gerçeklik şu ki bir kirlilik varsa -ki var- bunun en büyük sebepleri onlardır. Velhasıl okyanusları ve yaşam alanlarını yok edenler Aışe teyzeler değil akarsu yataklarını kirleten holdingler, ekolojik tahribatı genişleten sanayilerdir.

KÜRESEL SU KRİZİ ve 25 LİTRE BELGESELİ

Selahattin Hantal

“

İnsanlığı tehdit eden su krizine yönelik yapılan farkındalık projelerinden biri de 25 Litre isimli belgesel. National Geographic'in yapımını üstlendiği ve bulaşık deterjanı markası Finish'in sponsor olarak ön planda olduğu belgesel, yakın zamanda Cape Town'da yaşanan su sıkıntısından yola çıkarak İstanbul'u tehdit etmesi beklenen su yetersizliği problemine yönelik distopik bir uyarıda bulunuyor. Belgeselde Athena grubunun solisti Gökhan Özoguz, oyuncu Özge Özpırınççi ve tarihçi İlber Ortaylı gibi isimlerin yer aldığını görüyoruz. Bu tarz belgeselerde toplum tarafından bilinen isimlerin yer almasının verilen mesajın kanıksanması için güçlü bir yöntem olduğunu bilmekteyiz.

Su, tüm canlıların vazgeçilmez bir gereksinimidir. Besin değeri, potansiyel kuvvetinin kullanımı ve tarım alanındaki başat rolüyle tarihin her döneminde gündemin başında olmuştur. Neredeyse bulunduğu her yerde canlılar için bir çekim merkezi yaratmıştır. Dünyadaki medeniyetler her daim suya yakın alanlarda kurulmuşlardır. Su olmadan bir hayat düşünmek mümkün değil.

Dünyamızın büyük bir kısmı sularla kaplıdır. Fakat bu suyun %97,5'i tuzlu sudur ve bu haliyle insan tüketimine uygun bir durumda değildir. Potansiyelin ise yalnızca yüzde 2,5'i tatlı sudur. Ne yazık ki biz bu tatlı su oranının çok azına (%1) erişebiliyoruz. Zira bu rezervin büyük bir kısmı kutuplarda ve yüksek dağlarda kar ve buz halindedir. Kalan kısım ise yeraltı suları, akarsular ve göllerden ibarettir. İnsanlık bahsini ettiğimiz bu düşük orandaki suyun dağıtımını ve yer yer tuzlu suların arıtılmasıyla su ihtiyacını karşılıyor. Fakat ne yazık ki çok düşük bir yüzdesine erişebildiğimiz tatlı suyun fütursuzca tüketilmeleri ve kirletilmeleri sebebiyle tehlikedeler. Bu sular şehirleşme, sanayi ve tarım politikalarıyla aşırı tüketilmekte ve bir yandan da kirletilmektedir. Tüm bunların üzerine mülkiyet hakkının kendilerine verdiği güçle doğal varlıkları talan etmekte olan kapitalistler ve iktidarlı merkezîyetçi yönetimler çeşitli reklam kampanyalarıyla yeşil yüzlerini (!) pazarlayıp toplumsal farkındalık yaratmaya çalışmaktadırlar. Bu, kapitalizmin ve merkezîyetçi yönetim algısının şaşmaz tutumudur. Dolayısıyla tüm bu gerçekliklerin bir yansıması olarak, yükselmekte olan küresel iklim krizi ve özede su kıtlığına yönelik farkındalık yaratmak için yapılan projelerde esas öznelerin rolünün es geçildiğini ve çözüm için sorumluluğun bireysel kullanımlara indirildiğini görmekteyiz. Halbuki rakamlara bakıldığında su tüketiminin büyük bir kısmının bireylerden çok tarım ve sanayi sektörüne ait olduğuna şahit oluyoruz. Elbette ki bu oran insanların tasarruf etmelerinin yanlış bir tavır olduğunun göstergesi değil. Bu, küresel iklim krizi gerçekliğinin yalnızca bir boyutunu teşkil ediyor. Fakat ne yazık ki bizler bahsini ettiğimiz gerçekliğin apaçık yansıtlı olduğu ve böylece sorunun köküne inen farkındalık projelerinden ziyade, bilinçli/bilinçsiz olarak gerçeklerin üzerinin örtüldüğü projelerle karşılaşılıyor. Bu tür projeler sebebiyle problemin esas aktörlerinin önüne bir perde çekilmiş oluyor. Böylece kapitalistler ve merkezîyetçi yönetim unsurları dünyayı tehdit etmekte olan bir gerçeklik üzerindeki sorumluluklarını gizleyip aynı sorundan kâr devşirmeye devam ediyorlar. Yaşamımızı tehdit etmekte olan küresel ekolojik problemlerin bir ticaret kampanyasına dönüştüğünü gördüğümüz her yerde bahsini ettiğimiz durumun ispatlandığını görmekteyiz.

Son zamanlarda yükselen "su krizi" gündeminde de benzer bir hâl görülmektedir. Yakın dönemde özellikle Cape Town, Mexico, Kahire, Gazze, Cakarta, Pekin, Tokyo, Moskova ve Miami gibi kentlerde su sıkıntıları yaşanıyor. Küresel su krizinde insanların sebep olduğu küresel ısınma gerçekliği bir yana, sorumluların hangi insanlar olduğu ve dünyamızın nasıl bu hale geldiği önemli bir konu olarak ortada duruyor. Günümüzde dünyanın gidişatına yönelik tepkiler sadece yetişkinlerden değil çocuklardan da geliyor. Okul boykotları ile geleceğe yönelik endişelerini dile getiren çocuklar, dünyanın bu hale gelmesine karşı yetişkinlerden hesap soruyorlar. Çünkü hayata geldikleri dünya kendilerinden önce bu hale geldi. Artık yaşamsal olarak birincil ihtiyaç niteliğinde olan suyun tükeniyor olduğu bir evreyle karşı karşıyalar.

25 Litre Belgeseli: Gerçeklerin Üzerini Örtün Bir Distopya

İnsanlığı tehdit eden su krizine yönelik yapılan farkındalık projelerinden biri de 25 Litre isimli belgesel. National Geographic'in yapımını üstlendiği ve bulaşık deterjanı markası Finish'in sponsor olarak ön planda olduğu belgesel, yakın zamanda Cape Town'da yaşanan su sıkıntısından yola çıkarak İstanbul'u tehdit etmesi beklenen su yetersizliği probleminde yönelik distopik bir uyarıda bulunuyor. Belgeselde Athena grubunun solisti Gökhan Özoguz, oyuncu Özge Özpirinççi ve tarihçi İlber Ortaylı gibi isimlerin yer aldığını görüyoruz. Bu tarz belgesellerde toplum tarafından bilinen isimlerin yer almasının verilen mesajın kanıksanması için güçlü bir yöntem olduğunu bilmekteyiz.

Farkındalık yaratmayı amaçlayan bir distopyaya olan belgesel iki aşamada çekilmiş. Bir kısımda İstanbul'da yaşanan su sıkıntısının canlandırıldığını görürken, diğer kısmın Gökhan Özoguz'un 25 Litre'nin ne anlama geldiğini günümüzün içinden insanlara aktarması biçimiyle ilerlediğini görüyoruz. Distopik olan kısım "Gelecekte Bir Gün" diye başlıyor ve İstanbul'da yaşanmakta olan bir olağanüstü hal durumunu gösteriyor. İstanbul "Sıfır Günü"nü yaşıyor. Aslında sıfır günü, Cape Town'da 2017 yılında gerçekleşmiş olan bir olay. Suların azalmasının ardından Güney Afrika yönetimi bu şehirde günlük 25 litrelik su tüketim kotası koyuyor ve su karneye bağlanıyor. Belgeselde de benzer bir tablonun çizildiğini görüyoruz. Devlet suyun kontrolünü eline alıyor ve İstanbul'un çeşitli bölgelerinde su dağıtım merkezleri kurarak insanlara buradan günlük 25 litrelik haklarını veriyor.

Belgeselin giriş kısmında "artan nüfus, hızlı şehirleşme, iklim değişikliği, tekrarlanan kuraklıklar..." gibi bir söylemle güçlü bir etki yaratılıyor ve sonuçta azalmakta olan suya yönelik çözümün tasarruf yapmak olduğu ifade edilerek sorumluluk insanlara yükleniyor. Elbette ki bahsi edilen problemler su sıkıntısının başlıca sebepleri olarak ifade edilebilir. Fakat sebeplerin bu şekilde yüzeysel aktarımı meselenin özünü kaçırmamıza sebep olmaktadır. Artan nüfusla beraber insanların şehirlere göç etmesinde merkezileşerek kâr odaklı anlayışını sürdürmekte olan kapitalizmin temel bir rolü vardır. Günümüzde nüfusun genellikle istihdam arayışı ekseninde yoğunlaştığını bilmekteyiz. Bilhassa İstanbul'da bu durum en güçlü şekliyle yaşanmaktadır. Dolayısıyla kırdan kente olan göç ilişkisi İstanbul'u derinden etkilemektedir. Ayrıca kentlere göç; su probleminde de olduğu gibi sadece İstanbul'un değil, birçok dünya kentinin problemidir. Elimizdeki verilere göre 1950 yılında dünya nüfusunun %30'u kentlerde yaşıyordu. 1980 yılında bu oran %40'a yükseldi. Şimdilerde %55'lerde olan bu oranın 2030 ile 2040 yılları arasında %65-70 gibi seviyelere çıkacağı ifade ediliyor. İş olanaklarının tek bir merkezde biriktirildiği yerleşim kurgularının sürdürülmekte olduğu bir dünyada bu oranlardaki nüfus artışlarının sebep olabileceği ekolojik sıkıntılara karşı önlem alınmadığı takdirde, şehirlerin içinde buldukları problemleri durumlarından daha da kötü noktalara gelecekleleri açık bir şekilde ortada durmaktadır.

Dünya genelinde insanların kentlerde yoğunlaşması olağan bir durum (!) olarak seyir halindeyken; görüldüğü üzere bu durumun etkileri zincirleme olarak küresel ısınma, iklim değişikliği, su ve besin kıtlığı gibi meselelere sebep olmaktadır. Zira kentlerde toplanan insanlar ulaşım için kullandıkları araçlarla olsun yahut dolaylı yoldan tükettikleri fosil yakıtlarla olsun zararlı gaz salınımını arttırmaktadırlar. Ayrıca eklenmiş bölgelerde su tüketimi dengesini de olumsuz yönde etkilemektedirler. Ne yazık ki belgeselde hızlı kentleşmenin merkezîyetçi şehirleşme anlayışının bir tezahürü olmasının aktarıldığı bir kısma rastlamıyoruz. Mesele sadece bir konu başlığı olarak aktarılıyor ve insanlar derinlemesine bir analizden yoksun bırakılıyorlar.

Bilim insanları sanayi devriminin başladığı 18. yüzyıldan bu yana atmosferdeki karbondioksit oranının %40, metan gazı oranının da %150 arttığını belirtiyorlar. Ayrıca bu süreç içerisinde Güneş'ten gelen ısı miktarının değişmiyor oluşu küresel ısınmada atmosferde biriken sera gazının etkisini ispatlar niteliktedir. Sıcaklık artışının güneşle ilgili olması durumunda atmosferin her katmanında bir sıcaklık artışı görüleceğinden, sıcaklığın sadece atmosferin en alt tabakasında artıyor oluşu bize sera gazlarının

etkisini işaret etmektedir. Zira sera gazları atmosferin içindeki sıcaklığın dışarı çıkmasını engellemektedirler. Dolayısıyla burada küresel ısınmanın en büyük aktörünün insanlık olduğunu görmekteyiz. Bugün bizler biliyoruz ki iklim değişikliğinin sebebi olan sera gazlarının salınımının büyük bir bölümü fosil yakıtları kullanmakta olan endüstriler tarafından gerçekleştirilmektedir. Carbon Disclosure Project tarafından hazırlanan 2017 yılı tarihli bir rapora göre 1988 yılından bu yana gerçekleşen karbon gazı salınımının yüzde 71'i sadece 100 şirket tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu oranın 35,7'si aralarında Gazprom, Saudi Aramco, Exxon Mobil, Shell ve BP gibi şirketlerin olduğu on şirket tarafından paylaşılmaktadır. Yine aynı raporda 1988 - 2017 yılları arasındaki sera gazı salınımının aynı şekilde devam etmesi durumunda, 21. yüzyılın sonunda ortalama sıcaklıkların 4 santigrat derece daha artacağı yer almaktadır. Bu artış Paris Anlaşması'nda belirlenen 2 derecelik artış kotasından daha fazladır. Belgeselde sera gazlarının arttırdığı küresel ısınmanın dünyaya etkilerine yönelik net bir eleştirel vurguya da rastlamıyoruz. Çözüm yolları üstü kapalı ve muğlak bir şekilde şahsi tasarrufa yönelik aktarılıyor. Ne yazık ki kapitalizmin ve iktidarlı merkezîyetçi anlayışların dünyaya verdikleri zarar sebebiyle iklim değişikliğinin baş aktörleri olmaları konusunda doğrudan bir vurgu yok.

Dünya nüfusu milyonlarca yıllık tarihte defalarca azalıp artmıştır. Nüfusun bugünkü seviyeye çıkmasında yağışların düzenli bir halde olmaları önemli bir etkidir. Zira yağış düzenliliği bize, tarımsal üretimler için planlama olanağı vermiştir. Bu sayede insanlar üretim ve dağıtım işini planlı olarak gerçekleştirebilmişlerdir. Bu da düzenli olarak besin dağılımına erişmemizi sağlamıştır. Dünya tarihinde yağış düzensizliklerinin olduğu evrelerde nüfusun oldukça azaldığını bilmekteyiz. Bunun en önemli etkenlerinden biri yağış düzensizliklerinin yarattığı ekolojik problemler ve dolayısıyla besin erişiminin bozulmasıdır. Tüm bu gerçeklerden yola çıkarak bakıldığında gelecek yıllarda yağış ritminin bozulduğu durumlarda dünyada su rezervlerinin azalması, suyunun kirliliğinin artması, besin planlamasının bozulması gibi olayların gerçekleşmesi öngörülmektedir. Zira yağışların fazla/az ve düzensiz olması, hasat edilip dağıtılacak olan tarımsal ürünlerin telef olması, tatlı sularla tuzlu suların karışması ve kirlenmesi gibi olaylara sebebiyet verecektir. Böylece dünyamız az miktarda olan tatlı suları da gitgide tüketilecek ve ayrıca besin kıtlığı çekerek ekolojik bir felakete sürüklenmiş olacaktır. Ekoloji mücadelesi veren küreselleşme karşıtı Vandana Shiva'ya göre "Aşırı taşkınlar ve kuraklıklar, sıklaşan ısı dalgaları ve dondurucu kışlar şeklinde kendini gösteren iklim istikrarsızlığı, dünyanın daha zengin bölgelerinin

şiddetlendirdiği atmosfer kirliliğinin bir sonucudur". Bu söylem bize şöyle bir gerçekliği gösteriyor. Toplumsal üretimin gasp yoluyla elde edilip biriktirildiği bölgelerin bakiyesi her zaman felaket oluyor.

25 Litre belgeseli ne yazık ki bahsetmekte olduğumuz su krizine neden olan etkenlere dikkat çekmemiştir. Küresel ısınma sebebiyle insanları açlık ve susuzluğa itecek böylesi girift ilişkilerin es geçilmesi farkındalık yaratmak maksadı ile yapılan bir projenin mühim bir eksikliğini teşkil etmiştir.

Çok Kullanışlı Bir Veri: Dolaylı Su Tüketimi (Sanal Su)

Türkiye’de harcanan suyun %75’i tarımda, yüzde 10’u sanayide, kalan %15’lik kısım evlerimizde harcanıyor. Yani sadece %15’lik kısım bize ait. Diğer yüzdeler ise üretim zincirine ait olan su tüketimini ifade ediyorlar. Tek başına bu yüzdeler dahi su tüketiminde hangi alanlara daha çok yoğunlaşması gerektiği hususunda bir netlik sağlamaktadır. Belgeselde bu veriler aktarıldıktan sonra yeni bir veri türü olarak "sanal su"dan bahsediliyor. Peki, dolaylı su tüketimi olarak da karşımıza çıkabilen sanal su nedir? Sanal su, kullanmakta olduğumuz her şeyin elimize ulaşana dek geçtiği aşamalarda harcanan su miktarının hesaplanmasıyla oluşan bir veridir. Bizler bu durumu her an doğrudan düşünmesek de bugün yediğimiz ya da kullanmakta olduğumuz her şey bir üretim faaliyeti sonucunda elimize ulaşmaktadır. Dolayısıyla yediklerimizde tarım, kullandıklarımızda ise endüstrinin bir payı söz konusudur ve neredeyse elimize geçen her şeyin geri planında bir su tüketimi vardır. Örnek vermek gerekirse giydiğimiz bir tişörtün sanal su miktarı üretim-dağıtım-satış zincirinde bulunan aşamalarda harcanan su miktarının hesaplanması ile bulunmaktadır. Üretimde kullanılan pamuğun yetiştirilmesi için harcanan su, tişörtün satış için mağazalara ulaştırıldığı ana kadar harcanan su gibi miktarların toplanmasıyla oluşan veri sanal su miktarı olarak sabitlenmektedir. Belgeselde bir pamuklu tişörtün üretimi için harcanan sanal su miktarı 2700 litre olarak ifade ediliyor.

Belgeselin bahsini ettiğimiz bölümünde dolaylı su tüketimine dair bolca veriyle karşılaşılıyor: Aktarılanlara göre bir bardak kahve 140 litre, bir bardak portakal suyu 170 litre, bir bardak süt 180 litre ve bir hamburger 2400 litreye denk geliyor. Yine aynı kısımda Doğal Hayatı Koruma Vakfı(WWF) Tatlı Su Programı Müdürü Eren Atak, Gökhan Özoğuz’un su ayak izini hesaplıyor. Burada geleceğe dair çizilen ürkütücü tablonun istatistik verileriyle güçlendirildiğine şahit oluyoruz:

Öyle ki İstanbul’da bir günde ortalama 190 litre su tüketmekteyiz. Senede ise 70 bin litre su tüketiyoruz. Bu da 70 metreküp suya denk düşüyor. Türkiye’de yıllık olarak kişi başına düşen sanal su tüketim miktarıysa 1615 metreküp olarak ifade ediliyor. Ardından 20 yıl öncesine kadar Türkiye’de kişi başına yıllık 4000 metreküp su düşerken yakın zamanda bu sayının 1430 metreküpe düştüğünü ve aslında bu sayıyı aşılıyor olduğumuzu öğreniyoruz. Tüm bu ürkütücü tablonun ardından Gökhan Özoğuz bu rakamın neredeyse iki katını harcadığını (Hesaplama sonucunda Gökhan Özoğuz’un su ayak izi 2761 metre küp çıkıyor.) söyleyip Cape Town örneğine atıfta bulunarak sıfır gününe işaret ediyor ve kendi hayatında bir gün boyunca 25 litre su ile yaşamayı deniyor. Buradaki deneme sembolik olsa da es geçilemeyecek bazı absürtlüklerle karşılaştığını ifade etmek gerekir. Gökhan Özoğuz’un sınırlı suyu olan bir insan olarak yemek için makarna yapması, makarnanın suyunu süzerken bu suyu lavabodan fütursuzca boşaltması ve bu su boşaltma işleminin bir benzerini bulaşık yıkarken de yapması absürtlüklerden sadece birkaçıdır. Ek olarak yine bu bölümde belgeselin aslında en garip mesajlarından birinin verildiğini görüyoruz. Su ayak izi hesaplanırken diş fırçalamanın 6 litre, el yüz yıkamanın 4 litre ve sifon çekmenin ortalama 15 litre su harcattığı bilgisini edindiğimiz kısımda adeta bir bulaşık makinesi reklamının yapıldığına şahit oluyoruz. Bir makine dolusu bulaşığın elde yıkandığı takdirde 103 litre su harcadığını, bulaşıkların sudan geçirilmesinin dahi 57 litre suyu israf ettiğini dinledikten sonra bir bulaşık makinesinin sadece 9 litre su harcayarak bulaşıkları yıkadığını öğreniyoruz. Ne yazık ki belgeselin en çok veri sunulan bu kısmında bir bulaşık makinesinin üretiminde oluşan dolaylı su tüketimi zincirinin istatistiğine rastlamıyoruz. İşte burada belgeselin ürkütücü istatistik verilerinden münezzeh olan alanların varlığı ortaya çıkıyor. Dolaylı su tüketiminin beslendiği su kıtlığı gibi bir gerçeklik aniden kapitalizmin tüketim zinciri anlayışında dolaylı ürün tüketimine dönüşüyor. İstanbul’un su kıtlığı yaşanacak olan geleceğinde daha az su harcayan bulaşık makinesi almak ve "dolaylı" olarak bulaşık deterjanı kullanmak bir gereklilik gibi sunuluyor. Velhasıl, kapitalizm İstanbul’un ve dünyanın ürkütücü gelecek tablosundan kendine kâr devşirmeye devam ediyor.

Su Krizinde Nicelik ve Mülkiyet İlişkisi

Su krizi yalnızca iklim olaylarına bağlanamayacak kadar komplike bir ağın göbeğinde durmaktadır. Krizin en önemli sebeplerinden biri su rezervlerinin dengesiz dağılımıdır. Elimizdeki verilere göre dünyamızın nüfus oranı ve su dağılımı şu şekildedir: Nüfus; Kuzey Amerika’da %8, Güney Amerika’da %6, Avrupa’da %13, Afrika’da %13, As-

ya'da %60, Avusturalya ve Adalarda ise %1 oranındadır. Su dağılımı ise; Kuzey Amerika'da %15, Güney Amerika'da %26, Avrupa'da %8, Afrika'da %11, Asya'da %36, Avusturalya ve Adalarda ise %5 şeklindedir. Dengesiz dağılımın adaletsizliği bir yana, bütün toplumun ihtiyacı olan suyun sömürülmesi hadisesi meseleyi daha çetrefilli bir hale getirmektedir. Kesin olan bir şey vardır ki bu problemi çözmek mülkiyetçi anlayış var olduğu müddetçe mümkün değildir. Günümüzde su rezervleri mülkiyetçi anlayış sebebiyle birçok şirket ve devlet tarafından kendi tasarruflarında kullanılmaktadır. Bu kullanımda suyun bir meta olarak görülmesi zihniyeti hakimdir ve dağıtımın kazanç maksatlı yapılmasının doğurduğu haksızlıklar süregelir. Bu yolla toplumsal olan mülkiyet sahipleri tarafından sömürülmektedir. Tam da burada Pierre Joseph Proudhon'un ünlü deyişi akıllara gelmektedir: Mülkiyet hırsızlıktır! Mülkiyet var olduğu sürece, doğal varlıkların gasp edilmesiyle oluşan adaletsizlikler sürecektir.

Şehirlere Göre Niteliksel Değişiklikler

Su krizi yalnızca geleceğin bir problemi değildir. Gelecekte şiddetlenmesi olağan olan bu problem esasında geçmişte birçok şehirde yaşanmış, keza günümüzdeyse birçok yerleşim bölgesinde yaşanmaktadır. Şunu belirtmek gerekir ki su problemi yaşayan yahut yaşamakta olan her bölgenin sorunlarının kendilerine ait nitelikleri vardır. Bu nitelikleri iklimsel ve siyasal olarak ayırmak mümkündür. Ekolojik problemlerin etkilediği yerleşim alanları bir yana, politik arena sebebiyle su krizlerinin yaşandığı yerler de mevcuttur. Burada politik manevraların genellikle ilerlemecilik anlayışı, ekonomik kaygılar, savaş siyaseti gibi köklerden oluşturulduğunu görmekteyiz. İklim boyutunda ise sanılanın aksine çok az yağış almak bir yana çok fazla yağış almak gibi bir durum da su krizine sebep olabilmektedir. Zira yoğun yağış su akışının kontrol edilememesi ve tatlı su ile tuzlu suların karıştığı olaylara sebebiyet verilmektedir. Keza bazı bölgelerde su azlığından ziyade suyun kirliliği gibi meseleler söz konusudur.

Mısır

Kendine özgü su sorunu olan bölgelerden biri Mısır'dır. Nil Nehri gibi bir su havzasına sahip olan Mısır, bir süredir su krizi yaşamaktadır. Esasında Nil Nehri önemli bir su havzasına olsa da tarım ve ev atıklarının ulaştığı bir nokta olarak da varlığını sürdürmektedir. Bilhassa 20 milyona yakın insanın yaşadığı Kahire şehrinin atıkları nehri önemli bir oranda kirletmektedir. Tüm bu etkenlerin akabinde Mısır'da insanlara temiz su sağlanması gittikçe zorlaşmıştır. Ayrıca bu problemde 2011 yılındaki iktidar değişikliği sonrasında değişen toplumsal yapının et-

kisinden de söz etmek gerekir. Öyle ki kaçak yerleşme yapan insanlar binalarını isale hatlarına bağlayarak su sıkıntısını arttırmışlardır. Artan sıkıntıların ardından Mısır Sosyal ve Ekonomik Haklar Merkezi 2014 yılında bir rapor yayınlamıştır. Raporu göre, kötü durumdaki isale ağı nedeniyle tüm konut suyunun %35'i toprağa sızmaktadır. Yetkililer bu durumun telafi edilmesiyle 11 milyon insana daha temiz su sağlanabileceğini ifade etmişlerdir. Temiz su sağlanamayınca da sağlıksız çözümler bulunmuştur. Su kıtlığının yaşandığı bölgelerde çiftçilerin atık suların biriktirildiği alanlardan su kullandıklarına şahit olunmaktadır. Temiz suyun sağlanamadığı her an bölgede yaşayan insanların sağlık durumu olumsuz yönde etkilenmektedir.

Mısır'ın boğuşmakta olduğu su krizinde tek sorun ekolojik açıdan yükselmiyor. Bölge, aynı zamanda Etiyopya ile olan bir su havzası kriziyle de anılıyor. Bildiğimiz üzere dünyamızdaki sınır aşan su havzaları hem devletler içindeki hem de devletler arasındaki nüfusu birbirine bağlamaktadırlar. Fakat bu gibi durumlarda kendi siyasal ve ekonomik tutumlarını sergilemek isteyen karar vericiler anlaşmazlıklar çıkarabilmektedirler. Bunun en önemli örneklerinden biri Nil Nehri'nde görülmektedir. Etiyopya, enerji üretimini artırma stratejisi doğrultusunda Nil Nehri'ni besleyen iki koldan biri olan Mavi Nil'de baraj yapmak istediğinde Mısır Devleti ile arasında siyasi bir kriz ortaya çıkmıştır. Zira bu baraj Afrika'nın en büyük hidroelektrik santrali ve dünyanın en büyük üçüncü barajı olacaktır. Ek olarak, baraj sayesinde Etiyopya Nil Nehri'nin akışını kontrol edebilir hale gelecektir. Dolayısıyla Mısır yönetimi coğrafyasının bölgedeki siyasal gücünün azalmasından ve ekonomik alandaki manevra kabiliyetini kaybetmesinden endişelendiği için bu girişime tepki göstermiştir. Baraj yapımından doğrudan etkilenecek olan üç kıyıdaş devlet Mısır, Etiyopya ve Sudan birtakım görüşmeler yapıp adımlar atsalar da barajın tamamlanmasının ardından yaşanacak olan pratiklerin bölgedeki siyaseti yönlendireceğinden hiç kuşku yoktur.

Endonezya

Endonezya'nın başkenti Cakarta da kendine özgü nitelikte olan bir su krizi içindedir. Şehir hızla yükselen deniz seviyesi sebebiyle batma tehlikesindedir. Ayrıca nüfusun büyük bir kısmının şehir şebekesine bağlı olmaması kaçak kazılara sebebiyet verirken bu nedenle yer altındaki sular çekilmekte ve toprak çökmeleri yaşanmaktadır. Araştırmacılar şehrin her yıl 10-20 santimetre arasında battığını ortaya koyuyorlar. Aktarılanlara göre 2030 yılına kadar şehrin kuzey kısmının yüzde doksanı sular altında kalacak. Alınan önlemlerle atık suyu kullanmayı ve

gevredeki nehir suyunu bölgeye aktarmak amaçlanıyor. Böylece yeraltı sularının çekilmemesi yönünde bir etkinin sağlanması isteniyor. Fakat devlet, 2019 yılı nisan ayı itibarıyla başkent Cakarta'nın yerini değiştirme kararını vermiş durumda. Endonezya planlama bakanı Bambang Brodjonegoro ön inşaa ve altyapı çalışmaları hazırlıklarına 2020'de başlanacağını söyledi. Taşınma işleminin on yıl süreceği ifade ediliyor.

Bolivya

Su krizine dair farklı bir örnek de Bolivya'nın Cochabamba kentinde görülmüştür. Kriz, kentin su dağıtımının 1999 yılında özelleştirilmesiyle patlak veriyor. Özelleştirmenin ardından halk su dağıtımını özel bir şirketten almaya başlıyor. Şirketin bir süre sonra suya yüksek zam yapmasının ardından şiddetli tepkiler ortaya çıkıyor. Bu süreçte halk çözümü yağmur suyu biriktirmekte buluyor. Fakat bu çözümün ardından devletin yağmur suyunun toplanmasını yasaklamasıyla karşılaşılıyorlar. Devlet evlerin çatılarında bulunan varilleri toplatıyor. Tüm bu yaşananlara karşı Bolivyalılar sokaklara dökülüyorlar. Eylemlerin kararlılığı neticesinde halka karşı direnemeyen devlet, su dağıtımını şirketten geri alıyor.

Filistin - İsrail

İşgalci İsrail'in Filistin topraklarını aşama aşama ele geçirmesine tüm dünya olarak şahit olduk. İsrail Devleti işgal ettiği topraklarda Filistinlilere abluka ve ambargo politikasını uygulamaya devam etmektedir. Bu politikanın en önemli safhası da su alanlarına yöneliktir. İsrail Devleti bölgenin su yatakları olan akiferleri aşırı kullanarak Filistinlilerin sularını gasp etmektedir. Akiferler yer altındaki suları pınarlara ve kuyulara ileten jeolojik oluşumlardır. Bir nevi yeraltı depolarıdır. Batı Şeria bölgesindeki akifer depolarının %80'lik bir yüzdesi İsrail'in kontrolü altındadır. Filistinliler bunun sadece %20'sinden faydalanabilmektedirler. Ayrıca, İsrail Devleti Filistinlilerin yaşadığı bölgelerdeki akiferleri aşırı şekilde kullanmaktadır. Akiferlerin aşırı kullanımı çıkan suyun kalitesini düşürmekte ve niceliğini azaltmaktadır. Yine aşırı kullanım neticesinde deniz suyu bu sulara bulaşmaktadır. Bunun sonucu olarak su kuyuları tuzlanmaktadır. Yeraltı sularının kirlenmesi sebebiyle ne yazık ki Gazze Şeridi'ndeki suların büyük bir kısmı içilebilir durumda değildir. Ayrıca arıtma ve kanalizasyon sistemlerinin yapılan saldırılar sonucu uğradığı tahribatlar kirliliğe suya yönelik alınabilecek tedbirleri askıda bırakmaktadır. Tüm bu durumlar Filistinlilerin su çıkarım miktarını azaltmakta, kendi topraklarının altındaki suyu işgalci İsrail Devleti'nden satın almalarına neden olmaktadır.

İsrail ile Filistin arasında 1994 yılında Kahire Anlaşması ve 1995 yılında Oslo II Anlaşması olmak üzere su sorununun irdelendiği iki anlaşma yapılmıştır. Bu anlaşmalarda su sorununa yönelik iki taraf da birbirlerine taahhütlerde bulunmuşlardır. Lakin hukuki olarak verilen sözler pratikte yerini bulamamıştır. İsrail Devleti bulunduğu her fırsatta abluka ve ambargo politikasını sürdürmüştür. Bunun en yakın örneği 2008 yılındaki Dökme Kurşun Operasyonu'dur. Bu operasyon sırasında işgalci İsrail Devleti birçok su kuyusu, sulama kanalı ve su pompasını tahrip etmiştir. Bugün, özellikle Gazze'deki temiz içme suyuna ulaşmakta sıkıntı çekmeleri sebebiyle ciddi sağlık problemleriyle boğuşmaktadırlar.

Aral Gölü

Su sorunu yalnızca kapitalist yapıların ortaya çıkardığı ekolojik bir sorun değildir. Kapitalist olmayan otoriter kurguların ilerlemeci anlayışla yürüttükleri üretim çalışmaları da ekoloji için olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Bunun örneklerinin en başında Sovyetler Birliği'nin yanlış politikası sonucunda %90 oranında küçülen Aral Gölü gelmektedir. Bir dönem pamuk üretimini arttırmak için Seyhun ve Ceyhun ırmaklarının akışını değiştiren Sovyetler Birliği gölün kurumasına sebep olmuştur. Bu, sosyalizmin ilerlemeci anlayışının doğayı ne şekilde yok edebildiğinin en açık örneklerinden biridir. Sovyetler Birliği'nin üretim tutkusunun nihayetinde coğrafya ekolojik bir felakete sürüklenmiştir. Göl kurudukça kalan sudaki tuzluluk oranı artmış, bundan ötürü balık miktarı oldukça azalmıştır. Bölgedeki balıkçılar, kuruyan göldeki balıkların azalması sebebiyle geçinmek amacıyla yaşadıkları yerlerden göç etmek zorunda kalmışlardır. Zamanında tonlarca balık taşımakta olan balıkçı filoları ne yazık ki çürümeye terk edilmiştir. Şimdileri Aral Gölü'ne gittiğinizde paslanmış balıkçı tekneleriyle karşılaşıyorsunuz. Zamanında dünyanın dördüncü büyük gölü olan Aral Gölü'nün çöl haline getirildiğini görebilirsiniz.

Burdur Gölü

Coğrafyamızda su krizinin yükseldiği en önemli yerlerden biri Burdur şehridir. Bölgedeki göl bir süredir su kaybetmektedir. Bu göl, 25 Litre belgeseline sponsor olan Finish'in de reklam kampanyaları ile farkındalık yaratmaya çalıştığı bir göldür. Finish, Burdur Gölü'nün su kaybına uğradığını hüznü verici bir şekilde ifade ederek "bir şeyler" yapılması gerektiği hususunda yetkilileri ve insanları uyarmakta ve bir şeylerin bulaşıkları bulaşık makinesinde yıkamak olduğu konusunda aktarımlarda bulunmaktadır. Geleceği kurtarmak adına bulaşıkların elde yıkanarak suyun israf edilmemesine yönelik

bir reklam kampanyası yapması, Finish markasına epey yeşil dostu (!) bir imaj ve prestij katmaktadır. Peki Burdur Gölü'nün kurumasında esas sebep bu laşık makinelerinin kullanılmıyor oluşu mudur? Elbette hayır. Bu yalnızca bir markanın reklam kampanyası için kullandığı manipüle edici bir hadisedir. Burdur Gölü'nün kurumasındaki en temel sebep tarımsal üretimdir.

Burdur Gölü Havzası, suları denize ulaşmayan bir havzadır. Burdur Gölü'nün kaynağını akarsular, yeraltı suları ve yağmur suları teşkil eder. Göl son 50 yılda su oranının büyük bir kısmını kaybetmiştir. Su kaybı oranı aynı şekilde devam ettiği sürece yok olma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Yapılan incelemelere göre su seviyesinin azalmasının sebebi gölü besleyen akarsulardaki akışın azalmasıdır. Bu azalışın sebebi ise akarsulardan alınan suyun tarım alanında kullanılıyor olmasıdır. Tarım üretiminde kullanılan su aşırı bir şekilde kullanıldığı için gölün suyu tükenmektedir. Kullanılan su, gölün beslediği su miktarını buharlaşma miktarının altına düşürmüştür. Dolayısıyla göl günden güne su kaybetmektedir. Aşırı kullanım plan dahilinde gerçekleştirilip bu oran eski haline getirilmediği takdirde gölün tamamen kuruması işten bile değildir.

Ne yazık ki Burdur Gölü kurduğunda, gölün kurumasında en büyük payın sahibi olan tarımcılık da yapılamayacak hale gelecektir. Bölge kuraklaşacaktır. Ayrıca kuruyan gölün çölleşen tabakasında kalan tuz ve toz kalıntıları rüzgar yoluyla etrafa dağılacaktır. Tozlu hava solunum yolu hastalıklarına davetiye çıkaracaktır. Benzer bir durum Aral Gölü kurduktan sonra gerçekleşmiştir. Aral Gölü'ne akarsularla beraber ulaşan kimyasal tarım atıkları göl kurduktan sonra yer tabakasında kalmıştır ve birçok hastalığa davetiye çıkarmıştır. Göl yakınlarında kanser, kalp hastalığı, ciğer hastalıkları ve büyüme sorunu oranları artmıştır.

Sonuç

Sanayi devriminden bu yana durmaksızın yükselmekte olan sera gazı etkisi, dünyamızın küresel bir ekolojik kriz içerisinde olduğu gerçekliğini gitgide büyütmektedir. Uzmanlar ortalama sıcaklığın en fazla 2 derece daha tolere edilebileceğini söylerken, bugünkü fütursuzluk sürdüğü takdirde bu oranı geçmenin işten bile olmadığı apaçık ortada durmaktadır. Bilhassa Kyoto Protokolü ve Paris Anlaşması gibi uluslararası metinlerin katılım süreçlerinde yaşanan politik krizler ve yükümlülüklerin yerine getirilmiyor oluşu aslında krizin ne derecede ciddiye alındığının bir göstergesi olarak görünmektedir. Anlaşmalara taraf olan devletler fosil yakıt sa-

lınımlarını ekonomik ve siyasal gerekçelerle sürüncemede bırakıp ihlal etmeye devam etmektedirler. Şimdimiz ve geleceğimiz merkezietçi iktidar yapıları ve kapitalizmin kâr odaklı anlayışı tarafından mahvedilmektedir.

Küresel ekolojik krizin önemli bir boyutu da su krizidir. Günümüzde dünyanın birçok şehri su stresi yaşayan şehir sınıfına dahil edilmiştir. Alınan önlemler ile Cape Town'da sıfır günü uygulaması başarıya ulaşsa da diğer şehirlerin geleceği konusunda herhangi bir kaniya varmak mümkün değildir. Ek olarak, Cape Town sıfır gününü atlattıysa da su krizini tekrar yaşamayacağına bir garantisi yoktur. Zira yağış ve sıcaklık dengesizliklerinin günden güne artacağı bir gelecekte söz ettiğimiz bu süreçte net ve isabetli olarak izahat yapmamız çok zordur. Ayrıca her şehrin su sıkıntısının farklı nitelikte olduğunu da belirtmek gerekir. Dolayısıyla her şehrin de çözümü kendine özgüdür. Kimi şehirler bir dönem aşırı yağış aldığında su sıkıntısını aşabilirken, kimi şehirler için bu yeterli gelmeyecektir. Zira birçok şehrin temiz su rezervinin azlığından ziyade varolan rezervlerin kirliliği ve dağıtım adaletsizlikleriyle ilgili boğuştuğunu bilmekteyiz.

Peki su krizinde çözüm nasıl olmalı? Başta şunu bilmek gerekir ki su krizi yalnızca tüketim dair bir problem değildir. Bu krizde küresel iklim değişikliği, nüfusun hızlı artışı, hızlı kentleşme, göç ve politika gibi birçok meselenin girift ilişkisi söz konusudur. Bundan ötürü bu meselelere karşı topyekun bir mücadele gereklidir. Bunun yolunu elbette yeşil kapitalizmin manipülatif alanlarından ziyade sorunun kökeninden başlayarak kurmak gerekmektedir. Dolayısıyla 25 Litre gibi sorunun kökenini izah etmekten ziyade yüzeysel bir şekilde propaganda yapmakta olan yapımlara itibar etmemek gerekir. Zira bu tür yapımlar yarattıkları yüzeysel hava ile birçok şeyin önünü kapayarak insanları çözümün ana odaklarından uzaklaştırmaktadır. 25 Litre belgeselindeki tasarruf eden insan anlayışı reddedilemeyecek bir gerçeklikten üretimin yarattığı tahribatın es geçilmesi ve su krizinin kökenlerine değinilmemesi de bir başka gerçekliktir. Bu sebeple bu tür yapımların toplumda yanıltıcı etkiler yapması önlenmelidir. Dolayısıyla su krizinin çözümünde hedefe ilk olarak bireysel tüketimi koyup üretimi yok sayan bakış açısından çok tüketimin üretim zinciri dahil olarak bir önlem ve tasarruf paketi ile değerlendirilmesi ve bunun insanlara bu şekilde aktarılması gerekmektedir. Bunu yapmak için öncelikle küresel iklim değişikliğinin ve buna bağlı olarak ortaya çıkması muhtemel ekolojik felaketlerinin sorumlularının kim oldukları kanıksanmalıdır. Ardından alınacak tedbirlerin pratikleri ilk olarak bu aktörlerden başlatılmalıdır.

Çözüm için başlıca mücadele alanı üretim sektörüdür. Sanayi ve tarım sektörlerinin su kullanımında yarattıkları aşırı kayıpların giderilmesi için bu sektörlerle yönelik doğru yöntemlerin kullanılması gereklidir.

Endüstrinin sadece aşırı su tüketimiyle değil, ortaya çıkardığı atıklarla varolan suları kirlettiği, keza atmosferde sera gazı etkisi yarattığını bilmekteyiz. Bu alana yönelik tedbirlerin alınmasının da yaygın kapitalist üretim anlayışı içerisinde kuyun tüketilmesinde büyük bir fark yaratmayacaktır.

Suyun herkes için olan faydasını mülkiyete dayalı olarak değiştiren zihniyetin yarattığı tahribata dikkat çekilmelidir. Bilhassa şirketler ve devletler yoluyla gasp edilen suyun kurtarılmasına yönelik mücadele verilmelidir. Adaletsiz şekilde dağıtılmaları önlenmelidir. Suların havzalarında özgür bırakılmalarına ve insanların, hayvanların ve tüm canlıların suya erişiminin yolu bulunulmalıdır. Velhasıl mülkiyetçi anlayışın daralttığı toplumsal manevra alanını savunmak şarttır. Dolayısıyla su krizini aşmak için yerinden karar almaya dayalı özgürlükçü özyönetim ilişkisi ağlarının bir siyasal tepki olarak savunulması gerekir. Zira mülkiyetçi anlayışın gaspçı anlayışından kurtulmak ancak bu şekilde mümkündür.

Küresel İklim Popülistizmi

Zeynel Çuhadar

Küresel iklim değişikliği -küresel ısınma, yokoluş vb. adına ne dersek diyelim- bugün dergilerden televizyonlara, bağımsız "aktivistlerden" devlet başkanlarına dek kimsenin söz söylemekten kaçmadığı bir konu haline geldi.

Aynı Gemide miyiz?

Durmaksızın propagandası yapılan, çeşitli matematiksel ölçümlerle adeta bir kıyamet takvimi çıkarılan, yapılan hesaplamaların da büyük üniversitelerden büyük akademisyenlerle desteklendiği dünyanın sonu tezleri özellikle belli bir grup insan tarafından epey dillendirilir oldu. Farklı toplumsal kesimlerin, birbirine ideolojik açıdan düşman olması beklenen insanların, hep birlikte içine girdiği seferberlik hali ilk etapta kafamızda belli soru işaretlerinin belirmesine sebep oluyor.

Geçtiğimiz süreçte G20 zirvesindeki açıklamalar sonrası sorduğumuz soruyu, bu kez farklı bir konu üzerine soralım. Bir yerde felakete sürüklenen dünyanın "temsilcileri" (Birleşmiş Milletler temsilcileri, devlet başkanları, şirket sahipleri vb.) diğer yanda çizilen olumsuz tablonun gerçek olması halinde bunun etkilerini doğrudan hissedecek olan sıradan insanlar... Aynı gemide miyiz?

Yukarıdaki senaryoya göre gelecekteki Tufan'da Nuh'un gemisine binecek olanlar hem ekolojik yıkımın failleri hem de mağdurları olacak gibi görünüyor. Bu işte bir iş olmalı.

İklim Değişikliğinin Piyasası: Yenilenebilir Enerji, Fosil Yakıtlar

Önden söyleyelim. İddiamız "Küresel İklim Değişikliği"nin var olmadığı, dünyanın güllük gülistanlık olduğu yönünde değil. Kömür renginde karların yağdığı; yaşam alanı dağlar, ormanlar olan

hayvanların şehrin ortasında gezdiği; havanın solunamazlığının boyutlarının yaşam sınırlarını aşmasıyla ölü şehirler üreten bir dünyada "normallikten" bahsetmek oldukça güç. Ancak bütün tartışmayı yalnızca gözle görünür alandan ibaret sanmamanın ve yan yana durduğumuzda neyin tarafına geçmiş sayılacağımızı öngöremediğimiz kişi ya da topluluklara mesafeli bir yaklaşımın da gerekli olduğu kanısındayız.

Peki söz konusu tartışma nasıl bir ekseninde devam ediyor? İklim adaleti üzerine iki temel görüş ortaya çıktı bugüne kadar ve ne yazık ki iklim değişikliğine karşı verilen mücadeleye yürütülen propagandanın kime yaradığını tespit etmek hem güncel mücadeleleri anlamlandırabilmek hem de yenilerini hayata geçirebilmek açısından kritik bir rol oynuyor.

İklim değişikliğinin yakıcılığına dair felaket senaryosu çizenlerin -birazcık araştırıldığında- yenilenebilir enerji kaynakları savunucuları ya da bu şirketlerde çalışmış insanlar oldukları fark edilebilir. İklim değişikliği olmadığını iddia eden ve kendisi çok zeki olduğundan dolayı bunun farkında olduğunu söyleyen (!) ABD Başkanı Donald Trump ve ırkçı söylemleriyle dikkat çeken Brezilya'nın yeni sağ iktidarı Bolsonaro ile ekibi, iklim değişikliği konusunu gündem edenlerin "marksist bir komplo" peşinde olduğunu iddia ediyor. Bu ikinci kısımda yer alanlar aslında fosil yakıt şirketleriyle işbirliklerinin bir sonucu olarak taraf seçiyor.

Dünyayı "Kurtaran Antlaşmalar Neyi Gizliyor?

"İklim adaleti" şeklinde yaygın kullanımda olan amaca yönelik eylemler gerçekleştirilen bir grup ortaya çıktı. Yokoluş İsyanı (Extinction Rebellion) ismiyle ve "üşüşme" adını verdikleri yol kesme eylemleriyle Avrupa'nın pek çok ülkesinde eylemler yapan gruplar bir ağ şeklinde örgütleniyor. Bunlar-

la bağlantılı olarak farklı sosyal medya platformlarında #fridaysforfuture (geleceğimiz için cumalar) etiketiyle örgütlenen ilköğretim ve lise öğrencileri İsveçli öğrenci Greta Thunberg'in çağrısıyla eylemler gerçekleştiriyor.

Yokuluş İsyancıları yaptıkları açıklamalarla herkesi alarma geçmeye çağırıyor ve ilk bakışta hayli radikal görünüyor:

" (...) Bilim insanları sürekli karbon salımında bulunmanın ne demek olduğunu daha 1990'da açıkça ortaya koymuşlardı; o tarihten beri atmosferdeki co2 yüzde 60 arttı. o halde, bizi yönetenlerin çocuklarımızı öldürmek niyetinde olduğunu ve halihazırda insanlığa karşı suç işleme faaliyeti içinde bulunduğunu pekala söyleyebiliriz."

Devletlerin birlikte hareket etmesi için çabalarının yanı sıra halihazırda kendileri de Birleşmiş Milletler'le yakın ilişkide olan söz konusu eylemciler, kaynak olarak da BM verileriyle hareket ediyor.

"Bu ay içerisinde Birleşmiş Milletler Hükümetlerarası Bilim Politikası Biyoçeşitlilik ve Ekosistem

Hizmetleri Platformu (IPBES) tarafından hazırlanan raporda bir milyon türün insan faaliyetleri sebebiyle yok olmak üzere olduğu açıklandı. Doğaya verdiğimiz zarar durdurmamızın vakti geldi ve geçiyor."

Açıklamada bahsedilen rapor yayınlandıktan sonra ilk sayımızda deşifre ettiğimiz, doğadaki bütün varlıkların talanında başı çeken şirket ve devletlerle sürekli işbirliği halinde olan Greenpeace Okyanusları Korumaya Kampanyası'ndan Louisa Casson şöyle diyor:

"İklim değişikliğine karşı en iyi dostumuz olan okyanusların sağlığını korumak amacıyla hükümetlerin birlikte çalışabileceği eşsiz bir fırsat" İklim değişikliğinin asıl sorumlusu olan devletlerin birlikte çalışmasıyla felaketten kurtulacağımıza yönelik inanç...

Tabii Birleşmiş Milletler'in de iklim değişikliğiyle bu kadar ilgili olmasının kendince haklı sebepleri bulunuyor. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Antonio Guterres 24. İklim Konferansı'nın sonuç bildirgesinde şöyle söylüyordu: "İklim değişikliği şiddetli sorunlara neden oluyor ve çok hızlı bir şekilde

ilerliyor. Bu nedenle geç olmadan hızlı çözümler bulmak durumundayız."

Biraz öncesine gittiğimizde bu duyarlılığın asıl sebeplerini görebiliyoruz. Eylül 2015'te BM'ye üye devletler tarafından kabul edilen 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi ve 17 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi'ni yorumlayan Guterres bunun kapsayıcı, sürdürülebilir adil küreselleşme oluşturmak için hazırlanan bir plan olduğunu anlatmış ve "Finans konusunda yaptığımız seçimler kritik olacak. Çok verimsiz ve ödün vermeyen finans ile çalkalanan bir dünyada 2030 gündemi için finans yetersizliğinden şikayet edebiliriz ya da acil, kolektif ihtiyaçlarımızı göre finansı yeniden şekillendirme imkanını yakalayabiliriz." şeklinde konuşmuştu. Devam edelim.

"Kişisel Fedakarlıkta Bulunmaya Hazırız"

Yokoluş İsyancıları, Sanayi Devrimi'nin ortaya çıkıp geliştiği Britanya coğrafyasında, İngiltere'de başlattıkları eylemlerin sembolik olduğunu ve değişimin başlangıcı olarak diğer ülkeleri de etkileyebilecek bir etkisi olacağına inanıyor. "Birleşik krallığın olağanüstü hal ilan etmesini, ülkede 2025'e kadar sıfır karbon ekonomisi yaratmak üzere harekete geçmesini ve sıfır karbonlu geleceğimizin nasıl birşey olacağını kararlaştıracak sıradan insanlardan oluşan bir millet meclisi kurmasını talep ediyoruz." diyorlar.

Yokoluş İsyancıları'nın ilk çağrı metninde* yayınlanan taleplerde karbon salınımını azaltmaya yönelik ihtiyaçlar sıralandıktan sonra BM'nin "finans umutlarına" benzer şöyle paragraflarla karşılaşırız: "Felaketin en büyüğünü önlemeyi sağlayacak olan değişim, teknik ve ekonomik olarak hâlâ mümkün. gerekli değişimleri gerçekleştirmek, yeni iş sahaları da yaratacak." Kişisel fedakarlıktan kastedilen, açılacak yeni iş sahalarında görev almak; yeni patronlara dönüşmek midir bilinmez.

İnternetteki en yaygın arama motorlarında "iklim değişikliği" yazarak arattığımızda karşınıza ilk çıkan kuruluş -doğanın büyük düşmanları Coca Cola, Unilever gibi şirketlerin can dostu- olan WWF'in (Dünya Vahşi Hayat Fonu) de iklim değişikliğine karşı "cansiperane" bir mücadeleye giriştiğini görüyoruz. WWF'in geçtiğimiz yıla ilişkin yayınladığı Faaliyet Raporu'nun giriş yazısının başlığı şu şekilde: "Dünyayı Kurtarabilecek Son Nesiliz!"

Yazıda imzası bulunan Uğur Bayar "İnsanın varlığını sürdürebilmesinin doğal kaynaklara bağlı olduğu gerçeği her geçen gün daha net bir şekilde ortaya çıkıyor. Buna rağmen doğayı endişe verici

derecede tahrip etmeye devam ediyoruz. Bizler bu gidişatı tersine çevirebilecek son nesiliz." diyor. Yazıyı bu şekilde okuduğumuzda "biz" diye kastedilenin sıradan insanlar, bizler olduğunu düşünebiliriz. Gelin biraz daha düşünelim, bu "biz" aslında kimmiş?

WWF Türkiye, Doğal Hayatı Koruma Vakfı'nın Yönetim Kurulu Başkanı olan Uğur Bayar, İsviçre menşeli bir banka olan Credit Suisse'de halen Türkiye CEO'luğu ve Yatırım Bankacılığı Bölümü başkanlığı görevini üstleniyor. Credit Suisse kim mi? Dünyanın ilk "islami bonosunu" üretmiş, bir belgeselde ortaya çıktığı üzere İran'ın nükleer silahlanma programı ve balistik füzeler yapan havacılık sanayi kurumuna milyonlarca dolar aktaran, dünya kapitalizminin parlayan yıldızlarından bir İsviçre Bankası.

Bayar'ın faaliyetleri bundan ibaret değil kariyerine ufak bir göz atalım: "DEİK Türkiye-İsviçre İş Komisyonu Başkanı ve Kurumsal Yönetim Derneği Danışma Kurulu üyesi. 1992-1997 yılları arasında TC Başbakanlık Kamu Ortaklığı İdaresi Başkan Yardımcılığı, 1997-2002 yılları arasında Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı... Liste uzadıkça uzuyor. Bu görevleri esnasında Bayar, Erdemir Fabrikası'nda Yönetim Kurulu Başkanlığı da yapmış. Ereğli'nin Göztepe'ye kadar olan bölgelerindeki yoğun hava kirliliğinin yegane sebebi olan fabrikadan bahsediyoruz. Ayrıca Petrol Ofisi Yönetim Kurulu Başkanlığı, Türk Hava Yolları Yönetim Kurulu üyeliği, Türk Telekom Yönetim Kurulu üyeliği görevlerinde bulunmuş. Karıştığı usulsüzlükler nedeniyle kendisine "Jeneratör Uğur" da deniyormuş...

WWF'in de başta bahsettiğimiz "yenilenebilir enerji" piyasasında bir payı olduğu malum. Sözkonusu broşürden devam edelim, kendi ağızlarından dinleyelim:

"Türkiye, %100 yenilenebilir enerjiyi ve enerji verimliliğini önceliklendiren bir politikayı takip ettiği takdirde, fosil yakıtlara bağlı enerji ithalatından 23 milyar dolar tasarruf edebilir ve enerji sektöründe 64 bin yeni iş imkanı yaratabilir."

Gelecek Kuşağın Liderleri

"...O gece herkes uykuda olduğu zaman, Yunan komutanları gizlice attan çıkıp şehrin kapılarını açtılar. Hazır bekleyen askerler, Troia'ya girip bütün yapıları ateşe verdiler. Korkudan sokağa fırlayan gençleri, yaşlıları, kadınları, çocukları kılıçtan geçirdiler. (...)

Kadınlardan yalnız Andromakhe'nin oğlu sağ

kalmıştı. Hektor'un karısı, kendi kendine "Oğlum daha pek küçük, herhalde onu öldürmezler." diye düşünüyordu. Daha savaşın ne olduğunu bile bilmeyen çocukcağızı alıp surlardan aşağı attılar..."

Edith Hamilton, Mitolyoga

İklim eylemcileri arasında en popüler olanlardan bir diğeri de Greta Thunberg ve ondan ilham alarak farklı yerlerde açıklamalar yapan çocuklar. 15 yaşındaki Greta'nın iklim değişikliği konusunda farkındalık yaratmak için iki hafta okula gitmek yerine İsveç Parlamentosu önünde oturmaya gitmesiyle başlayan eylemler, bugün dünya medyasının ilgi odağı olmasına kadar devam eden sürecin başlangıcı oldu. Aynı zamanda Nobel Barış Ödülü'ne aday gösterilen Greta taleplerini sıralarken şöyle diyor: "Hiçbir manifesto bundan daha radikal olamaz." Sloganları ise "Şiddet yok, tahribat yok, yerlere çöp atmak yok, şahsi çıkar yok, nefret yok, karbon ayak izini en aza indir, her zaman bilime atıfta bulun." Greta'nın en önemli talebi de BM, Greenpeace ya da WWF ile aynı: O da diğerleri gibi Paris Anlaşması'nın ve IPCC raporunun takip edilmesini, karbon ayak izinde 1,5 derecenin altında kalınmasını istiyor.

Benzeri bir süreç yaşadığımız coğrafyada da işletiliyor. Hem de birebir aynı örneklerle. Yokoluş İsyanı Türkiye temsilcileri geçtiğimiz ay yaptıkları

açıklamada TC'yi Paris Antlaşması'nı imzalamaya davet ediyordu. Greta'nın yerli versiyonu 11 yaşındaki iklim aktivisti Atlas Sarrafoğlu ise Cuma günlerini Bebek parkında geçiriyor. Yokoluş İsyanı Türkiye ve Atlas Sarrafoğlu'nu ise yakından takip ettiğinizde Açık Radyo ve yakın zamanda Osman Kavala'nın tutuklanması ardından Türkiye faaliyetlerini durdurduğunu açıklayan Açık Toplum Vakfı'nın desteğini görebiliyorsunuz. Bu kurumlar da dünyadaki diğer muadilleri gibi "Yenilenebilir Enerji" piyasasının savunuculuğunu yapan kanatta yer alıyor.

Time dergisinin kapağını "Gelecek Kuşağın Liderleri" başlığı altında yeşil kıyafetiyle süsleyen Greta'nın ya da yaşlıları yanından kağıt toplama arabalarıyla geçtiğinde bebek parkında Cuma eylemlerine devam eden Atlas, iklim değişikliğine çare olur mu dersiniz yoksa Andromakhe'nin surlardan atılan çocuğu gibi Truva atlarının saldırısının son kurbanlarından mı?

İklim Değişikliğine Karşı Ne Yapmalı?

Meselenin iç yüzüne ve ardındaki kirli ilişkilere bakıldığı zaman ortaya çıkanlar yanıltmasın. İklim değişikliği ve devlet/şirket işbirliğiyle yürütülen ekolojik yıkımın boyutları her geçen gün dünyayı daha da yaşanılmaz bir yer haline getiriyor.

1800'lerde Stanford Woods Enstitüsü'nde çalışmalarını yürüten bakteriyoloji bilgini Paul Ehrlich, iklim değişikliğinin bir yok oluşa yol açacağını daha o yıllarda tespit etmişti. Yaptığı araştırma sonucunda "geride hiçbir şüphe bırakmaksızın altıncı büyük kitlesel yok oluşun başladığını" gösteren verilere ulaştığını söylüyordu. Yani zaten popüler kişiler ve organizasyonlar tarafından dillendirilmeden, felaket senaryoları yazılmadan ya da Birleşmiş Milletler rapor hazırlamadan önce, dünyanın içinde bulunduğu olumsuz duruma yönelik tespitler yapılmış, bilim insanları tarafından kabul edilmiş bir gerçeklik halini almıştı.

Ekolojik uyumun sağlanması yani iklim değişikliğine son verilmesi ve dünyadaki canlı türlerinin korunması için verilen mücadelenin nasıl olması gerektiğine ilişkin farklı cevaplar üretmek mümkün. Ancak kapitalizme yeşil bir kılıf olan ya da devletlerin kendi varoluşlarını sürdürme amacına yönelik üretilen çözümlerin, bu mücadeleyi başarıya ulaştırmayacağı aşikar.

Troia yok artık, o yüce şehir yok. Artık alevler kaldı yalnız arkada!

*<http://acikradyo.com.tr/acik-gazete/yokulus-isyani>

Gıda Tartışmaları (1)

Sosyal Ekolojik Gıda

Mercan Doğan

Sisteme karşı geliştirilen her refleksin, en küçük bir özgürleşme çabasının bile devrimci özünün boşaltılarak sistemin hava yastığı haline getirildiği; STK'lar, imza kampanyaları, devlet ve şirket anlaşmalarını kurtarıcı olarak gören liberal yeşil hareketlerde olduğu gibi, ilaçtan-gübreden arındırılmış ancak kapitalizmin sömürsünden arındırılmamış organik endüstrisinin birbiriyle örtüştüğü bir gerçeklik içerisindeydi.

Gıda ve gıdanın temini canlıların ve özellikle insanların var oldukları günden bu yana en önemli uğraşlarından biri olmuş; uğruna savaşlar, yıkımlar, göçler gerçekleşmiştir. 16. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar süren Gıda İsyanları'nı hepimiz biliriz tarih derslerinden. İhtiyaç duydukları gıdadan yoksun bırakılanlar üç yüzyıl boyunca farklı coğrafyalarda çok temel bir şey için, doyabilmek için isyan etmişlerdir.

Ancak gıda tarihin hiçbir döneminde bugünkü kadar karmaşık bir mesele haline gelmemiştir. Yaygın söylemin aksine; bugün ekmek aslanın ağzında değildir. Kapitalizm ve devletlerin midesinde

dedir. Hal böyleyken "Nasıl bir gıda?" sorusu bugün oldukça önemli bir yerde durmaktadır.

Gündem: Son Gıda Krizi

"Nasıl bir gıda?" sorusuna yanıt aramadan önce, son gıda krizinin koşullarına değinelim. 2007-2008 yıllarında nüfusu 6 milyarı aşan yeryüzünde, Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Teşkilatı istatistiklerine göre 854 milyon insan açlıkla boğuşmakta, dört saniyede bir insan ise açlık nedeniyle yaşamını yitirmektedir. Kapitalizmin "krizi" birçok alanın yanı sıra gıda alanında da krize sebep olmuştu; farklı coğrafyalarda otuzdan fazla gıda isyanı çıktı. (Mozambik, Mısır, Endonezya ve daha niceleri...) Temel gıda fiyatlarına yapılan zamlar isyanların en önemli nedeniydi.

Sokağa çıkanların amacı 16. yüzyıldakilerden farksızdı: Aç kalmak istemiyorlardı. Sadece geçtiğimiz yüzyılda bile dünyadaki yıllık gıda üretimi en az üç kat artmışken hala milyonlarca insan

açtı. Aslında kendisi kriz olan, devletlerle birlikte bütün krizlerin kaynağı olan kapitalizmin gıda krizi bugün de güncelliğini koruyor.

Gıda sadece ekoloji mücadelesi verenlerin değil, kapitalizmin ve devletlerin de gündeminde- dir. BM 2014'ü Uluslararası Aile Çiftçiliği Yılı, 2015'i Uluslararası Toprak Yılı, 2016'yı ise Uluslararası Bakliyat Yılı ilan etti örneğin. Avrupa Birliği (AB), BM Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) ve BM Dünya Gıda Programı (WFP) tarafından 2 Nisan'da Brüksel'de düzenlenen toplantıda açıklanan rapora göre, "iklim değişikliği, çatışma ve ekonomik istikrarsızlık" nedeniyle 2018'de 53 ülkede yaklaşık 113 milyon kişi açlıkla boğuşmuştu.

Yaşadığımız coğrafyada da yıllardır "teğet geçti, bizi vurmadı" diyenlerin dahi geçtiğimiz bir yıl içerisinde varlığını kabul ettiği ekonomik krizle beraber gıda, bütün ana haber bültenlerinin en uzun süre zaman ayrılan konularından biri haline geldi. Zamlar, yoksulluk sebebiyle gıdaya erişememe, tanzim satış noktaları, tanzime övgüler- eleştiriler yoksulundan zenginine, yaşlısından gencine bütün toplumun gündelik sohbetlerini dahi şekillendirdi.

Gıda meselesinde sorun sadece ekonomiyle alakalı olmadığı için -yaşadığımız coğrafyada ve tüm dünyada- tartışmalar sadece ekonomi ekseninde değil: "Diyelim ki aç kalmadık, bir şekilde gıdaya ulaştık. Peki nasıl bir gıdaya?"

Doğal, Sağlıklı, Güvenli, Temiz, Organik, Adil? Gıda

Kanserojen, GDO ve antioksidan kavramları havada uçuşuyor. Özgür gezen tavuklar derdimize derman olamazken, full organik domatesler el yakıyor. Bir uzman diğerini yalanlıyor. Çayı şekersiz içiyor, ekmeği esmer olandan yiyoruz. Köyden tereyağ getirip, organik pazarlarda takılıyoruz. Ama olmuyor, yine de olmuyor. Nihayetinde herkes birbirine soran gözlerle bakıyor: "Ne yiyeceğiz?" (Meydan Gazetesi sayı 36 - "Aklım Takıldı, Fikrim Takıldı; Ne Yiyeceğim? Kafam Karıştı!" - Özgür Erdoğan)

Yapılan tartışmalarda açlık kadar yer tutan bir başka konu da doğal, sağlıklı, güvenli, temiz, organik, adil gıda. "Şunu ye, bunu yeme" konseptli haberlere sıkça rastlıyoruz. Gıda reklamlarında "yerel tohumdan üretilmiştir, doğaldır, temizdir, sağlığınız için bunu için..." ibarelerine, marketlerdeki "organik gıda" reyollarından alışveriş yapmamızı salık veren açıklamalara...

"Yeşil devrim" denilen, yeryüzündeki açlığa çare olarak sunulan endüstriyel tarım kısa vadede gıda üretiminde ciddi bir artış sağlamışken, uzun vadede toprağın altındaki ve üstündeki her varlığın kirlenmesine ve yoksullaşmasına neden olmuştur. Formülü, gıdanın metalaşarak "ürün"e dönüştürülmesi; büyük ölçekli tarım alanları uğruna ormanların talan edilmesi; kimyasal böcek ilaçları ve kimyasal gübrelerle toprağın altının, üstünün ve gıdanın kirlenmesi; biyolojik çeşitliliğin hiçe sayılarak tep tip "ürün" yetiştirilmesi; yerel tohum yerine şirketlerin GDO tohumlarıyla daha fazla "ürün" elde edilmesinden oluşur. Tarımla uğraşan insanların uzun yıllar içinde biriktirdikleri -coğrafyadan coğrafyaya, kültürden kültüre değişiklik gösteren- adetler, bilgiler, alışkanlıkları ile yaptıkları geleneksel tarımın tamamen ortadan kaldırılmasına dayanır. Sistem için kâr, kâr, daha fazla kâr anlamına gelir. Bizimse bugün "Nasıl bi gıda?" sorusuna yoğunlaşmamızın temel sebeplerinden biridir.

Özellikle son yıllarda, ekoloji mücadelesi veren herkesin cevap aradığı bir sorudur bu. Çünkü piyasada "gıda" denilerek bize sunulan şeylerin sağlığımıza zararlı olduğu, bu gıda denilen şeylerin üretim süreçlerinin sömürüyle dolu olduğu, bu üretim süreçlerinin doğada geri dönülemez tahribatlara sebep olduğu, dağıtım süreçlerinin ranta, tüketim süreçlerinin adaletsizliklere dayalı olduğu, üretiminden tüketimine kadar her evrenin rant kapisına dönüştürüldüğü apaçık ortada.

Ortada olan bir şey daha var; bu durumun değiştirilmesi gerektiği! Bu meseleye dair yapılan çalışmalar, paneller, toplantılar, bu yıl içinde Boğaziçi Üniversitesi'nde gerçekleştirilen -bizim de Patika Ekoloji Kolektifi olarak katıldığımız- Gıda Çalıştayı gibi etkinlikler de bunun çabalarındandır. Gıda toplulukları ve kolektifleri, tarım ve tüketim kooperatiflerinin sayılarının gözle görülür biçimde artması da rastlantı değil.

Aranan cevap yaşamsal önem taşıyor ve cevap aranırken sıkça karşılaşılan kavramları değerlendirmek bu noktada önemli gözüküyor.

Sıkça rastladığımız yerel tohum denilirken kastedilen, laboratuvarlarda üretilen değil toprakta yaşamını sürdüren ve çoğalan, aralarından en iyilerinin seçilerek üretimin sürdürüldüğü tohumdur. İlaç ve kimyasal gübre kullanımına ihtiyaç duymaz; doğanın bütünüyle uyumludur.

Temiz gıdadan kastedilen, GDO'lu tohum değil yerel tohumun ekilmesiyle elde edilen gıda-

nın ilaçlanmamış, sebze meyve ve benzerlerinin (ömrünü uzatmak için) mumlanmamış, kuru bakliyat ve benzerlerinin (böceklenmesini ya da filizlenmesini engellemek için) ışınlanmamış; kırsacası tohumundan soframıza kadar kimyasala hiçbir şekilde bulanmamış olmasıdır. Bu tip gıdaların "doğal", "sağlıklı" ya da "güvenli" olarak nitelendirildiği de olur: Besin değerini kaybetmemiş; fiziksel, kimyasal ve mikrobiyolojik açıdan bozulmamış gıdadır.

Organik gıda ise, bunların küresel birkaç şirket tarafından test edilip sertifikalandırıldıktan sonra yüksek fiyata satılanıdır. Organik gıda, gıda sorununu mu çözüyor yoksa merkezi üretime yeni endüstriyel çözümler mi sunuyor? Kapitalizm için verimli bir sektör olarak bir şeyleri yeşile mi boyuyor? İyi düşünmek gerekiyor.

Adil gıdadan kastedilirse gıdanın üretiminde emeği olan üreticinin ve çalıştırdığı işçilerin emeklerinin karşılığını alabilmeleri, tüketicilerin o gıdayı satın alabilecek gücünün olması, üretici ile tüketici arasındaki aracılardan ortadan kalkması.

Sayamadığımız birçok kavram daha var. Bu kavramların her biri "iyi niyetli" olsa dahi "Nasıl bir gıda?" sorusunun cevabı için yeterli olmadığı yönünde kaygılar taşıyoruz. Yerel tohumdan domates üretmek için devasa ormanların yok edilmesi ne kadar ekolojik? Milyonlarca insan açken tonlarcası çürüyecek olan elmaların ilaçsız üretilmesi ne kadar doğal? Ucuza çalıştırılan ve sömürülen göçmen tarım işçilerinin kimyasal gübre kullanmadan ürettiği bulgur ne kadar temiz? Nohutları üreten tarım işçilerine eşit ücret veren "küçük üretici" büyük patron olmaya çalışan "küçük patron" değil mi ve bu durum ne kadar adil? O değil de tavuklar gezince sömürü ortadan kalıyor mu gerçekten?

Sosyal Ekolojik Gıda

Toplumsal/sosyal ekoloji düşüncesinin kurucusu, yazar Murray Bookchin 1995 yılında ekoloji hareketiyle bütünleştirilmeye çalışılan mistik, dinsel, ben-merkezli, insan düşmanı akımlarla tartışmaya ve devrimci bir ekoloji etiği geliştirmeye başladığı yıllarda, belki de bugün gıda üzerine düşündüğümüzde karşılaştığımız benzer bir durumla karşı karşıyaydı.

Ekoloji hareketi içerisinde, geçmişte tekrar yaşamak isteyen ve çözümün ancak bireyin ken-

dini toplumdaki uzaklaştırmasıyla gerçekleştirileceğini savunan yaklaşımlarda olduğu gibi tıpkı gıdanın yalnızca niteliğine odaklanan, insan faktörünün bütün olumsuzluğuyla doğa dışı bir varlığa indirildiği, "insan müdahalesinin" en aza indirgenmeye çalışıldığı temiz gıda da ekoloji hareketinin ve bu hareketin araçlarının sosyal niteliğinden koparılmaya çalışıldığı bir bakış açısını simgeliyor.

Sisteme karşı geliştirilen her refleksin, en küçük bir özgürleşme çabasının bile devrimci özünün boşaltılarak sistemin hava yastığı haline getirildiği; STK'lar, imza kampanyaları, devlet ve şirket anlaşmalarını kurtarıcı olarak gören liberal yeşil hareketlerde olduğu gibi, ilaçtan-gübrenden arındırılmış ancak kapitalizmin sömürsünden arındırılmamış organik endüstrisinin birbiriyle örtüştüğü bir gerçeklik içerisindeydi.

İnsanın doğayla bitmeyen bir savaş içerisinde olduğu, bu savaşı kazandığı ölçüde mutluluğa ulaşacağı fikrine saplanıp kalmış sosyalizm düşüncesine benzetebileceğimiz bir akım var bugün. Bütün çelişkilerin sınıfsal çelişkiye indirildiği; sosyal dönüşümün, gıdanın kendisini tartışmamızı görmezden gelme aracı olarak kullanılmasıyla ekolojik etiğin görmezden gelindiği adil gıdaya benzer bir hattan da tartışmalar yürütülüyor.

Bütün bunlara cevap olarak Bookchin, ekolojik uyumun sağlanabilmesi için yegane yolun nereden geçtiğini şu şekilde açıklıyordu: "Çok uzak bir ideal olmayan Anarşist toplum, ekolojik ilkelerin hayata geçebilmesi için ön koşuldur."

Gıdaya kapitalizm ve devletler eliyle yapılan saldırı oldukça bütünlüklü. Tohumundan toprağına ve suyuna; üretiminden tüketimine ve dağıtımına kadar canlı-cansız tüm varlıklara yönelik sömürü her alanda. Bu koşullarda, gıdamız için kullanacağımız kavramın da verdiğimiz mücadelenin de bütünlüklü olması gerektiğini düşünüyoruz.

Bir önceki başlıktaki kavramların her birinde sömürünün sadece tek bir biçimi göz önünde bulunduruluyor. Bu nedenle, gıda konusu tartışılırken kapitalizmin ve devletlerin sömürsünün her biçiminden uzak yeni bir gıda tanımına ihtiyaç duyuyoruz. Bookchin'in de yerinde bir şekilde belirttiği, ne yalnızca içeriğinin temizlenmesiyle ne şirketlerden arındırılmasıyla ne de üretim sürecinin dönüştürülmesiyle yetinilen; devletin ve kapitalizmin sömürsünden tamamen arındırılmış gıda için "Sosyal Ekolojik Gıda" kavramsallaştırması yerinde olur diyebilir miyiz?

Ekoloji ve Kapitalizmin Duyarlılık Yalanı

Brian Morris

Çeviri: Ahmet Soykarcı

Uzun zaman önce ekoloji kavramı, biyolog Paul Sears tarafından "yıkıcı bilim" olarak tanımlandı. Şüphesiz ki 1960'larda ekoloji sorunlarıyla ilgilenmeye başladığımda bana da ekoloji radikal bir hareket olarak geliyordu. Barry Commoner ve Murray Bookchin'in yazıları, yaklaşmakta olan ekolojik bir krizle karşı karşıya olduğumuzu ve bu krizin köklerinin sıkı sıkıya ekonomik bir sisteme, insanların refahını değil, sınırsız büyüme ve teknoloji yoluyla kârı amaçlayan ve hatta bunu kutsayan kapitalizme dayandığını ortaya koydu.

Nihayetinde hem Commoner hem Bookchin kapitalizmin sadece bizi değil gezegendeki tüm yaşam dokusunu yok ettiği konusunda hemkirdi. Kapitalizmin altında yatan "etik", gerçekten de doğanın teknolojik tahakkümüne yol açıyordu. Biyosferin kendinde hiçbir değer görmeyen bu etik için doğa,

sermaye tarafından sömürülecek bir kaynaktan başka bir şey değildi.

Otuz yıldan uzun bir süre önce Bookchin kapitalizmi, kar için "dünyanın yağmalanması" olarak tanımladı. Bookchin ileri görüşüyle Al Gore ve George Monbiot'tan uzun süre önce küresel ısınmanın yol açtığı sorunları; büyüyen karbondioksit baltayısının yıkıcı fırtınalara ve sonunda kutuplardaki buzulların erimesi ile su seviyesinin yükselmesine yol açacağını vurguluyordu.

Bookchin bunları "modern krizi" oluşturan diğer birçok ekolojik probleme ek olarak saydı: ormansızlaşma, kentleşme, endüstriyel tarımın etkisi, okyanusların kirlenmesi, toksik kimyasallar ve gıda katkı maddeleri ve vahşi yaşamın kasten tahribatı ve ardından gelen tür çeşitliliğinin azalması.

Bookchin'in yaptığı endüstriyel kapitalizmin ekolojik eleştirisi daha yakın bir zamanda, Joel Kovel'in -Bookchin'e referans vermemesi dışında mükemmel kitabı- "Doğanın Düşmanı"nda (2002) yeniden kabul görüyor. Buradaki düşman elbette küresel kapitalizm.

"Küresel ısınma", neo-liberal sağcı kanat dışında neredeyse herkes tarafından artık kesin olarak kabul edilip siyasi gündemlere alındı ve herkes gezegeni kurtarmak için yollar bulmaya bir şekilde razı edildi. Böylesi bir kibir akıllara durgunluk veriyor. İnsanlar gezegeni yok etmemeli; açgözlülüğe ve sömürüye dayalı bir ekonomik sistem aracılığıyla yapılan aslında dünyanın birçok yerini insanlar ve diğer yaşam biçimleri için neredeyse yaşanmaz hale getirmekten ibaret.

Bu nedenle "ekoloji" ve "yeşil" meselesi politik yelpazenin bir yanından öbür yanına bütün bireyler ve gruplar tarafından sahiplenildi. Neo-naziler bile anti-kapitalist olduklarını ve yeşil bakış açısını benimzediklerini iddia ediyorlar. Bu yüzden Shell, Nestle ve Coca Cola dahil olmak üzere çok uluslu şirketlerin büyük çoğunluğunun "yeşil" sahnesine zıplamasına ve coşkuyla hepimizden karbon salınım oranlarımızı azaltmamızı talep etmesine şaşırılmayacaksınız.

Peki tam olarak neler oluyor? Bence bu meselede dikkate değer dört "eğilim" var.

Birincisi kapitalist şirketlerin kamu imajlarını "yeşile boyama" süreçleri. Shell'in doğa tahribatına ilişkin korkunç geçmişine rağmen birkaç on yıldır dahil olduğuna benzer bir süreç. Bugünlerde ekolojik duyarlılığı ve "yeşil" referanslarını gururla duyurmayan bir uluslararası şirketi bulmak zor.

İkinci olarak artık bir çok insan ortada ekolojik bir kriz olduğunu kabul etse de bu krizin başına kapitalist ekonomi modeliyle ilişkisi olmadığına dair sürekli bir ikna çabası sürüyor. Derin ekolojistler uzunca süredir bütün bunların maneviyat (tinsellik) eksikliği, ya da çok fazla insan olması ya da insanların dünyadaki "uzaylılar" ya da istenmeyen "parazitler" olması yüzünden olduğu konusunda bize propaganda yapıyordu. Bu tür "mizantropik" (insanlık düşmanı) duygusalıklar uzun süre önce Bookchin tarafından eleştirilmişti. New Labour'un ekoloji konusundaki danışmanlarından biri olan Jonathan Porritt'e göre ihtiyacımız olan şey kapitalizmle maneviyat arasında uyumlu bir evlilikmiş. Tanrı korusun!

Kalkınma uzmanları ise ormansızlaşma gibi ekolojik sorunların faturasını mağdurları olan yoksul

köylülere kesiyor. Söylediklerine göre yoksul olmaları ve modern tarım tekniklerinden yoksun olmaları nedeniyle ormanları yok ediyorlar. Halbuki asıl suçlular kütük şirketleri, Vedanta ve Rio Tinto gibi maden işletmeleri ve artan et talebini besleyerek genişleyen çiftlik işletmeleri.

Kalkınma uzmanları uzun zaman önce "sürdürülebilir kalkınma" kavramını ortaya attı. Bunun doğanın korunması ile ilgisi yoktur; sadece "kalkınmayı" sürdürmekle, yani kapitalist büyüme ile ilgisi olabilir ancak.

Meseleyi bağlamından koparan şey, küresel ısınmanın ve diğer ekoloji sorunlarının büyümeyi ve karı hedefleyen ekonomik sistemle ilgisi olmadığı yönündeki düşünce biçimi: sorunun sadece bireysel "tüketicilerin" eylemlerinden kaynaklandığı yönündeki yanıltıcı görüş. Bu yüzden hepimiz dünyayı "kurtarmak" için elimizden geleni yapmaya zorlanıyoruz.

Üçüncüsü uluslararası şirketlerin bu takdire sayan çevre duyarlılığı şüphesiz, bunun şirketlere daha fazla kapitalist büyüme fırsatı ve daha da fazla kar sağlayan bir maske olması. Bu nedenle kırsalda geniş sahaları kaplayan endüstriyel rüzgar çiftlikleri, gıda üretimini azaltma pahasına artan biyoyakıt üretimi ve nükleer endüstrisinin dünyanın her yerine ihraç edilip genişlemesi, bu üç girişim de "karbon emisyonunu" azaltmanın ve dolayısıyla gezegeni kurtarmanın harika bir yolu olarak müjdelemiyor. Ama hangi sosyal ve ekolojik bedellerle? Bu girişimlerin hepsinin batı devletleri tarafından fazlasıyla mali destek sağlanan büyük şirketlerin elinde olması dikkat çekicidir.

Son olarak, aynı zamanda son yıllarda deneyimlediğimiz gibi, yeşil kapitalizm savunuculuğuna eşlik eden "küresel yönetim" konseptinin ortaya çıkması. Gezegenin muhafazasını yapmak için (bize söylenen) gezegeni gözlemek, hükümetlere ve uluslararası şirketlere gezegeni en iyi nasıl "kurtacağımızı" anlatmak için bolca koruma uzmanına, eko-teknokratlara ihtiyacımız var. Fakat Wolfgang Sachs'ın 1999'da yayımlanan "Planet Dialectics" (Gezegen Diyalektiği) kitabında savunduğu gibi gezegeni "kurtarmak" aslında sıradan insanların hayatına yeni bir dizi devlet müdahalesinin meşrulaştırılmasından daha fazlası değil.

Anarşistler bu dört eğilimin her birine eleştirel ve temkinli yaklaşmalıdır. Bu yüzden Kropotkin, Edward Carpenter ve Eliseé Reclus gibilerinin uzun süre önce önerdiği gibi komünizmle ekolojik duyarlılığı birleştiren bir proje geliştirmeye ihtiyacımız var.

Fişleri Çekme Zamanı

Andreas Malm
Çeviri: Burak Aktaş

Orjinali ve tam hali ROAR dergisinin iklim değişikliğini konu edindiği, ekoloji gündemli sayısında yayınlanan Fişleri Çekme Zamanı, iklim değişikliği tartışmalarında sıklıkla konu edilen fosil yakıtları ele alıyor. Daha önce fosil yakıtların iklim değişikliğine etkileri ve "geleneksel enerji kaynakları"nın kapitalizmle ilişkisini yazılarında konu edinen Andreas Malm'ın yazısını, iklim değişikliğini de dergimize taşıdığımız bu sayımızda yer vermek istedik.

İklim değişikliği tartışmalarında, özellikle fosil yakıtların kullanımının doğaya etkisi, meseleyi sadece anti kapitalist bir bakış açısıyla yorumlayanlar tarafından vurgulanmıyor. Tüm yenilenebilir enerji savunucularınca bu durum aslında eleştirilerin merkezi konumunda. Malm'ın fosil yakıt kullanımını kapitalizm karşıtı bir perspektifle değerlendirdiği yazısı, tam da bu noktada oldukça iyi veriler sunuyor. Ancak tekrar altını çizelim, tüm yenilenebilir enerji savunucuları Malm ile benzer bir kapitalizm karşıtı perspektifi taşıyor.

Aslında bu antikapitalist perspektiften uzak, yenilenebilir enerji savunusunun nereye denk düşüğünü anlamak gerekiyor. Kapitalizm içerisinde yenilenebilir enerji büyük bir sektör; daha doğrusu gittikçe büyüyen bir sektör. İklim değişikliği tartışmalarında özellikle bu bölümü akılda tutmak gerekiyor. Yenilenebilir enerji şirketlerinin lobi çalışmalarından uzak bir şekilde bu tartışmaları görmek gerekli. Evet, fosil yakıtların doğaya yönelik tahribatı oldukça açık, öte yandan yenilenebilir enerjinin şirketlerin kar stratejileri, merkezi ve büyük ölçekteki planlamalarıyla bu enerjinin de doğaya yönelik tahribatı azımsanamayacak kadar çok. En basitinden Karadeniz'de yapılan ve yapımı sürmekte olan HES'lerin etkisini göz önünde bulundurmak bu durumu anlamak için yeterli olacaktır.

Malm'ın geleneksel enerji yerine kullanılmasını savunduğu yenilenebilir enerji anlayışı hemfikir olmadığımız kısımların başında geliyor. Yenilenebilir enerji sektörünün, tüm enerji şirketlerinin yatırımlarını arttırdığı bir alan olduğu Malm tarafından da paylaşılıyor. Ancak BP ve Shell örneklerinde olduğu gibi, fosil yakıt şirketlerinin bu alandan yavaş yavaş çekilmesi örneği üzerinden Lauderdale Paraoksu'na ulaşıyor. "Değişim değeri" ne kadar düşükse sermaye ürünü pazara satmakta isteksiz davranacaktır! Hatta Malm, buradan "res communes" (kimseye ait olmayan, kolektif) şeylerin atıl bir şekilde duracağı yargısına varıyor.

Ancak fosil yakıt şirketlerinin, yenilenebilir

enerji piyasasından çekildiğini düşünmek belki erken bir yargı. Keza BP ve Shell örneklerinin dışında, Chevron ve ExxonMobil gibi şirketler yenilenebilir enerji sektörünün hala en önemli isimlerinden. Fitch Ratings'ın 2018 Nisan raporlarında, dünya genelindeki büyük petrol şirketlerinin yenilenebilir enerji yatırımlarının yükselişte olduğu açık bir şekilde görülüyor. Benzer şekilde, Statoil (Equinor) ve Eni gibi Avrupa'nın önde gelen petrol şirketleri de aynı sektöre yatırım yapmayı sürdürüyor.

Yani fosil yakıt şirketleri, yenilenebilir enerji sektörüne yaptıkları yatırımlarla dünyayı kurtarıyor. Belki de paradoks olan bu durumdur!

Yazıda, iklim değişikliğine çözüm olarak yükseltile alternatiflerden birisi olarak "planlama" ve "savaş ekonomisi planlamaları" geliyor. Devletin ve onun piyasaya yapacağı baskı üzerinden ekoloji için düzleme bekleyen anlayışın kaçırıldığı devlet ve kapitalizmin tarihsel süreç içerisindeki ayrılmaz varoluşu ve bu varoluşun neden olduğu tahribattır.

Malm, özellikle son kısımda ekolojik anlamıyla bir iyileşmenin gerçekleşmesi için servetin yok edilmesi gerekliliği, toplumsal güç ilişkilerinin (özellikle fosil yakıt şirketlerinin sahiplerinin bu ilişkideki pozisyonlarını açığa çıkararak) önündeki perdenin kaldırılmasını istiyor. Bu isteğin benzer şekilde, özellikle yenilenebilir enerji sektöründeki görünmez kısımların açığa çıkarılmasıyla tamamlanacağını düşünüyoruz.

Andreas Malm'ın fosil yakıt şirketleri ve kapitalizm arasındaki ilişkiyi farklı bir bakış açısıyla kaleme aldığı yazıyı, belirttiğimiz ve hemfikir olmadığımız kısımlarla birlikte, iklim değişikliği tartışmalarında farklı bir taraf olduğundan yayınlıyoruz. Bu tartışmalarda, fosil yakıt nasıl bir sektöre yenilenebilir enerjinin de bir sektör olduğunu gözden kaçırmamak önemli. Ekolojik uyumlu, devletsiz, kapitalist olmayan, merkezi olmayan ve doğrudan ihtiyaçlar kullanılacak yöntemlerle üretim ve tüketimi konuşmanın ve pratiklemenin dışında başka bir alternatif yok. Ve bu durum devletlerin ve şirketlerin imzalayacakları protokollerden daha elzem ve daha gerçekçi!

Okuyacağınız çeviride yazarın kullandığı kavramlar mümkün olduğu kadar aslına uygun, birebir karşılığıyla kullanılmaya gayret edilmiştir. "Flow", "akış" olarak çevrilmiştir. Konuyla ilgili diğer dillerde araştırma ve okuma yapacak insanlar bu sayede daha rahat bir okuma yapabileceklerdir ümidiyle.

Sermaye, fosil ekonomisinden çıkışa yol göstermeyecek. Sadece hareketlerin hareketi, az kalan zamanda düşmandan daha büyük bir sosyal güç toplayabilir.

Fişleri Çekme Zamanı

Şimdi en iyi umudumuz, akışa hemen geri dönmek. CO2 emisyonlarının sifıra yaklaştırılması gerekiyor: Herhangi bir emisyon üretmeyen bazı enerjiler dünyayı muazzam bir şekilde ısıtıyor. Güneş, bir saatte insanların bir yılda tükettiğinden daha fazla enerji üretiyor. Başka bir ifadeyle, dünyanın güneş ışığını yakalama oranı, insanların şu an yararlandığından 10000 kat daha fazladır – elbette bu tamamen teorik bir potansiyel, bu potansiyele ulaşamayan coğrafi bölgeleri çıkarsak bile, ortadaki güneş enerjisi akışı fosil yakıt stoğunun yıllık tüketiminden bin kat daha fazladır.

Sadece rüzgarın enerji akışı bile bütün dünyaya güç verebilir. Doğrudan güneş ısınımının muazzam kapasitesi gibi bir enerjiye sahip değildir, ancak teknik olarak mevcut tedarikin ve mevcut enerji talebinin bir ile yirmi dört katı arasında bir enerji barındırıyor tahmin edilmektedir.

Diğer yenilenebilir enerjiler -jeotermal, gelgit, dalga ve su- önemli katkılarda bulunabilir belki, ancak güneş ve rüzgâr vaatlerinin gerisinde kalmaktadırlar. Fosil ekonomisinden önce enerji ihtiyaçlarını su karşılayabiliyorsa, fosilin sonrasında da güneş ve rüzgar bunu pekala yapabilir.

Akışa Geçiş

Akışa (Güneşten kaynaklanan ve biyosferden akan tüm enerji sistemlerine) geçiş en hızlı şekilde nasıl sağlanabilir? Bugüne kadarki en kapsamlı çalışmada, Amerikalı araştırmacılar Mark Z. Jacobson ve Mark A. Delucchi tarafından yapılmıştır. Bu araştırmada 2030 yılına kadar tüm yeni enerjilerin rüzgar, güneş, jeotermal, gelgit ve hidroelektrik tesislerinden elde edilebileceği öne sürülüyor. Böylece ihtiyaçlarına yönelik üretim yeteneklerini yeniden yönlendiren dünya, bir daha kömür yakıtlı -hatta nükleer- enerji santrali, gazhane, içten yanmalı motor veya benzin istasyonu inşa etmek zorunda kalmayabilir.

Günümüz dünyasında, akışın kullanımı her yıl üssel olarak artan bir patlamaya sahip, rüzgar ve güneş enerjisi kullanımı her geçen gün katlanarak artıyor. Finansal krize rağmen, küresel rüzgar enerjisi kapasitesi 2009 yılında yüzde 32 oranında artmış; Fotovoltaikler içinse -güneş panelleri olarak da

bilinir- bu rakam %53'e ulaştı. ABD'de Nisan 2014'e kadarki on sekiz ayda, önceki otuz yıldan daha fazla güneş enerjisi kullanılmaya başlandı; 2013'te, Massachusetts ve Vermont'taki elektriğin yüzde 100'ü güneşten gelirken, Çin herhangi bir ülkenin bir yılda kurduğundan daha fazla güneş paneli kurdu.

Yine de akış fosil kovanında bir damla su olarak kaldı ve emisyon patlamasını azaltan hiç bir etki gösteremedi. 1990 ile 2008 arasında -ilk dört IPCC raporundan- dünya ekonomisinde yenilenebilir enerjiden 57 kat daha fazla fosil enerjisi dolaşıma girdi; 2008 yılına kadar rüzgar temel enerji arzının %1.1'lik bir değeri, güneş paneli ise mikroskobik bir değer olan yüzde 0.06'sını karşıladı; hidroelektrik santralleri saymazsak, yenilenebilir elektriğin sadece yüzde 3'ünü oluşturdu. 2013 yılında dünya ekonomisine en fazla kömürden elde edilen enerji girmiştir. Bu nasıl olabilir? Neden insanlık, fosil ekonomisinden çıkıp da yaşamı temel alan bir akış enerjisine geçmeye canla başla çalışmıyor? İnsanlığın yolunu hangi engeller kapatıyor?

Buradaki asıl sebep fiyat: Fosil yakıtlar hala daha ucuzdur. Ve aslında, milenyumun ilk 10 yılında, yenilenebilir kaynaklar halen geleneksel enerji kaynaklarından daha fazla maliyetlidir. Ancak aradaki fark hızla azaldı. ABD'nin pek çok yerinde, kıyı rüzgarı enerjisi maaliyeti ile fosil enerji maliyeti zaten kafa kafayaydı, ayrıca türbinlerin fiyatı son otuz yıl içinde yılda yüzde 5 oranında düştü. Güneş panellerinde ise maliyetler rüzgar enerjisine göre iki kat düşüş yaşadı. 2014 yılında, sadece üç yılda içerisindeki %60'lık bir düşüşün ardından, güneş panelleri 1975'te inşa edilenlerin sadece yüzde birine mal oldu. Yenilenebilir enerjileri herhangi bir sübvansiyon desteği olmadan "şebeke paritesine" (maliyetlerin geleneksel enerjilerle eşlendiği veya onların maliyetinden daha düşük olduğunu belirten terim) ulaştırmışlardır. Devletin fosil enerjiye gösterdiği sübvansiyonlar olmasaydı -2013'te yenilenebilir enerji kaynaklarından altı kat daha büyüktü ve hiçbir düşüş belirtisi göstermedi- güneş ve rüzgar göreceli olarak daha düşük fiyatlara sahip olmuş olablirdi. Fosil yakıtların piyasa fiyatına iklim değişikliği, hava kirliliği, ölümcül kazalar ve diğer "dışsallıklar" dahil edilseydi, fiyatlarının yenilenebilir enerji fiyatları karşısında hiçbir şansı olmazdı.

Akışın fiyatlarındaki süregelen düşüş, onun tabiatının bir işlevidir: yakıt (güneş,rüzgar vs..) zaten oradadır. Maliyet değerine sahip olan tek şey, yakıtın enerjisini yakalama, dönüştürme ve depolama teknolojisidir; tüm teknolojiler gibi, o da ölçek ekonomisine tabidir: seri üretim, panellerin ve türbinlerin maliyetlerini düşürür. Güneş paneli tesisle-

rinin kümülatif hacmi iki katına çıktığında, piyasa fiyatları kabaca %20 azaldı.

Dahası, performansı arttırmak ve maliyetleri düşürmek için sayısız potansiyel var. İklim tartışmasının belki de iyimserlik ve ütopyacılıkla harmanlanmış tek tartışma konusunda uzmanlar, hem güneş enerjisinin hem de rüzgârın 2025'ten bir süre önce fosil yakıtlardan daha ucuz olacağını tahmin ediyorlar. Kömür, petrol ve doğalgazın yenilenebilir enerji seçeneklerinden daha pahalı olması sebebiyle tercih edilmeyeceği ve "toprakta kalacağı" söyleniyor.

Şirketlerin İştahlarını Kapatın Sorunlar

Düşen fiyatların güneş ve rüzgârın kusursuz nimetler olmasından kaynaklandığını düşünmek normaldir. Ne yazık ki, durum o kadar da net değil.

Yirmi birinci yüzyılın başlarında, güneş enerjisi endüstrisindeki en büyük iki oyuncusu, her ikisi de yeni keşfettikleri değerleri büyük reklam ve pazarlama etkisi için kullanan BP ve Shell'di, BP kendini "Beyond Petroleum" olarak tanıtıyor ve Shell ise aynı zamanda iki sayfalık "yeni bir enerji geleceğine" olan inanç konulu broşürler hazırlıyordu. Bir süredir, bu petrol devleri aynı zamanda dünyanın en büyük ikinci ve dördüncü güneş paneli üreticileriydi, görünüşe göre "nemli" kaynaklarını sektöre sokmaya kararlıydılar.

Ancak 2006 yılında, Shell güneş iştirakini sattı. 2008'de, dünyanın en büyük açık deniz rüzgâr çiftliği olması planlanan Londra Array'den çekildi ve ertesi yıl şirket sektörden tamamen çıkışını açıkladı: Güneşe veya rüzgâra daha fazla yatırım yapılmayacaktı. Neden? "Portföyümüzdeki diğer yatırımlarla - petrol ve doğal gaz- rekabet etmek için mücadele etmeye devam ediyorlar" dedi sözcü Linda Cook. BP panel fabrikalarını kademeli olarak kapattı ve 2011'de güneşten "para kazanmadığını" söyledi. İki yıl sonra, Shell'in öncülüğünü takip etti: "Güneş enerjisinde havlu attık. Bunun sebebi güneş enerjisinin uygulanabilir bir enerji kaynağı olmaması değil, ancak 35 yıl boyunca çalıştık ve gerçekten hiçbir zaman para kazanmadık" dedi CEO Bob Dudley. Şirketin ABD rüzgâr enerjisi sektöründeki varlıklarını önlem amaçlı olarak satmaya devam edeceklerdi.

Daha detaylı olarak konuşursak, her iki şirket de sektörden çekilişlerini güneş panellerdeki fiyat düşüşlerine bağladı. Yakıtı çıkarıp piyasaya satamadıkları için, kendiliğinden genişleyen değere uygun tek şey teknolojiyi üretmek olacaktı; kar marjları

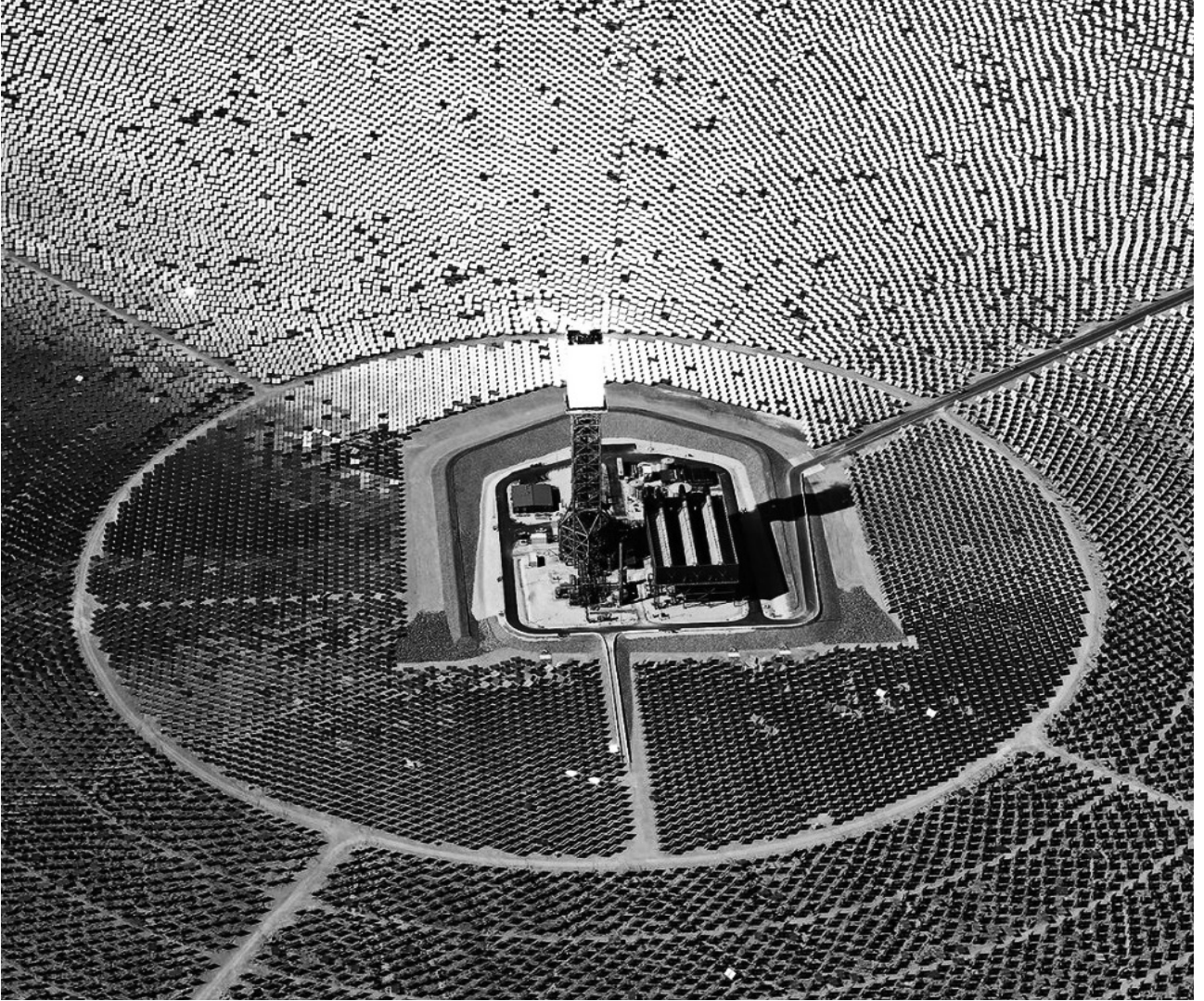
ise her geçen yıl daha da daraldı, temelde yaptıkları işte -petrol- karşılığı bulunmayan bir durumdu. BP Alternative Energy'nin eski bir stratejisti "BP güneş enerjisini karlı hale getiremedi. Sanayiye ayak duramadılar ve gereken sermaye tahsisatını beğenmediler. Petrol varili başına 100 dolar olduğunda, kurul kazançlarını maksimize etmek için yaptıkları temel işe odaklanmak istiyor" dedi. Kararın arkasındaki sebep olarak şunu belirtti: "Kar amaçlı bir işteyenseniz; istikarlı ve yüksek fiyat, düşüş eğiliminde olan düşük fiyattan daha iyidir".

Solar Shell'deki eski bir yönetici: "Petrol piyasasında, fiyatlar döngüsel olarak artar. Güneş enerjisinde ise fiyat sadece bir yoldan gidiyor -aşağı-". "Petrol şirketleri otuz yıl boyunca çalışması gereken tesislere yatırım yaparlar, bir güneş enerjisi üretim tesisine yapılan yatırım beş yıldan önce rekabet edebilecek bir seviyeye ulaşmıyor. Bu da petrol şirketlerinin bu alandaki çalışma coşkusunu öldürüyor."

Akış enerjisinin ucuzdan çok daha ucuza doğru yola çıktığını düşünüp bu işten vazgeçenler sadece kökleşmiş petrol şirketleri değildir. 2012 yılında Siemens, fiyatlardan dolayı güneş enerjisi yatırımlarını bitireceğini söyledi; Bosch da aynı yöne doğru gidiyor; Almanya'da halka açık ilk güneş enerjisi şirketi olan Solon iflas etti. Daha çok bilinen bir iflas ise, Çin'deki panel üreticilerinden gelen rekabete dayanamayan Kaliforniya güneş enerjisi şirketi Solyndra'nın iflasıydı: Çinli üreticiler ilk önce Alman pazarı, ardından mali kriz sonrasında devlet kredileri tarafından teşvik edildi. Seri üretime dahil olmayan Çin panel fabrikaları gerekenden fazla kapasite geliştirdi. Bu, şimdiye dek hiç olmadığı kadar güneş enerjisine ihtiyaç duyan bir tür -İnsan- için başka bir nimet olarak görülecektir, ancak bu durum endüstriyi sarstı, bir dizi iflasa yol açtı -Çin'de de dahil olmak üzere, sektördeki ana şirketlerden birinin iflasına yol açtı- AB'yi ithalat vergileri uygulamaya iten bu durum bütün çevrelerden kapitalistlerin "iştahını" kaçırdı.

2011'deki zirvesinden 2013 yılına kadar, yenilenebilir enerji küresel yatırımları yüzde 23 oranında düştü. Avrupa'da bu rakam çarpıcı bir şekilde yüzde 44 oldu. Güneş enerjisi sert bir düşüş yaşadı; rüzgâr enerjisi ise daha esnek olduğunu kanıtladı; risk sermayesi ve özel sermaye, çok düşük kar marjlarından kendilerini kurtardı, sektördeki katılım 2005'teki seviyelere geriledi. Devletin harcaması için olmasaydı -hala artıyor ancak çok düşük seviyede- bu gerileme daha da derin olacaktı.

Güneş paneli ve türbinlerin fiyatları çok daha

hızlı bir şekilde düştüğü için bu yıllarda kurulu kapasitenin artmakta olduğunu görüldü. Ancak bu durum Bloomberg Yeni Enerji Finansmanı gibi önemli bir aktör için sadece bir teselli idi: "Yatırımdaki düşüş sanayi ve yatırımcıların, finansörlerin enerji sisteminin dekarbonizasyonuna olan dolar taahhütlerini artırmalarını umut edenler, için hayal kırıklığı yarattı". Başka bir deyişle, sermaye, çoğu kişinin beklediği gibi akışa yönelmedi. Bu durum büyük çoğunlukla, akış enerjisine yapılacak yatırımların ve karşılığında alınacak sosyal kazançların -iklim değişikliğinin yavaşlaması- arasındaki uçurumun gitgide derinleşmesinden kaynaklanıyordu.

Lauderdale Paradoksu'nun Üstesinden Gelmek

Bu trendlerin devam edip etmeyeceğini söylemek için henüz çok erken, ancak burada "Lauder-

dale paradoksunun" bir versiyonunun dış hatlarını belirtiyoruz: Bir ürünün ışık ya da hava gibi bir yaşam zorunluluğuna bağlı olan "değişim değeri" ne kadar düşükse, sermaye bu ürünü pazara sunmakta o kadar isteksiz davranacaktır. Akıştan çıkan enerji fiyatı, yakıtın sıfır maliyetine ne kadar yaklaşırsa, kar yapma olasılığı o kadar az ve özel yatırımlar o kadar yetersiz olacaktır. Eğer bu doğruysa, kapitalist mülkiyet ilişkileri temelinde güneş ve rüzgâr enerjisi potansiyelinin gerçekleşmesi, bir noktada girişimde bulunanın kendi kendine zarar veren başka bir şeye dönüşecektir.

Akışın zaman-mekansal profili, fosil sermayesinin ilkel birikimi kadar kazançlı olan hiçbir şeye izin vermez. Akış ayrı bir odaya gizlenmediğinden, birinin toplayacağı bir meyve gibi doğada durduğundan, üretiminde elde edilecek çok az maddi kazanç

vardır - enerji kaynağının konumu ile tüketicilerinki arasında sermaye ile emek arasındaki uçurumun yeniden üretilebildiği bir boşluk yoktur. Özetlemek gerekirse res communes (kimseye ait olmayan ve herkesin kullanabileceği şeyler) atıl bir şekilde durmaktadır. Bu geçiş (fosilden akışa geçiş) Catch-22 hikayesindeki "soğuktan ölme" gibi görülmektedir (veya sıklıkla belirtildiği gibi bir kurtuluş olarak adlandıracaktır). Bu durumdan kurtulmayı başarısak ilişkilerin, somut profil ya da akışın komünist eğilimi doğrultusunda daha toplumsal bir yönde ilerlemesi gerekiyor gibi görünüyör.

Blackstone'a göre su, ışık ve hava, "res communes"ler hâlâ "sürekli hareket halinde ve durmaksızın bir değişim içerisindedir" veya bir Fransız hukuk bilgininin sözleriyle "belirsiz ve kaçak bir niteliktedir". Ancak ve ancak bugüne uzak bir planlama ve koordinasyon şartlarında bu "şeyleri" kullanabilmek teknik olarak yapılabilir duruyör.

Burada akılda tutulması gereken ilk şey, herhangi bir büyük geçişin normalin dışında bir ölçekte yatırım gerektirmesidir. Uzun vadede daha ucuz elektrik üretebilse de akışı yoğunlaştırmaya yönelik teknolojiler ancak yüksek başlangıç maliyetleriyle hayata geçirilebilir. Rakamlar havada uçuyor -Uluslararası Enerji Ajansı (IEA), dünyanın yenilenebilir enerjilere geçmek için 2050 yılına kadar yılda 1 trilyon dolar harcaması gerektiğini söylüyor- ihtiyaç duyulan yatırımların muazzam olduğu ve sermayenin bu fikre ısınmadığı ise çok açık: 2012 yılındaki toplam harcama, IEA'nın öngördüğü seviyenin üçte biri kadardır. Kararlar özel aktörlerin eline bırakılırsa, tüm göstergeler çok az şeyin, çok geç gerçekleşeceği yönünde.

Bunun sebebi tabii ki dünyanın finans oyuncularının emrinde yeterli kaynağın olmaması değil, yüzlerce trilyon dolarları var. Ya da projelerin riskinden dolayı oyuna dahil olmak istememeleri değil, bütün servetleriyle dünyanın en tehlikeli bahislerini oynamaya hazırlar. Bunun sebebi, İsveçli araştırmacılar Robin ve Staffan Jacobsson'un iddiasına göre, finansallaşmanın dinamiklerinin, bir geçiş sürecinin özel yatırımcılar için tamamen elverişsiz hale gelmesidir; bu dinamikler onları bir güneş enerjisi şebekesi yada rüzgar türbinleri tarlası kurmaktansa anlık kar peşinde koşmaya itiyor. Ortalama hisse senetlerinin sadece yirmi iki saniyede satıldığı bir durumda, niçin akıştan gelecek olan düşük maddi değer için uzun süreli projelerin altına imza atsinlar ki?

Planlamanın Kaçınılmazlığı

Tek başına devletler yatırımları üstlenmeye

uygunsa, yalnızca devletler ve diğer kamu otoriteleri -belediyeler gibi- yürütme kararlarını alabilir. Ancak Naomi Klein'in ayrıntılı olarak belirttiği gibi, neoliberalizmin tüm mantığı geçişin temel şartlarına aykırıdır: Neoliberalizmde yatırım için devlet kaynakları yerine halkın cebinden daha fazlası alınır; devlet müdahalesinin tam tersidir, devletler sistematik olarak piyasaları serbest bırakır ve sektörlerden bir bir vazgeçip onları özel kişilere devreder. Neoliberal tenvim altındaki hükümetler gibi, küresel ısınmanın büyüklüğünün farkına varan ve bu konuda kritik değişiklikler için çağrı yapan bilim insanları da kendi kendini yönetebilen (liberal) piyasaya müdahale etmenin -iklim geçiciliğinin kilit noktalarından biri - "epik bir tarihsel kötü zamanlama olgusu" olduğu fikrine teslim olmuşlardı.

Bu görüşler daha az radikal düşünürler tarafından paylaşılmaktadır. Yenilenebilir enerjilere yönelik bir U dönüşü, yalnızca Jacobson ve Delucchi'nin "sınırlandırılmış" sözleriyle "geleneksel ekonomik teşviklerin ötesindeki uyumlu sosyal ve politik çabalar" yoluyla gerçekleştirilebilir. Komünist sempatisi ile neredeyse hiç suçlanmayan Anthony Giddens bile, devletin "küresel ısınma üzerinde ciddi bir etki yapılacaksa çağrılması gereken" güçlerinin olduğunu belirtiyor. Ekonomilerimizi hâkim olan paradigmanın izin verdiğinden çok daha derin kesmek zorundayız ve iklim değişikliğinin sinyal-zaman- boyutu tam olarak algılandıktan sonra bu kesik daha da derinleşmelidir. Atmosfere ne kadar çok CO2 salınırsa, küresel ısınmayı sınırlamak için kapsam da o kadar küçük kalır.

Ancak, emisyonlar elbette hızlı bir şekilde artıyor; Mevcut tahminler, yirmi birinci yüzyılın ikinci on yılı boyunca yüzde 3'lük bir büyümenin devam ettiğini göstermektedir. Manevra savaşı için kullanılacak çok dar bir alana sahibiz. En sonki bilimsel fikir birliğine göre, küresel emisyonların 2020'den önce zirve yapması ve ardından yılda en az yüzde 3 oranında düşmesi bekleniyor- şu anki artış hızlarında- patlama her zamanki gibi tamamen boş çıktı ve işler "eskisi gibi" gitmeye devam ediyor. Peki ya bahsedilen Zirve 2020'den sonra, belki de on veya yirmi yıl sonra gerçekleşirse? Bu durumda, herhangi biri hala 2 dereceyi hedef almaya cesaret ederse, emisyonların daha da vahşice kesilmesi gerekecektir. İklim değişikliğinin yıkıcı, değişmez aritmetiği budur.

Savaş Ekonomisine Doğru?

Eğer küresel emisyonlar yılda %3 oranında daralacaksa, zengin ulusların gelişmekte olan ülkelere yer açmak için %5-10 veya daha da fazla oran-

da daralması gerekebilir. Etki azaltma senaryoları konusunda uzman olan Kevin Anderson'a göre, insanlık emisyonlar 2045'ten önce sifıra düşerse 2 derecenin altında kalma şansını elinde tutabilir, ancak daha sonra "uçmak, araba kullanmak, evlerimizi ısıtmak, cihazlarımızı kullanmak, temelde yaptığımız her şey, sıfır karbonla olmak zorundadır - ve not, sıfır karbon sıfır karbon demektir."

Anderson açıkça ifade ediyor: piyasa bunu yapamıyor. "Geleneksel piyasa ekonomisi, küçük (marjinal) değişiklikleri anlayabiliyor ve bu değişiklikleri yapmaya öncülük edebiliyor. Ancak iklim değişikliği ile küçük değişikliklerden bahsetmiyoruz; standart piyasa teorisi dünyanın dışında, çok büyük değişikliklerin olduğu bir dünyayla uğraşıyoruz. " Peki ya Alternatif? Anderson ve meslektaşları Alice Bows "Planlı ekonomik durgunluk" iddiasındalar. Yüksek sesle söylemiyorlar, ancak planlı bir ekonomik durgunluk elbette nesnel olarak sermayeye karşı bir savaş olacaktır.

Popüler bir benzetme, İkinci Dünya Savaşı'dır. Şimdiye kadar iklim politikaları hakkında en açık görüşlü makalelerden birinde, Avustralyalı araştırmacılar Laurence L. Delina ve Mark Diesendorf, iklim değişikliğinin hızlı bir şekilde azaltılması için bir model olarak savaş zamanı mobilizasyonunu bir örnek ortaya koydu. Pearl Harbor'dan sonra muazzam bir savunma bütçesi toplayan Amerikan devleti, uçaklardan cephaneye kadar her şeyin üretimini planladı ve uyguladı. Hükümetin yürütme organı, ulusun kaynaklarını yönetti, emeği, talep edilen mülkleri, imalatçıları sözleşmeleri kabul etmeye zorladı, bazı malların üretimini feshetti - özellikle de şahsi arabalar- ve kısacası ekonomiyi tek amaç için harekete geçirdi: düşmanı yenmek. Görev, emisyonları yılda yaklaşık %10 oranında azaltmak olduğunda, "Düşük Karbonlu Geleceğe Geçiş İçin Özel Bir Bakanlık" kapsamında ekonomik karar alma gücünün benzer bir merkezleşmesinden daha azına ihtiyacı yoktur. Olağanüstü ayrıcalıklar göz önüne alındığında, bakanlığın fon toplayacağı, emeğin yönlendirileceği, ARGE'yi hızlandıracağı, hisse senedine dayalı sabit sermaye getireceği, otobüslerden CSP(Yek-odaklı güneş enerjisi santralleri) aynalarına kadar her şeyin seri üretimini organize edeceği ve akışın tam güçlerini kullanacağı belirtildi.

Ancak, İkinci Dünya Savaşı benzetmesinin de sınırları vardır. Büyük işletmelerin savaşa girmekten kaybedecekleri çok az şey vardı. Akıma hemen şu anda geçiş, fosil sermayesinin çıkarlarına karşı çıkan güçler tarafından empoze edilmek zorundadır: ortada bunu talep eden bir kitle hareketi yoksa "hükümetlerin hayati tehlike oluşturan iklim felak-

ketleri meydana geldiğinde bile acil durum hafifletmesi yapacağı öngörülüyor." Bazı aktörler için, planlı bir ekonomi mutlak bir suistimaldir. Bu fikirle savaşacaklar ve sonunda su baskını veya kuraklık gelecek.

El Frenini Çekmek

Naomi Klein'a göre: "Biz sıkışıp kaldık, çünkü bize felaketi önleme şansını verecek olan en iyi eylemler -büyük çoğunluğun yararına olacak- elit bir azınlığı son derece tehdit ediyor". Bu noktadan bakıldığında iklim değişikliği; iki yüzyıllık fosil sermayesinin altında yatan sosyal güç ilişkilerinin perdesinin kaldırılmasıyla servetlerinin yok edilmesi anlamına gelir. Bu da yunanca apokalyptin (kıyamet) kelimesinin tam anlamıyla karşılığıdır. Gerçek, uzun zamandır saklandı; günümüz, uzun zamandır neler olup bittiğinin anlamını ortaya çıkarıyor. Walter Benjamin'in Tarih Meleğinde (Angelus Novus) geçtiği gibi "bize bir olaylar zinciri gibi görünenleri, o tek bir felaket olarak görür, yıkıntıları durmadan üst üste yığıp ayaklarının önüne fırlatan bir felaket." Theodor Adorno -"normallik ölümdür"- aynı fikirde-ler, korkunun sonsuzluğu "yeni formlarının her birinin eskisini abarttığı gerçeğini" gösterdiğini vurguluyor. Sabit olan, çekilen ıstırapın boyutu değildir, cehenneme doğru ilerleyişidir: bu da, uzlaşmazlıkların yoğunlaştırılması tezinin anlamıdır".

En başından itibaren, en küçük ölçekte -sıcak fabrikada, dumanlı caddede, patlayıcı madde yüklü madende- bir düzen ortaya çıktı -bazıları ilerleme olarak adlandırdığımız fırtınadan uzaklaştı, bazıları ise servetlerine servet kattı- daha sonra bu düzen büyüdü ta ki iklim bilimcileri bunu bir bütün olarak kendiliğinden benzer bir fırtınanın yayıldığı biyosferde keşfedinceye kadar. İklim değişikliğinin her etkisi, şimdiye kadar gizlenmiş geçmişin bir kısmını ortaya çıkarır.

Neden kaybedilmiş bir davaya girilir? Şüpheler iklim değişikliğine karşı mücadeleyi sorgulayabilir. Fakat bir yenilgi konumundan savaşmak yeni bir şey değil: küresel ısınmanın kendisi kaybedilmiş davaların bir toplamıdır. Komünar ve Luddistler ve makine kırıcılar ve sayısız diğer kaybolan meydan okuyucular, geçmişin en son tezahürü olma iddiasıyla "tehlike anını" aşırı ve eşi benzeri görülmemiş bir şekilde yeniden düşünmemizi tavsiye ediyor. Veya Benjamin'in olağanüstü vizyoner sözleriyle: "Geçmişte umut kıvılcımını yakabilecek tek tarihçi, ölümlerin bile muzaffer olursa düşmandan korunamayacağına kesin olarak ikna olmuş kişidir. Ve bu düşman hiçbir zaman muzaffer olmayan vazgeçmedi".

Karadeniz’de Ekolojik Toplum Tahayyülü

İsmail Akyıldız

Öyle görünüyor ki Antroposen (İnsan Ege- men) Çağı’nda insan, gezegenin ve kendi yaşamının zorunlu koşullarını tahrip etmekten kendini alıkoyamıyor; bu konuda tam anlamıyla aciz durumda.

Peter F. Drucker “On dokuzuncu yüzyıla kadar hiç sona ermeyen zorlu görev, insan soyunun ve çevresinin doğal etkenlere karşı korunmasıydı. Ama bu yüzyılda yeni bir ihtiyaç doğmuştur: Doğayı, insana karşı korumak.” derken bu duruma atıfta bulunuyordu. 18. yüzyılda gerçekleşen endüstri devrimi sonrasında yeryüzünün tam tekmil insan iradesi ve eyleminin boyunduruğu altına girdiği görülüyor. Doğa artık insana tabi ve onun tarafından istismar edilir olmanın ötesinde, doğadaki varlıkların kaderi insana teslim edilmiş durumda! Bu çağa Antroposen Çağı deniliyor.

Mayıs 2019’da yayınlanan bir BM raporuna göre, 1 milyon bitki ve hayvan türünün yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olduğu belirtiliyor. Biyoçeşitliliğin azalmasının birkaç yıl içerisinde daha da artacağı yine açıklanan raporda geçen verilerden. Gezegenin kaderini elinde bulunduran insan türünün karnesi pek iç açıcı görünmüyor.

Lazlar ve Hemşinliler gibi Karadeniz’de varlıklarını bugüne kadar sürdürmeyi başarmış olan top-

luluklar bu resmin neresinde durmaktadır acaba?

Bugün, Karadenizliler için -diğer bazı topluluklar gibi- ekolojinin konusu ve gündemi kısaca şudur: Karadeniz’i Karadeniz yapan coğrafya, dil, kültür, yaşam tarzları, geçimlik tarım, gor/imece/ dayanışma kültürü, gelenekler, doğal, tarihi ve estetik varlıklar daha önce hiç olmadığı kadar tehlike altında! Karadenizlilerin taşımakla yükümlü oldukları daha ağır bir sorumluluk varsa bu, kaybetmekte oldukları değerlerin -diğer bazı topluluklara kıyasla- daha büyük olmasından kaynaklandığı söylenebilir.

Kavgacı ve Vahşi Özgürlük

Dağ dağdır. Yani bir engeldir. Aynı zamanda bir sığınak ve özgür insanlar ülkesidir. Ortaçağ Akdeniz’inde (Karadeniz bir iç deniz olarak Akdeniz’e dahildir) dağ askerler ve korsanlar için bir sığınaktır. Bazen sığınak nihai bir yerleşim yeri haline gelmektedir. Orta çağ düzeni, dağlık bölgelerin çoğunu zincir halkalarının içine alamamıştır. Eğer oralara ulaşabildiyse bu çok yetersiz olmuştur. Dağ, insanların tecridinden sorumluydu ve kendine yaslanmak zorunda idi. İmparatorlara tabi olmayan birey ve toplulukların dağlık bölgelerde oturduğu bilinmektedir. Dolayısıyla ortaçağ “adalet” fikrinin şekillendiremediği nüfus daima dağlardadır. “Uygurluk” dağlık

bölgelerde gelişebilecek güvenli bir ortam bulamamıştır. Bu yüksekliklerde derin kökleri olan toprak soyluluğu da yoktur. Bu çetin yerler her zaman özgürlüğün sığınağı olmuştur. Dağ özgürlüklerin, demokrasilerin, köylü cumhuriyetlerinin sığınağıdır. Ve fakat burada özgürlük "kavgacı ve vahşi" bir şekilde fıskırmıştır: "Kanunu kendim yaparım ve bana gerekeni alırım!"

Yol "Şebekesi"

Karadeniz sahilinde Trabzon'dan doğuya doğru ilerledikçe, yüksek dağ zirveleri "kara üzerinde bir ada" şeklini alır ve Anadolu'nun geriye kalan bölgelerinden ayrılır. Doğu kesimindeki kıyı şeridi, Anadolu'nun daha yeşil bir örneğinden çok bambaşka bir dünya gibi görünür. Kuzey ve Güney'deki akarsular ve dereler bütün Doğu bölgesini birbirinden yeşil yamaçlar ve derelerle ayrılan yan yana vadi sistemlerine böler. Fernand Braudel, "Eğer dağ kantonu yeteri kadar yüksekteyse, anayollar da yeteri kadar uzaktaysa her şey muhafaza edilebilmektedir. Bu durum ancak yol şebekesinin yaygınlaşması ile nadir hale gelmiştir. Her biri ayrı özerk bir dünya oluşturmak zorunda kalan geçit vermez dağlar artık yollara açılmakta, ovanın uzantısı haline gelmektedir. Bu yollarda Roma lejyonerlerini, İspanya kralı tercioslarını, kilise de misyonerlerini hareket ettirmektedir. Böylece büyük tarihin getirdiği yükleri ve aynı zamanda kazançları reddeden dağ yüksekliklerin insanlığını aşağıdakilerin insanlığına karıştırılmasına tanık olmaktadır" demiştir(1). Baron De Tott anılarında (1784) Suriye kıyılarına gezerken Osmanlı nüfuzunun dağlara doğru etkisini yitirdiğini gözlemlemiştir; "Durziler, Mutuailer, Kürtler Lübnan

dağlarının efendileri olarak" bağımsızlıklarını sürekli koruduklarını ifade etmiştir. Yolların, dağ eteklerinin, kent ve ovaların efendisi olan Osmanlılar için yalnızca Akdeniz'de değil Balkanlar'da da benzer bir durum söz konusuydu. "Kara üzerinde bir adada" yaşayan Hemşinlilerin kaderini Akdeniz dünyasıyla ortaklaştıran da öncelikle bu coğrafyadır. 15. yüzyıla kadar Hemşin tarihi hakkında fazla bilgiye sahip olmasak da Osmanlılar bölgeye ulaştıklarında muhtemelen Hemşin coğrafyasında oturanların özerk-ya da yarı özerk- bir yapılanma ile yönetildiğine tanık olmuşlardı. Karadeniz Sahil Yolu ve "Yeşil Yol" projeleri son beş yüzyıldır giderek artan yol şebekelerinin kuruluş sürecinin son halkalarıdır. Bu yollar, özerkliklerine son vererek -bütün dağlı toplumlar gibi- Hemşinlileri de imparatorluklar, ulus-devlet ve son olarak da küresel "şebekelere" sınıksız bağlayacaktır.

İmparatorluk Sistemi ve Devlet Toplumu

Karadeniz kıyı halkları uzun tarihleri boyunca birey ve toplum olarak kendilerini bilgi ve iktidarın evrensel projesinin katılımcıları olarak görüyorlardı. Kıyı bölgesine göçlerle gelen heterodoks gruplar ortodoks oluyor, okuma yazma bilmeyenler okur yazar hale geliyordu. Önce Romalılık ve Bizanslılığın daha sonra Osmanlılık ve milliyetçiliğin taraftarı olmuşlardı. Trabzon eyaletinde oturan Müslümanlar, Osmanlı imparatorluğunun uzak bir köşesinde yaşayan marjinal halklar olmaktan çok uzaktı ve bir imparatorluk girişiminin eseriydiler. Dolayısıyla Rum, Laz ve Hemşinlilerin toplumsal bilinci saray makinesinin bir ürünü olarak şekillenmişti. Trabzon eyaletindeki yerel bilinç küresel modernleşme

sürecinin erken bir aşamasında devletle özdeşlik kurmuş, devlete katılım deneyimi kazanmıştı. Michel Meeker'a göre Müslüman halk, askeri ve dini kurumlar aracılığıyla imparatorluk sistemine (imperial system) katılıyor ve bir devlet toplumu (state society) oluşturuyordu(2). 19. yüzyılın ilk yarısında imparatorluk sistemi ve devlet toplumu modernleşme girişimlerinin etkisiyle daha da köklü bir yapı olarak işlerlik kazanacaktı.

"Devlet Nedur? Mahkeme biziz!"

Hidroelektrik Sanralleri'nin (HES) Rize Çayeli Senoz Vadisi'ne girişinden üç yıl sonra -31 Ağustos 2009 tarihinde- Meliha Hala HESçileri şu beddua ile lanetliyordu: "O komarlukleri yukarıdan aşağı kerdunuz budadunuz, Allahum da sizi öyle kersun budasun inşallah/ Allahum sizi yerin dibine yaturur inşallah/ Hemi da eğri buğri". Gürgenli Hala ise isyanını "Dağleri deldunuz, derelerun suyuni borilere kodunuz, yüksek gerum direklerini evumuzun oğine tiktunuz!" şeklinde dile getiriyor, HESçiler için "Onleri Allaha havale edeyirom" diyordu. Bu sözlerin sarf edildiği protesto eyleminde Hahonç köylüleri bir dövize, "Devlet Kanunları Uygulanmazsa Senoz Kanunları Uygulanacaktır" yazarak Karadeniz tarihinde bir kırılma anına dikkat çekiyorlardı.

Bu tarihten altı yıl sonra, 11 Temmuz 2015 tarihinde Samistal yaylasında "Yeşil Yol"a başkaldıranlar arasında yer alan Rabia Ana'nın dilinde Doğu Karadeniz'de verilen ekoloji mücadelesi daha berak, daha seküler ve daha realist bir ton kazanıyor, isyanın yöneldiği adres daha belirgin bir şekilde ortaya çıkıyordu. [Bu altı yıl içinde Karadeniz İsy-

nı'nın sesi İstanbul'da da -özellikle 25 Nisan 2010 tarihli Kadıköy mitingini anmak gerekir- yükselecek, Gezi İsyanı'nı önceleyen ve besleyen güçlü damarlardan biri olacaktı]

"Devlet nedur? Kimdur devlet? Devlet bizum sayemizde devlettur. Devlet yok halk var! Vali bize iki tane çapulci diyor. Biz çapulcuysak sen nesun? Sen sandalyede oturmuşsen. Biz burelarun hamurunda yoğrulmuşiz. Vali, kaymakam kimdur, ben halkım halk! İş makinelerini alıp gidun bureden. Mahkeme biziz!" - (Rabia Ana)

İsyan, Tarihsel Bağlam, Politik Özne

Neoliberal politikaların küresel saldırganlığına karşı köy ve kentlerde ortaya çıkan direniş ve isyanların küresel ve tarihsel bir bağlama oturduğu söylenebilir. Sömürgecilik sonrası dönemde gerçekleştirilen Madun Araştırmaları'nda [Subaltern Studies] köylü isyanlarına atfedilen merkezi rol ile madunlar kendi tarihlerinin öznelere olarak görülmeye başlanmıştır. Toplumsal hareketlilik yapılarına erişimi engellenmiş madunlar imparatorluk sistemleri, ulus-devletler ve sermaye tahakkümünün pasif nesnelere ibaret görülmezler. Yabancılaştırıcı güce başkaldırdıkları anda tasvir edilirler. Madunlar politik öznelere olarak kurulur ve bu süreçte onlara tarihsel aktörler olarak faillikleri iade edilir. Madunlar, kendilerinden zorla alınan kendilerini temsil etme gücünü geri alma ve onun kapsamını genişletme girişiminde bulunurlar. Özneleşme süreci bu ret ile başlar. Ranajit Guha "halk ve madun sınıfları, elit olarak tanımlananların arasındaki demografik farkı" temsil edecek şekilde eş anlamlı olarak kullanır(3).

Buradaki "elit" hem yabancı hem de yerli egemen gruplara işaret eder.

Bu, diğer ekoloji mücadelelerinden farklı olarak, bir yaşam mücadelesi olarak nitelenebilir. Bu bağlamda şu soru sorulabilir; Hegel tarafından "devletsiz ve tarihsiz" olarak tanımlanarak tarihin dışına itilmiş halklar/madunlar konuşabilir seslerini duyurabilir mi? Spivak'ın bu soruya yanıtı şudur: "Direniş için, konuşabilmek için belli bir kurumsal arka plan yahut geçerleştirme mekanizmaları gereklidir. Bu mekanizmaların yokluğunda madunun sesi indirgenmiş, asimile edilmiş, yani hiç duyulmamış olarak kalacaktır"(5).

Toplulukların Doğa ile, Devlet'in Şirketlerle Ortak Yaşamı (Simbiyoz)

Topluluk bağı kuran akrabalık ya da etnisite değildir. Bağı ortaya çıkmasına -daha çok- konut yakınlığı ve topluluğun ortak sorun ve çıkarları -örneğin ortak sivil hayatın temellerini oluşturan ekolojik, eğitimsel ve ekonomik konular- belirler(5). Topluluklar ve onları oluşturan doğa birbirinden ayrılamaz. Topluluklar kendi doğalarının ne kadar nedenleriyle bir o kadar sonuçlarıdır. Topluluğun talepleri ne yalnızca "doğayı koru" ne yalnızca "topluluğu koru" düşüncesiyle değil her iki düşünce etrafında gelişir. Yerel doğayı korumaya yönelik bir çaba, aynı zamanda topluluk hayatını ve diriliğini korumaya yönelik bir çabadır ve bunun tersi de yine geçerlidir. Örneğin ABD Kentucky'de kömür madenciliğine karşı direnişte harekete geçiren unsur, insanların dağlara olan aşkı ve yaşam biçimleri ile toprak arasında kurdukları sıkı bağlantı olmuştur. Tayland ve Malezya'daki tomrukçuluk faaliyetine, Yunanistan'daki zararlı endüstriyel faaliyetlere ve Wisconsin, Crandon bölgesinde önerilen çinko bakır madenine karşı hareketlerde eylemciler, topluluk ve doğa arasındaki etkileşimleri [özellikle, topluluk yaşamının temiz su, temiz hava, ormanlar, balıklar, kuşlar ve toprağa bağımlılığını] vurguladılar. Tüm bu vakalarda olduğu üzere doğaya yönelik tahribat biçimleri, topluluğun yaşam biçimine birer tehdit olarak algılanmaktadır. Benzer talepler, ilk kez 1990'lı yılların ikinci yarısında Bergama'da ve Artvin Cerattepe'de siyanürlü altın madenciliğine karşı verilen mücadelelerde olmak üzere; 2000li yıllarda, Yuvarlakçay'dan Munzur'a oradan Karadeniz Vadileri'ne HESlere karşı verilen mücadelelerde; Soma'dan Gerze'ye Termik santrallere karşı verilen mücadelelerde de dile getirilmiştir, getirilmektedir. Onların doğayı korumadaki bu mücadelesi sadece doğaya karşı korumacı olarak yaklaşıtları anlamına gelmez. Genel olarak doğayı korumaya yakın duruşlarının nedeni, yaşamsal gereklilikler ve kültürel değerlerin korunması olarak özetlenebilir.

Aykut Çoban 'Topluluk Kökenli Direniş Hareketleri'nin ayırt edici özelliğinin, topluluğun doğayla kurduğu ortak yaşam (simbiyoz/symbiosis) ilişkisi olduğunu söyler. Kapitalizmde, bu ortak yaşam siyasetinin sermayenin devletle oluşturduğu ortak yaşamın karşısına dikildiği saptamasını yapar. Örneğin Bergama hareketinin ne yalnızca madenci şirkete ne de ona yol veren ve destek olan devlete karşı olduğunu dile getirir; "Her ikisine ve ikisinin ortak yaşam niteliği gösteren ilişkisine karşı bir direniştir" der. Şirketlerle devletin ilişkileri yalnızca yerel alana sıkışmış olmadığından, mücadeleler, yerel alandan ulusal ve uluslararası ölçeklere doğru genişleyerek gelişmiş ve güçlenmiştir(6).

Kurucu Eylem, Orman Sözleşmesi ve Commons

Kapitalizmin küresel tahribatları ve haksızlıklarına karşı verilen bu mücadeleler -özellikle de özel mülkiyet düzenine karşı çıkmak anlamında kolektif olan (commons) için yapılan mücadelelerdir. Tarihçi Peter Linebaugh'a 13. yüzyılda Magna Carta'nın ilanının Orman Sözleşmesi (Charter of the Forest) ilanı eşliğinde yapıldığını dile getirmektedir. İkincisi tarihçilerin şimdiye kadar atfettiklerinden çok daha fazla önemi hak etmektedir. Magna Carta egemen iktidar karşısında yurttaşların haklarını düzenlerken Orman Sözleşmesi yurttaşların kolektif olana erişim haklarını düzenliyordu. Britanya hukuk sisteminin kurulması örneğinde olduğu gibi kurucu eylem ikili bir ilişki şeklinde ortaya çıkmaktadır.

Günümüzde birçok toplumsal hareket artık "commons"ın savunulması veya yeniden kurulması etrafında gelişiyor. Öncelikle HES-karşıtı mücadelelerde hayati ve acil anlam kazanan bu kavram, Gezi direnişinin ardından sadece mahalle evlerinde ve kent bostanlarında değil, toplumsal muhalefetin bir çok bileşeni için de ufuk açıcı vazgeçilmez bir dayanak haline gelmiştir(7). Vadi vadi, kasaba kasaba hatta köy köy örgütlenen "yaşam alanı savunucuları", 2000'lerin başından beri doğanın daha önce görülmemiş ölçüde piyasa ilişkilerine açılmasının toplumsal, ekolojik ve ekonomik etkilerine direnir(8).

Hemşin/li/lik Sözleşmesi, Ekolojik Toplum Sözleşmesi mi?

Bir Hemşin/li/lik Sözleşmesi'nden söz edilebilir mi? Evet, böyle bir sözleşmeden söz etmemiz mümkündür. Hatta, Hemşinlilerin en büyük gizemlerinden birinin bu 'Sözleşme olduğu iddia edilebilir: Hemşinliler din, soy ve etnik kökene vurgu yapan bir kimliği öne çıkarmaktansa doğrudan doğruya toprağı, doğayı, mekanı öne çıkaran -muhtemelen Hemşin coğrafyası üzerinde yaşayan farklı

din, soy ve etnisiteleri çoğulcu, kapsayıcı, kozmopolit, hatta ekolojik bir kavrayışla kuşatan, onları aşan/ötesine geçen- bir kimlik tanımı üzerinde mutabakat sağlamışlardır. Yitirmekten en çok korktukları memleketlerini bu adlandırmayla koruma altına almış olduklarını mı düşünüyorlardı acaba? Sanırım sahip oldukları/olacakları diğer bütün "kimliklerin", kimliklerinin kurucu unsuru olması gerektiğini düşündükleri teritoryal ilkeyi zaafa uğratmasına mani olmak istiyorlardı. Ne muhteşem bir uzak görüşlülük! Doğanın -buna bağlı olarak kültürün- soykırımı olarak tanımlanabilecek bir süreçten geçtiğimiz bir dönemde gereksinim duyduğumuz dayanışma duygusu için tam da elzem olanı ortaya koymaktır bu.

Hemşinliler kültürlerini bu dayanışma duygusu ile -gerek kendi aralarında gerekse Lazlar ve aynı kaderi paylaşan yerel/ulusal ve küresel topluluklarla birlikte- yeniden ihya ve inşa etmek, yeniden bir topluluk tahayyülüne sahip olmak istiyorlarsa Hemşinli kimliğinin kurucu unsuru olan Hemşin doğasının savunmasını varlık/yokluk ve yaşam mücadelesi olarak algılamak, kimliğin yeniden inşa sürecinde ekoloji mücadelesini, kültürel var kalma mücadelesi ve pratikleri ile bütünleştirmek zorundadır. Hem mekansal hem de zamansal sınırları yeniden düşünerek verili kartografilerimize uydurmak için sorunsallar icat etmek yerine, sorunsallardan doğan haritaları ekolojik bakış açısıyla yeniden çizmemiz mümkündür. Lewis Mumford'un dile getirdiği gibi; "artık düşünmeye değer ne varsa ekolojik olmak zorundadır". Hemşin coğrafyası da kimliği de bundan azade değildir. Özgürlükçü bir toplum aynı zamanda ekolojik bir toplumdur. İnsanlık, yerleşik yaşama geçişinden günümüze ideal mekanı ve insanı arama uğraşı içerisinde. Ekolojik krizi toplumsal krizden ayırtmadan ele alan ekolojik toplum inşasına yönelik çabalar, günümüzde bu arayışın geldiği noktadır(10). Vergi ve temsil yetkisi veren pasif insanlardan aktif yurttaşlar yaratmayı ve onlara içerisinde anlamlı seçeneklere sahip olacakları siyasal bağlam sağlamayı amaçlayan, Bohman'ın dile getirdiği gibi "sınırların ötesinde değil fakat sınırları aşan" (11) demokrasi anlayışıyla bir ekolojik toplum tahayyülü tasavvur edinilebilir. Bu da duyguları romantik ve ütopyacı unsurlar olarak aklın "ötekisi" olarak konumlandırarak siyasal olanın dışına iten bir "duygu körlüğüne" kapılmadan yapılabilir(12). Duygulara kapılıp gitmeyi -çok defa- ket vurmaya tercih eden Hemşinliler, sözleşmelerinin en vurucu ve sembolik ifadesini bir araya geldiklerinde el ele, hep birlikte horona durduklarında dile getiriyor ve bunu sık sık tekrarlıyorlardı: VAROL HEMŞİN!

"Bu Hemşinin deresi bollenur yağmağilen"

Coğrafya bir yazgı ise biz bu yazgıyı -Hemşin-

lilere yakışacak şekilde- Nietzscheci "Yazgını sev" (Amor fati) mottosu ile coşkuyla kabulleniyor, onaylıyoruz! Uçurumun kenarında yeni ve bambaşka bir güzellikle açan yaban gülleri gibi Hemşin kültürünün de Laz kültürüyle birlikte -Lazlar/Hemşinliler el ele- yeniden canlandığını, doğuş sürecine girdiğini görüyoruz. Tarihin nesnesi olarak değil öznesi olarak, bu yeniden doğuş sürecinde Karadenizlilere ve Hemşinlilere düşen görev, yükselen bu bilinç ve yaratıcılığı ekolojik yıkıma yönelik farkındalıkla bütünleştirerek ekolojik toplumu inşa etme yolunda çaba sarf etmek olmalıdır. Yeni bir yaşam kurmak için yollara düşen Hemşinliler, Antroposen Çağı'nın melankolik havası içine "ağızlarında bir sap otla" beliren seçmeler gibi kıpır kıpır ve soluk soluğadır. Hemşin derelelerinden yükselen sevinç çılgılığı ile HAYDE diyoruz, vakit tamamdır! Yaşam İçin Dayanışma İçin Yollara Düşme Vakti!.. Varol Hemşin...

Kaynakça:

*Bu yazı Hemşince ve Türkçe yayımlanan GOR dergisinde, 2018 tarihinde, 'Hemşin Sözleşmesi' başlığında yayımlanan yazıyı temel almaktadır.

- (1) Fernand Braudel / Akdeniz (Cilt 1) (1949. Türkçe baskı: 2017, Doğu Batı Yayınları)
 - (2) Michael E. Meeker / İmparatorluktan Gelen Bir Ulus (2005, Bilgi Üniversitesi)
 - (3) Ranajit Guha / Dünya-Tarihinin Sınırında Tarih (2006, Metis Yayınları)
 - (4) Gurminder K. Bhambra / Moderniteyi Yeniden Düşünmek - Post-Kolonializm Ve Sosyolojik Tahayyül (2015, Bilgi Üniversitesi)
 - (5) Gayatri Chakravorty Spivak / Madun Konuşabilir mi? (1999, Dipnot Yayınları)
 - (6) Janet Biehl / Toplumsal Ekoloji Siyaseti (2016, Sümer Yayınları)
 - (7) Aykut Çoban / Ekolojik İhtilaflar ve Kapitalizm (2018, İmge Kitabevi)
 - (8) Fikret Adaman , Bengi Akbulut , Umut Kocagöz / Herkesin Herkes İçin -Müşterekler Üzerine Eleştirel Bir Antoloji (2016, Metis Yayınları)
 - (9) Cemil Aksu, Sinan Erensü, Erdem Evren / Sudan Sebepleri Türkiye'de Neoliberal Su -Enerji Politikaları ve Direnişleri (2016, İletişim Yayınları)
 - (10) A.Negri, M.Hardt / Duyuru (2012, Ayrıntı Yayınları)
 - (11) Dimitri Roussopoulos / Politik Ekoloji / (2017, Sümer Yayıncılık)
 - (12) James Bohman / Democracy across Borders : From Demos to Demoi (2007, The MIT Press)
 - (13) Nagehan Tokdoğan / Yeni Osmanlılık - Hınc, Nostalji, Narsisizm / (2018, İletişim Yayınları)
- Not(1): Hemşin/li/lik Sözleşmesi, 'Türklük Sözleşmesi' kavramından esinlenerek oluşturuldu. Bknz: Barış Ünlü Türklük Sözleşmesi (2018, Dipnot)

YEŞİL SENDİKALİZM

Hüseyin Civan

"Çevre hareketleri" için oluşturulmuş birlikteliklerin bir kısmı marksist bakış açısı taşıyan birliktelikler. Hareketin içindeki bu kızıl-yeşil tonu görmek o kadar zor değil. Kapitalist şirketlerin yarattığı/yaratmayı sürdürdüğü tahribat, bu durumun önemli sebeplerinden birisi. Doğal varlıkların ticarileştirilmesi, şirketlerin mülkiyetine veriliyor oluşu; buna karşı geliştirilen söylemleri, özellikle çevre hareketinin içinde görünür kılyor.

Toplumsal muhalefetin marksist kanadının, bu yaşamsal meseleye ilişkin bir bakış açısı oluşturması oldukça önemli. Keza bir ekonomi değişikliğinden çok, bütünlüklü bir değişimin gerektiği, devrim denilen şeyin sadece herşeyi devlet mülkiyetine vermekle kurgulanamayacağı artık marksistler tarafından kabul ediliyor. Kabul etmemekte ısrar edenler yok değil, azımsanamayacak kadar çok. Ama "çevreye yönelik bir sempati", sosyalistler arasında

geliyor. Dünyanın farklı coğrafyalarında, ekoloji mücadelesi toplumsal hareketler doğuruyor. Ekoloji mücadelesi toplumsal hareketler doğururken böyle de olması doğal. Ekolojiye yönelik bu ilgiye rağmen, ekoloji hareketi içerisinde marksizmin düşünsel ve pratik bir katkı söz konusu değil! Aslında emek ve ekoloji arasındaki ilişkinin somutlaştığı bir mücadeleyi görmek için anarşist düşünce ve hareket bu noktada esin kaynağı konumunda.

Anarşizm ideolojisinin, kökenleri itibarıyla ekolojiyle ilişkili olduğu Patika dergisinin önceki sayılarında farklı yazılarda dile getirildi. Kropotkin ve Reclus'nün "insan merkezci bakış açısı"na yönelik eleştirilerinin anarşist düşüncenin ve toplumsal devrimin neresinde durduğunu ısrarla vurguladık. Yine Kropotkin ve Bakunin'in endüstriyalizme yönelik eleştirileri, üretim-tüketim-dağıtım ilişkilerinin "ekolojik uyumla" doğrultulu örgütlenmesi gerekliliği vurgularıyla klasik anarşizm ve ekoloji arasındaki kökensel birlikteliği ortaya koymaya çalıştık.

Yaşamın sadece insanı temel alacak şekilde değil, tüm varlıklarla uyumlu olacak bir şekilde örgütlenmesi gerekliliği anarşist ideolojinin kökenini oluşturan metinlerden kolaylıkla bulunabilse de anarşistler ekoloji meselesine ilişkin güncel düşünsel ve eylemsel katkılardan geri kalmadılar. Özellikle 2000'lerle birlikte daha görünürlük kazanan "yeşil sendikalizm" ya da "sendikal ekoloji" tartışmaları bu katkılardan önemli bir tanesidir.

Yeşil Sendikalizm/Sendikal Ekoloji

Ekoloji ve sendika kavramlarını yan yana getirmek, birbiriyle ilgisi olmayan iki kavramı beraber düşünmek gibi görünse de; özellikle anarko-sendikalizm ve radikal ekoloji arasındaki benzerlikleri görmeye olanak sağlar. Desantralizasyon ve merkezîyet eleştirileri, yerellik, doğrudan eylem, özyönetim, federalizm vb. meselelere ortak bakış açısının yanı sıra, Avrupa ve Kuzey Amerika'daki bazı sendikaların ekoloji hareketleri içerisindeki pozisyonu, ekoloji ve sendikalizm arasındaki bağı kuvvetlendiren etmenlerdir.

Sendikalizm derken kastedilen doğaldır

ki, mevcut sistem içerisinde ufak kazanımlara odaklanan, uzun erimde toplumsal devrim iddiası olmayan, iyi kapitalizm olabilir mantığıyla işletilen sarı sendika, bürokratik sendika gibi isimlerle adlandırılan sendikal mücadele tarzı değildir. Yeni üretim-tüketim-dağıtım ilişkilerinin şimdi, şu anda oluşturulmasını esas alan, merkezîyetçi, otoriter, hiyerarşik olmayan; öz-yönetimi esas alan bir hareketin ideolojisi olan anarko-sendikalizmdir. Yeşil sendikalizmin, IWW (Dünya Endüstri İşçileri Birliği) tarafından 1990'lı yıllarla beraber kavramsallaştırılması bu açıdan önemli. Bu, sadece anarko-sendikalist düşüncenin içerisinde, ekoloji meselesine dair bir açılım değildir. Bütüncül bir mücadele hattında düşünmenin, toplumsal devrimin pratiğe nasıl geçirilmesi gerektiğinin bir uzantısıdır. Mevcut süreç içerisinde, sanki iki farklı mücadele alanı gibi görünen şeyin aslında kaçınılmaz birlikteliğidir. Toplumsal hareketler arasında böyle birliktelikler kaçınılmaz gerekliliktir. İktidar mekanizmaları ve iktidarlı ilişkileri biçimlerini nasıl birbirinden ayıramıyorsak, bunlara karşı mücadelelerde de bu bütüncül mücadeleyi hedeflemek rastlantı olamaz.

Anarşist Sendikalar ve Ekoloji Mücadelesi

Yeşil sendikalizm, ilk kez söylemsel düzeyde 1990'larda Fransa CNT'sinde (Confédération Nationale du Travail) belirginleşti. Aynı şekilde, İspanya'da CGT (Confederación General de Trabajadores) yeşil sendikalizmi benzer tarihlerde dillendirmeye başlamıştı. "İnsanın olduğu gibi doğanın da sömürülmediği bir gelecek" için mücadele, ekolojiyi sendikal mücadele içerisinde bir yere konumlandırıyordu. 2001 yılında CGT'nin organize ettiği uluslararası bir toplantı gerçekleşti. Aralarında CNT ve SAC'ın (İsveç İşçi Örgütü) da olduğu onlarca sendika ve örgüt bu toplantıya katıldı. Toplantıda birbirinden farklı birçok başlık ve bu başlıklarla ilgili kararlar çıkmıştı. Ancak bu kararlardan birisi Uluslararası Özgürlükçü Dayanışma (LIS) koordinasyonunun kurulmasıydı. LIS'in kuruluş bildirisinde yer alan en önemli bölümlerden biri ekolojidi. 21.Yüzyılda Nasıl Bir Anarşizm? sorusuna cevap aramak için yola çıkan LIS, ekoloji mücadelesinde ekonomik ve politik dayanışma, kooperatifler vb. birçok alanı kendine konu eden bir koordinasyondur.

90'lı yılların başında, buna benzer önemli bir girişim, anarşist ekoloji dergisi/hareketi Earth First! ve IWW'den (Dünya Endüstri İşçileri Birliği) geldi. Kuzey California ormanlarının savunulması için doğa savunucuları ve işçi örgütleri bir araya geldi. Bu noktada IWW'nin (Dünya Endüstri İşçileri Birliği) örgütlenme ve saha deneyimlerinden yararlandı. Radikal ekolojik hareketinin anarko-sendikalizmin deneyimleriyle harmanlanmasının nasıl olumlu sonuçlar doğurabileceğine odaklanıldı. Bunu yapmak özellikle, işçi kıyımlarının yoğun olduğu kereste sektöründe çalışan işçilerle, orman katliamlarına karşı olan doğa savunucularını şirketlere karşı bir araya getirebildi. İşçiler ve doğa savunucularını karşı karşıya getirmek şirketlerin kullandığı en önemli yöntemlerden biriydi. Earth First ve IWW, Kuzey California'daki Headwaters Orman'ında gerçekleştirilmesi planlanan katliamı engellemiştir.

1991'de IWW, 1908'den beri kullandığı tüzüğü değiştirmeye karar verdi. Tüzük artık şöyle başlıyordu; İşçi sınıfı ve patronların hiçbir ortak noktası yoktur. Milyonlarca çalışan insanın ihtiyaçları karşılanamıyorken, açlık mevcutken; bunların sebebi patronlar herşeyin sahibi iken, iki sınıf arasında barış olamaz. Bu iki sınıf arasındaki mücadele, dünyadaki tüm işçiler bir sınıf olarak örgütlendiği, üretim araçları işçiler tarafından kontrol edildiği, ücret sistemi ortadan kaldırıldığı ve *dünyayla uyumlu bir şekilde yaşamaya başlandığı zamana dek sürecektir.*

Ekoloji vurgusu, izlenen politik perspektifin başat noktalarından birinin doğayla uyumlu bir yaşam olduğunu açıkça gösteriyordu. Kapitalizmin sömürdüğü tek şeyin emek olmadığı, doğanın ve insan-dışı türlerin de bu sömürüye maruz kaldığı dile getiriliyordu.

Yeşil Sendikalizm Neyi Savunur?

Yeşil sendikalizm, ilk bakışta anarko-sendikalizm içinde ekolojik bir teori arama mera-

kı olarak görülebilir. Sonuç olarak işçi sınıfının taleplerini karşılamaya odaklanan bir ekonomizm düşüncesi diye düşünülebilir. Ancak yeşil sendikalizm teorisi ve hareketi, hem ekoloji hem de emek düşünce ve hareketinin içerisinde önemli bir yer teşkil eder.

İşçilerin politizasyonunu iş tecrübeleri ve çalışmayla değil, aslında buna rağmen gerçekleştirdiğini savunan yeşil sendikalizm, işçilerin radikal değişimlerinde üstesinden gelmeleri gereken şeyin işçi kimlikleri olduğunu varsayar.

Bu noktada anarko-sendikalist hareketin düşünsel ve pratik deneyimlerinden beslenir. Anarko-sendikalizm tarihi, sınıf mücadelesinin fabrika düzeyinde yürütülen talep mücadelesinden fazlası olduğu örneklerinin tarihidir. İşin bürokratik kontrolüne yönelik düşmanca tavır, yerele özgü olma, kendiliğinden militanlık, doğrudan eylem... Anarko-sendikalizmin bu yöntemleri, radikal ekolojinin de önemsendiği yöntemlerdir. Anarko-sendikalizm için karar alma süreçlerinde, konsensus, katılım, diyalog, yerellik ve özerklik ne kadar önemliyse radikal ekoloji hareketleri için de durum böyledir.

Anarko-sendikalizmin önemli isimlerinden Fernand Pellutier, fikirlerin, devrimci dönüşümü sağlamadaki etkisinin ekonomik süreçlerden daha fazla olduğunu düşünüyordu: "Kapitalist iktidarın temeli, ideolojik ve kültürel egemenliğe dayanır". Pellutier, toplumsal ilişkileri yeniden inşa etmenin, işçilerin, kapitalist kültürle mücadele aracı olarak devrimci kimlik ve kültürlerini geliştirmeye başladığında mümkün olacağını savunur.

Böyle bir bakış açısıyla, anarko-sendikalist hareket; devrimci dönüşümü, kimlik ve kültür üstünden inşa etme savunusuyla ekonomik olmaktan çok, ekoloji hareketi gibi yeni toplumsal hareketlere benzerlik gösterir. Otonom, hiyerarşi karşıtı ve tabana dayalı olma gibi özellikleriyle yeni toplumsal hareketlerle benzerlik gösterir.

IWW ve Earth First! örgütlerinin yakınlaşması, eylem birlikteliği ve yeşil sendikalizm deneyimlerinin arkasındaki önemli isimlerden birisi olan Judi Bari, Bookchin tarafından paylaşılan görüşünde, emek ve ekoloji hareketinin tarz ve taktik benzerliklerinin altını çizer. IWW ve Earth First! beraber örgütledikleri eylemlerle ilham verici bir eylem gücü oluşturdular. İşçilerin devrimci dönüşümü için önemli olan bu durum, ekoloji hareketinin ekolojik "biz"inin içerisinde emeği de katmasına neden oldu.

IWW'nin işçi mücadelelerinde kullandığı eylem, sabotaj, yavaşlatma, planlı verimsizlik gibi bir dizi taktik, ekoloji hareketi içinde kullanılır bir hal aldı. IWW'nin daha önceki başka toplumsal hareketlerle teması, ekoloji hareketiyle temasında önemli bir fayda sağladı (IWW özellikle ırka dayalı ayrımcılıkların yaşandığı endüstriyel şehirlerde ırkçılık karşıtı mücadele içinde de yer aldı).

İşçilerin "iş"e ilişkin karar alma süreçlerine katılımının engellenmesinin ekolojik örgütlenmeler için önemli bir engel olduğu fark edildi. İşçi kontrolü olmadığı takdirde, işçiler farkında olmadıkları sonuçları olan görevlerin yerine getirilmesi noktasında zorlandılar. Özellikle, doğrudan doğa katliamı uygulayan şirketler, işçilere işten çıkarma şantajı uygulayarak işlerini zorla yaptırma teknikleri uyguluyordu. Buradan çıkarılacak sonuç, işçilerin örgütlenmesi gerektiği idi.

Yeşil sendikalist işçi örgütü anlayışı, ana akım sendikacılığın hiyerarşik, merkezileşmiş, bürokratik yapılarını reddeder; kapitalist "iş"e karşı daha geniş bir mücadeleyi savunur. "Kapitalist iş" ekolojik tahribata yol açıyorsa işçiliğin kaldırılmasını savunmayı paradoks olarak görmez. "İş"in radikal değişimini savunur.

Ekolojiyle uyumlu bir şekilde gıda, ulaşım ya da enerji üretimini savunur. Merkezi olmayan, yerel, doğrudan demokratik çalışmalar düzenler. Yeni bir ekonomik sistemin ve karar alma sürecinin olması gerektiğini savunur.

Yeşil sendikalizm, sanayinin seri üretim tekniklerinin ekoloji ile bağdaşmayacağını düşünür. Sadece anti kapitalist olmanın, ekoloji yanlısı olma anlamına gelmediğini savunur. Kapitalist üretim ilişkilerini sona erdirmek, radikal değişimin önemli bir yönüdür. Ekolojik kaygılar, ekonomi sorunundan ayrılmaz. Doğa, üretim, işyeri aynı kapsamın kavramlarıdır.

Marksizme ve sendikalizme sadece "işçi"ye yükledikleri anlam açısından karşı çıkmaz, büyük ölçekli, merkezi, seri üretimi savundukları için de karşı çıkarlar. Doğaya dönüş fikrini savunan düşünce akımlarına ve derin ekolojistlerin küçük köy merkezli yaşama dönme fikirlerini reddeder. Endüstrinin toksik kalıntılarının etkisinin görmezden gelinemeyeceğini düşündüğü, endüstriye ilişkin bir hamlenin yapılması gerekliliğini savunduğu için ekoloji içerisindeki bu düşüncelerden ayrılır.

Üretici konumda bulunanların hem kültürel hem de ekoloji olmak üzere çok sayıda değişimde görev alması gerektiğini savunan yeşil sendikalizm, radikal ekolojinin artık işçileri dışlayamayacağını savunur. İşçilerin kapitalist işleyişe direnme, meydan okuma, hatta iş bırakma olanaklarını arttırmayı teşvik eden düşünce, ekolojik sınırlara saygısızlık gösteren devletlere ve onların sınırlarına da karşıdır. Devletlerin yerini biyo-bölgesel toplulukların merkezileşmemiş federasyonunun alması için mücadele eder.

Doğa ile insan ilişkileri, radikal mücadele için çok önemli ve zor sorular doğurmaktadır. Kapitalizm altında bu ilişkiler, doğanın ve emeğin metalaştırıldığı; kaynaklar ve işler şeklini aldığı biçimde sürdürülür. Yeşil sendikalizm düşüncesi ve hareketi, bir yandan kapitalizmin bu ilişki biçimlerini yok etmek için uğraşırken; farklı toplumsal hareketlerin iktidar mekanizmaları ve ilişkilerine karşı nasıl dayanışma mecraları oluşturabileceğini ve daha ötesi bütüncül bir hatta bu mücadelenin nasıl verilebileceğinin en önemli örneklerinden biridir.

Mekansal Özgürleşmeye Doğru Coğrafyanın Anarşist Kökleri

Zeynel Çuhadar

Geçtiğimiz yılın bahar ayında yayınlanan "Coğrafyanın Anarşist Kökleri", anarşist coğrafyacı Simon Springer'in temel düşüncelerini oluşturan denemelerin toplandığı bir kitap. Pyotr Kropotkin ve Elisee Reclus'nün akademik yazında sürekli unutturulmaya çalışılmasına karşı coğrafya disiplininin köklerinde anarşizmin etkisinin olduğu savı etrafında şekillenen kitap, ekoloji mücadelesi için de mekan meselesi üzerinden yeni tartışmalar açıyor.

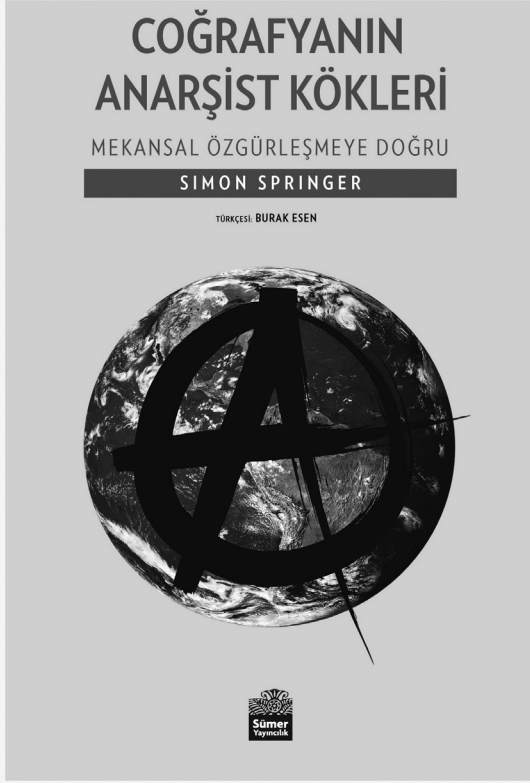
Öncelikle coğrafya disiplininin anarşist kökenlerine ilişkin bir soyağacının çıkarıldığı iki makalesiyle açılıyor kitap. Coğrafya üzerine yazan Doreen Massey'in çalışmalarından sonra ilişkisel bakış açısının konuşulmaya başlanmasıyla birlikte Kropotkin ve Reclus'nün çalışmalarının tekrar hatırlandığını söylüyor Springer. "İlişkisel etik" düşüncesinin, evrensel coğrafya teorisiyle bağdaştırarak, anarşist toplulukların mülkiyetsiz, ortak olanlarıyla (commons) nasıl mücadeleye katkı sağlayacağını anlatıyor. Benzer

şekilde, Kropotkin'in "Karşılıklı Yardımlaşma" kitabında da, mekansal özgürleşme kavramıyla anlattığı yaşadığımız alanların iktidarlı ilişkilerden arındırılma sürecine olan katkısını anlatıyor.

Başka Bir Dünya için Mücadele Şimdi Şu Anda

"Başka bir dünyanın yalnızca mümkün olmadığını, barış için en iyi olanağımızın da başka bir dünya olduğunu kabul etme hevesini göstereyim, başka bir şeye ihtiyacımız kalmaz."

Öncelikle şunu söylemek gerekiyor. Springer'in metni yoğunluklu olarak akademik bir dile sahip. Kitabın odak noktasında da anarşist düşüncenin tarihsel bir savunusu ve özellikle sosyal bilimlerde (coğrafyada kurucu nitelikte olmasının yanı sıra) etnoloji, antropoloji gibi farklı bilimlerde yalnızca bir teori olarak değil, metodoloji olarak da nasıl bir rolü olacağına dair çıkarımlarda bulunuyor.

Springer için anarşizm yalnızca argümanların oluşturduğu bir bakış açısı, felsefe değil aynı zamanda devleti yıkmak ve özgürlüğü yaratmak için de en doğru mücadele yöntemi.

Kitabın üçüncü bölümünde, daha önce içinden seçme kısımları anarşist Meydan Gazetesi'nde yayınlanan "Radikal Bir Coğrafya Neden Anarşist Olmalıdır?" başlıklı makalenin kitap için yeniden düzenlenmiş versiyonu bulunuyor. David Harvey'nin kişiliğinde bütünleşen sosyal bilimler alanındaki marksist hegemonyanın kaynakları ve nasıl sağlamlaştırıldığı üzerine incelemeler bulunuyor bu yazıda. Bilinçli anarşizm çarpıtmalarının ve görmezden gelmelerin boyutunu göstermek için, 1973 yılından beri yayınlanan beşeri coğrafya dergilerinde yapılan Marx'a, Kropotkin'e, Reclus'ye atıfların oranlarını tablo halinde gösteriyor.

Kendimizi ve Dünyayı Yeniden Yapılandırmak

"Her halk, deyim yerindeyse, çevresindeki doğayı yeniden giydirir. Tarlalarıyla, yollarıyla, ko-

nutları ve her türlü inşaatla, ağaçları konumlandırması ve genel manzarayı düzenlemesiyle halk, kendi ideallerinin karakterini açığa vurur. Halk gerçekten bir güzellik duygusu taşıyorsa, doğayı daha da güzelleştirecektir."

Elisée Reclus, Bir Dağın Öyküsü

Anarşizmin klasik düşünürlerinden ilhamla düşüncelerini şekillendiren yazar, "Özgürleştirici Mekan" adlı bölümde ise sosyoloji ve siyaset bilimi literatüründe son yılların önemli araştırma alanlarından "mekan"ın felsefesini coğrafyayla harmanlıyor. Yalnızca bununla da kalmıyor, var olana bir alternatif olarak değil toplumsal örgütlenmeyi yeniden yapılandıracak bir ideoloji olarak anarşizmi tekrar düşünmemiz gerektiğini vurguluyor. Ekolojik uyumun sağlandığı, insanların doğayla karşılıklı yardımlaşma temelinde ilişki kurduğu organik toplumun ancak bu şekilde kurulabileceğini savunuyor ve şöyle diyor: "düşünme biçimimizi kökten değiştirmeliyiz, zira anarşist örgütlenmenin yukarıdan aşağı devlet mekanizmalarının yerini alması bunların yerine geçmesi anlamına gelmiyor. İnsanlar basıktan ve dayatılmış otoriteden uzak biçimde bunları ortadan kaldırıp yerlerine ihtiyaç duyduklarını inşa edecekler."

Springer, coğrafya, anarşizm, kent gibi meselelerin yanında neoliberalizmin de önemli eleştirmenlerinden biri. Neoliberalizmin dünyadaki örgütlenişinin yanı sıra, "Anarşist Ufuk" adlı yazıda coğrafya ve siyasetle olan bağlantısı üzerinden tekrar bir incelemeye alıyor. David Harvey'nin hiyerarşik olmayan ve devletsiz örgütlenen toplulukların, mücadelelerin mutlaka neoliberalizmin kısılcasına gireceği iddiasına karşı çıkan yazar, kapitalizmden-se marksist bir devleti tercih etmenin anlamsızlığını anlatıyor.

Türkçeye çevirisindeki bazı kelime tercihlerinin okumayı güçleştirmesi kitabın olumsuz yönlerinden biri. Hiyerarşi yerine sıradüzen, otorite yerine yetke gibi tercihlerde bu sıkıntı belirgin bir şekilde göze çarpıyor ancak, anarşist literatüre hakim okurun hızlıca kavrayabileceği bir farklılık bu. Pek çok meseleye dair zihin açıcı bir bakış açısıyla tartışmaların yürütüldüğü kitap, umudumuzu kaybetmeme temennisiyle sona eriyor.

"Tek bir gözü kara eylem, koca devi zangır zangır titretmeye yetiyorsa, birlikte umudu ete kemiğe büründürür gibi bir araya geldiğimizde, neden dizlerinin üstüne çökertmeyelim ki?"

Kapitalizmi Yıkma Yaratmaktır

“İklim değışikliği, iklim krizi, yok oluş, ekolojik denge bozukluğu” tartişmalarının uzayacağı, yeni kavramlarla doğanın talanının sonuğlarının isimlendirileceği bir zamanın iğerisindeyiz. Ekolojiyle ilgili olumsuzlukların en ince ayrıntılarına kadar bilimsel verilere boğulmuş durundayız. Bir yandan bu olumsuzluklar konuşurken diğer yandan daha yakın bir sũreçte karşılaşacağımız daha bũyũk olumsuzluklar için telaşlanıyoruz.

“Neden bũyũ oldu?” sorusuna cevap noktasında iklim değışikliği verilendiricileri sessiz. Ya da en iyi ihtimalle “tũm suç insanlığın” potasında herkes erisin!

1 litresinin ũretilmesi için onlarca kat su tũketilmesi gereken basit bir Coca-cola ũrneđi bile “Neden bũyũ oldu?” sorusuna yanıt vermek adına kapitalizmin doğa katliamı karnesini anlamamıza olanak verir.

Obeziteden diyabete insan sağlığını tehditten, su havzaları ve nehirlerin kurutulmasına; toprak zehirlenmesinden tarım alanlarının tahrip edilmesine; yeraltı sularının zehirlenmesinden atıklarla verilen zararlara Coca-cola, sadece işçi katili değil; dũnyanın farklı coğrafyalarında yaptıklarıyla doğanın katilidir.

Sadece Coca-Cola değil, tũm şirketler doğanın katilidir. Ȑretim-tũketim ilişkileriyle, merkezi planlamalarıyla sadece insan yaşamını değil, tũm eko-sistemi belirleyen devletler katildir.

Krizlerin, değışikliklerin, bozuklukların asıl sebebi bu kadar ortadayken kapitalizmi hedef gũsterememek manidardır! Kapitalizmin doğanın talanına ilişkin etkisi konuşulmadan, devletlerin ekolojik tahribatlara etkisi konuşulmadan, bũtũn tartişmalar eksiktir. Bu eksiklik, ekolojik uyumun yaratılmasının, doğayla uyumlu bir yaşamın ũrgũtlenmesinin ũnũnde engeldir.

Kapitalizmi neden olarak gũrmeden, katil şirketlerin bu yıkımlardaki rolũnũ açık açık konuşmadan içinde bulunulan krizlerden, değışikliklerden, bozukluklardan kurtulmak mũmkũn değildir.

Kapitalizmi yıkmadıkça, yaşamı yaratamayız. Kapitalizmi yıkmadıkça, ekolojik uyumu geręekleřtiremeyiz. Kapitalizmi yıkmadıkça, bu kıyamet senaryolarını hazırlayanlardan da senaryonun sonuğlarından da kurtulamayız.

Ekolojik uyumun içine girdiği bu zor durumdan ęıkabilmenin yolu, bu uyumsuzluğu yaratan devletlerin konferans/protokol metinleri imzalamalarına indirgenemez. Devletlerin ve şirketlerin,

doğayla uyumlu hareket edebileceğini dũřnmek ekoloji mũcadelesi içerisinde yanılısamalar yaratmaktan başka birşey değildir. Ekoloji mũcadelesi içerisinde devrimci bir perspektif, kapitalizm ve devlet karşıtı bir bakış açısı olmaksızın kıyamet senaryoları konuşmak yeşil kapitalizmin lobcilik faaliyetlerinden ũtesine gidemez.

Bu karşı koyuş, kapitalizmin ekonomisine karşı bir alan oluştururken, tũketim anlayışına karşı koyuşu da beraberinde getirir. İhtiyaç için değil, kar için-tũkettirmek için ũreten kapitalizme karşı paylaşma dayanışma ilişkilerini kuvvetlendirmek ve ũrgũtlenmek gerekmektedir. Kapitalizmin tũketim kũltũrũne karşı koyuş ise “geri dũnũřũm şirketlerinin” mavi kapak biriktirme yalanları ve o kapakların şişelerini geri dũnũřũmla ayrıştırarak değil; bu tũketim kũltũrũnũn bir paręası olmayaarak geręekleřebilir.

Coca-Cola satılan 200 ũlke arasında Hindistan en ęok bũyũyen pazara sahip. Ancak şirketin ve yerel şişeleme şirketlerinin uygulamalarının doğa ũzerindeki etkileri, şirkete ve yan şirketlere karşı bir eleştiri ve eylem fırtınasını beraberinde getiriyor. Coca-Cola'nın Hindistan'daki yer altı sularını kurutan ve tarım bũlgelerini ęöllere dũnũřtũren ũretim uygulamalarına karşı bũyũyen bir feryat var. Yaşam alanları yok edilen Hindistanlı ęiftęilerin intihar oranlarındaki yũkselme tehlikeli boyutta. Yıllardır her gũn, Coca-Cola'nın sũmũrũsũne karşı anaşistlerin ũrgũtlediđi bũyũk eylemlerden, kũęũk nũbetlere biręok eylem geręekleřiyor.

2004 Mart'ında Coca-Cola'nın su kaynaklarını sũmũrmesine karşı Plachimada'da yũrũtũlen, diğer kampanyaların ũncũlũ olan eylemlerle Coca-Cola'nın Plachimada, Kerala'daki şişeleme tesisi kapattırıldı.

Yer altı sularındaki niteliksel ve niceliksel olumsuzluklar ve halkın sağlığına ilişkin problemlerin artması ve tarım ekonomisinin tahrif edilmesi Plachimada'da yaşanan ana sorunlardır. Coca-Cola şirketi bu olumsuzlukların yaşanmasının temel nedeni olmakta ya da bu olumsuzlukların yaşanmasında katkısı olmaktadır. şirketin ęalıřmasına bağlı olarak içme amaçlı ve tarımda kullanılacak suyun niteliğinde tehlike saptanmıştır. Bunun dışında, şirket tarımsal sahaları bũyũk miktardaki atıklarıyla kirletmektedir. Bũtũn bu noktalar yaşam alanlarının gaspı ve ekolojik katliamdır.

Ayrıntılı bilgiler için: Katil Cola / <https://katilcola.wordpress.com/>

ADA BILL, Rajnath
ed Kerala, Go Bac

ിൽ കേരളത്ത അ
യ് സിംബ് ഗോ ബ

Anti-Coca Cola Struggle C
da Struggle Solidarity Cen

ng

നിച്ച

e

